

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Diplomová práce

2018

Bc. Kamila Stojanovová, BA

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Německo v českém denním tisku: Stereotypy a „obraz
toho druhého“ v komentářích a názorech ve volebním
roce 2017**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Kamila Stojanovová, BA
Studijní program: Mediální a komunikační studia
Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Jiráček, Ph.D.
Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10.5.2018

Kamila Stojanovová

Bibliografický záznam

STOJANOVOVÁ, Kamila. *Německo v českém denním tisku: Stereotypy a „obraz toho druhého“ v komentářích a názorech ve volebním roce 2017*. Praha, 2017. 95 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Jan Jiráček, Ph.D.

Rozsah práce: 205 800 znaků

Anotace

Práce vycházející z konstruktivistické tradice studia médií se v kontextu role Německa jako civilní mocnosti a hegemonu Evropské unie zabývá tím, do jaké míry se argumenty vyplývající z asymetrie partnerství mezi Českou republikou a Německem v rovině vzájemných vztahů, zahraniční politiky obou států a témat, jako byly v posledních deseti letech například odlišné koncepce energetické politiky, projevovaly v komentářích a názorech v českém seriózním denním tisku v souvislosti s německými parlamentními volbami v roce 2017. Kromě teorie sociální konstrukce reality v této práci nachází uplatnění také koncept teorie rolí, jenž pomáhá vysvětlit roli Německa jako civilní mocnosti a proces formování jeho identity. Práce předkládá výsledky výzkumu, jehož cílem bylo pomocí kritické diskurzivní analýzy (CDA) formulovat hypotézy týkající se způsobu konstrukce obrazu Německa jako „toho druhého“ ve smyslu van Dijkova ideologického čtverce „my versus oni“ a přítomnosti stereotypů v komentářích a názorech českých seriózních deníků. Formulované hypotézy se posléze staly základem pro kvantitativní obsahovou analýzu provedenou na výzkumném vzorku 59 článků publikovaných v denících Mladá fronta DNES, Právo, Lidové noviny a Hospodářské noviny.

Annotation

This thesis bases on a constructivist approach in media studies in context of the role of Germany as a civilian power and hegemon of the European Union and deals with the extent, to which arguments arising from the asymmetric partnership between the Czech Republic and Germany in the past ten years in terms of bilateral relations, foreign policy making of the both states and agenda such as different energy policy conceptions were being reflected in comments and opinions by the Czech daily press in connection with the German parliamentary elections in 2017. In addition to the theory of social construction of reality in this thesis, the concept of role theory serves to explain the role of Germany as a civilian power and the process of shaping its identity. The thesis presents the results of a research, in which a critical discourse analysis (CDA) aimed to formulate hypotheses reflecting the way of image-construction of Germany as „the other,“ in terms of van Dijk's ideological square „us versus them“ and the presence of stereotypes in the comments and opinions in the Czech press. The formulated hypotheses later became the basis for a quantitative content analysis carried out on a research sample of 59 articles published in the daily Mladá fronta DNES, Právo, Lidové noviny and Hospodářské noviny.

Klíčová slova

obraz Německa, český denní tisk, názory, volby do Spolkového sněmu 2017, česko-německé vztahy, asymetrické partnerství, civilní mocnost, sociální konstrukce reality, kritická analýza diskurzu, kvantitativní obsahová analýza

Keywords

image of Germany, Czech daily press, opinions, German parliamentary elections 2017, Czech-German relations, assymetric partnership, civilian power, social construction of reality, critical discourse analysis, quantitative content analysis

Title

Germany in Czech Daily Press: Stereotypes and „Image of the Other“ in Comments and Opinions in Polls-Year 2017

Obsah

ÚVOD.....	1
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA A METODY VÝZKUMU.....	5
1.1 SOCIÁLNÍ KONSTRUKCE REALITY	5
1.2 STEREOTYPY	6
1.3 SOCIÁLNÍ TEORIE DISKURZU A JEHO KRITICKÁ ANALÝZA.....	7
1.3.1 Norman Fairclough a trojdimenzionální koncepce diskurzu	8
1.3.2 Diskurz a ideologie.....	9
1.3.3 Diskurz a „obrazy těch druhých“ – van Dijkův ideologický čtverec	10
1.3.4 Podstata kritického zkoumání diskurzu	11
1.4 TEORIE ROLÍ V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH.....	12
2 VE STÍNU HEGEMONA? CHARAKTER A VÝVOJ ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ V POSLEDNÍCH DESETI LETECH	13
2.1 NĚMECKO JAKO (CIVILNÍ) MOCNOST A HEGEMON.....	14
2.1.1 Koncepce role civilní mocnosti.....	15
2.1.2 Německo jako hegemon proti své vůli	18
2.2 ASYMETRICKÉ PARTNERSTVÍ	31
2.2.1 Zahraniční a bezpečnostní politika.....	32
2.2.2 Evropská a integrační politika	33
2.2.3 Migrační politika	36
2.2.4 Energetika.....	36
2.2.5 Ekonomika	37
2.2.6 Otázky minulosti	38
2.3 NĚMECKO V ČESKÝCH MÉDIÍCH	39
3 VOLEBNÍ ROK 2017 V SRN A JEHO (NE)EVROPSKÝ ROZMĚR	41
4 VÝZKUM: OBRAZ NĚMECKA V KOMENTÁŘÍCH A NÁZORECH V ČESKÉM DENNÍM TISKU V ROCE 2017.....	44
4.1 METODY VÝZKUMU	44
4.1.1 Kvalitativní obsahová analýza.....	45
4.1.2 Analýza diskurzu.....	45
4.1.3 Kritická diskurzivní analýza (CDA)	46
4.1.4 Kvantitativní obsahová analýza.....	52
4.2 VÝZKUMNÝ VZOREK	52
4.3 ČESKÝ SERIÓZNÍ DENNÍ TISK V ROCE 2017.....	53
4.3.1 Mladá fronta DNES.....	53
4.3.2 Právo	54
4.3.3 Lidové noviny.....	54

4.3.4	<i>Hospodářské noviny</i>	55
4.4	NĚMECKÉ VOLBY Z ČESKÉ PERSPEKTIVY: STŘET DISKURZŮ A REALIT	55
4.5	VOLBY DO SPOLKOVÉHO SNĚMU JAKO UDÁLOST	58
4.6	AKTÉŘI: PERSONIFIKACE NĚMECKÉ POLITIKY A STEREOTYPY V KONSTRUKCI OBRAZU NĚMECKA JAKO HEGEMONA	62
4.6.1	<i>Politické strany</i>	63
4.6.2	<i>Angela Merkelová a Martin Schulz</i>	66
4.6.3	<i>Německo vs. Česko</i>	68
4.7	KVANTITATIVNÍ ANALÝZA: TÉMATA, NÁZORY A NÁRODNOSTNÍ STEREOTYP	70
4.7.1	<i>Hypotézy</i>	71
4.7.2	<i>Výsledky</i>	73
	ZÁVĚR	83
	SUMMARY	87
	POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	89
	TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE	96
	SEZNAM PŘÍLOH	100

Úvod

Německo jako sousední země a nejvýznamnější ekonomický partner České republiky zaujímá v českém prostředí bezpochyby jedno z nejvýznamnějších míst, a to jak v mediálním a politickém prostředí, tak i v prostředí akademickém. Vzhledem k vzájemné geografické blízkosti obou zemí lze vycházet z bohatých historických zkušeností, které s sebou však nesou riziko dlouhodobě přetrvávajících stereotypů v tom, jaký obraz o tom druhém vzniká v různých druzích komunikačního procesu. Z významu a charakteru česko-německých vztahů vyplývá, že se jedná o oblast poměrně zevrubně akademicky zpracovanou. Avšak přesto lze nalézt skuliny a příležitosti k dalšímu výzkumu, jenž by měl pomoci k hlubšímu porozumění stavu věcí a do budoucna vytvořit základnu pro další mezioborové zpracování a analýzy. Jednou z těchto skulin je mediální komunikace jako prostředek konstrukce reality a vytváření či reprezentace „obrazu o tom druhém“. Cílem je tedy navázat na dosavadní poznatky o problematice česko-německých vztahů a uplatnit je ve výzkumu k aktuálnímu tématu z oblasti mediální komunikace. Tématem výzkumu jsou stereotypy v komunikaci o Německu jako o „tom druhém“ v českém denním tisku v roce 2017, tedy v roce, který přinesl řadu klíčových událostí a podnětů jako podklad pro komentáře a názory.

Rok 2017 lze považovat za významnou zkoušku pro image Německa v českých médiích, a to z několika důvodů: V první řadě je to agenda migrační krize a bezpečnostní situace v Evropě, která zaměstnávala politické představitele i média v roce 2017 o to více z toho důvodu, že se jednalo o volební rok nejen pro Českou republiku, ale také pro sousední Spolkovou republiku Německo, již odborníci z oblasti politologie a mezinárodních vztahů pasují do role hegemonu současné Evropské unie. Dále byl však rok 2017 také příležitostí k bilancování dosavadního vývoje česko-německých vztahů a zamyšlení se nad jejich budoucností, neboť jsme si právě v tomto roce připomínali 25 let od podpisu Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi SRN a ČSFR a 20 let od podpisu Česko-německé deklarace.

V dosavadním výzkumu věnovanému česko-německým vztahům po roce 1989 se často hovoří o tzv. asymetrickém partnerství. Cílem této práce je zjistit, jak na Německo jako „toho druhého“ pohlížel český denní tisk v pro obě země politicky významném roce 2017. Přitom lze vycházet z předpokladu, že se v českém mediálním prostředí o Německu jako sousední zemi objevují mnohé stereotypy vyplývající z již zmíněného kontextu

asymetrického partnerství, aktuálních otázek migrační krize a bezpečnosti i hlubších souvislostí vzájemné koexistence ve střední Evropě. Cílem výzkumu je jednak zjistit, jaké názory předkládaly české deníky o sousedním Německu ve volebním roce 2017, ale také identifikovat stereotypy v nich obsažené a objasnit podstatu jejich vzniku. Výzkum by měl tedy zodpovědět následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka 1: Jak byly v českých denících zobrazovány události, aktéři a německá politika v souvislosti s volbami do Spolkového sněmu v roce 2017 a s jakými tématy byly volby spojovány?

Výzkumná otázka 2: Byly argumenty asymetrického partnerství a hegemonického postavení Německa v Evropské unii užívány jako premisy podporující politické postoje a názory?

V první kapitole této práce jsou představena hlavní teoretická východiska. Následuje kapitola věnovaná kontextu charakteru a vývoje česko-německých vztahů v posledních deseti letech, jenž je zásadní pro následnou analýzu a interpretaci komentářů a názorů předkládaných v roce 2017 publiku masovými médii, v tomto případě seriózními deníky Mladá fronta DNES, Právo, Lidové noviny a Hospodářské noviny. Třetí kapitola je věnovaná zásadním momentům volebního roku 2017 ve Spolkové republice Německo, neboť předmětem výzkumu je také to, do jaké míry se komentáře a názory odvíjely od těchto vnějších událostí. Čtvrtá kapitola pak je věnována samotnému výzkumu, jeho metodám a výzkumnému vzorku. Vlastní výzkum se sestává z kvalitativní obsahové analýzy, konkrétně kritické diskurzivní analýzy, pomocí níž dochází analýza k hypotézám, jejichž platnost bude moci být následně ověřena kvantitativní metodou obsahové analýzy.

Hlavní teoretická východiska předkládané práce, která jsou obsahem první kapitoly, pramení z konstruktivistické tradice výzkumu médií založené na teorii sociální konstrukce reality, za jejíž průkopníky lze považovat dvojici amerických sociologů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna a jejich dílo z roku 1966 s názvem *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, v českém překladu *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Autoři knihy otevřeně přiznávali, že nebyli spokojeni s dosavadní strukturálně zaměřenou sociologickou teorií (Berger a Luckmann 1999, s. 182). Jejich pojetí sociologie vědění proto mělo důsledky pro sociologickou teorii jako takovou a otevřelo nové pohledy na celou řadu konkrétních oblastí sociologického zájmu a je nedílnou součástí všeobecného výkladu teorií médií a společnosti (viz např. McQuail 2009).

Jak napovídá už název práce, předmětem výzkumu jsou stereotypy obsažené v mediálních sděleních. Tyto takzvané „obrazy v našich hlavách“ reprezentované v mediální komunikaci jsou de facto sociálními konstrukty, které ztělesňují různé zobecnělé představy, soudy, hodnoty či předsudky vycházející z dané společnosti. Ačkoli byl pojem stereotyp v souvislosti s médii zaveden již ve 20. letech 20. století americkým novinářem a filosofem Walterem Lippmannem, je nedílnou součástí teorie sociální konstrukce reality Bergera a Luckmanna, kteří v obecné rovině hovoří o tzv. typizačních schématech, která jsou přítomna v realitě každodenního života a jejichž prostřednictvím vnímáme ostatní.

První kapitola pojednává rovněž o sociální teorii diskurzu a podstatě jeho kritické analýzy. Hlavní výzkumnou metodou této práce je kritická diskurzivní analýza (CDA) v pojetí Normana Fairclougha. V části první kapitoly nazvané *Sociální teorie diskurzu a jeho kritická analýza* je tento přístup s jeho hlavními východisky detailněji rozebrán, spolu s odkazy na význam ideologie v analýze diskurzu. Zde se práce opírá zejména o tzv. „ideologický čtverec“, jenž teoreticky uchoopil Teun A. van Dijk ve svém přístupu ke kritické analýze diskurzu. Právě na základě tohoto ideologického čtverce, jehož východiskem je dichotomie „my versus oni“, může být interpretován ideologicky motivovaný „obraz toho druhého“. Teoretický přístup zvolený pro tuto práci odkazuje také na východiska teorie rolí v mezinárodních vztazích, jejímž průkopníkem byl v 70. letech minulého století kanadský politolog finského původu Kalevi Holsti. Jeho koncepce následně našla uplatnění v empirických analýzách vycházejících z konstruktivistické teorie mezinárodních vztahů.

Druhá kapitola věnovaná charakteru a vývoji česko-německých vztahů v posledních deseti letech staví na základech výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů a zahraniční politiky. Na jedné straně jsou to česko-německé vztahy po roce 1989, s důrazem na poslední dekádu, na straně druhé je to role sjednoceného Německa v Evropě a ve světě. Tato kapitola vychází zejména z analýz české zahraniční politiky a konceptů jak vzájemných česko-německých vztahů, tak role Německa, které předkládají autoři Ústavu mezinárodních vztahů v čele s Vladimírem Handlem (viz např. Handl 2010). Klíčovým kontextem je zde pochopení role Německa jako civilní mocnosti a hegemonu v Evropě, která vychází z pojetí teorie rolí v mezinárodních vztazích i dějinného vývoje sjednoceného Německa, a dále pochopení asymetrie ve vzájemných vztazích České republiky a Německa.

Třetí kapitola této práce se pak snaží shrnout zásadní momenty volebního roku 2017

ve Spolkové republice Německo, které se jeví jako klíčové pro komentáře a názory sledující průběh voleb v Německu. V roce 2017 se v sousední zemi konaly nejen volby do Spolkového sněmu, ale také volby do Zemských sněmů ve čtyřech spolkových zemích Sársku, Šlesvicko-Holštýnsku, Severním Porýní-Vestfálsku a Dolním Sasku, z nichž některé přinesly pro mnohé překvapivé výsledky.

Samotný výzkum pak došel oproti původnímu záměru provést nejprve kvantitativní obsahovou analýzu a posléze vybraný materiál podrobit kvalitativnímu rozboru jedné zásadní změny. Vzhledem k teoretickému ukotvení práce, která vychází z teorie sociální konstrukce reality a odkazuje rovněž na koncepci rolí v mezinárodních vztazích, které ovlivňují proces formování identity, se jevílo jako nutné se nejprve do detailu seznámit s částí výzkumného vzorku metodou kritické diskurzivní analýzy a na základě zjištěných jevů, které v sobě nesou prvky ideologického čtverce „my versus oni“ nebo konkrétní stereotypy dojít k hypotézám, jejichž platnost by mohla být následně ověřena kvantitativní metodou. Tento postup spolu s významem výsledků analýzy bude následně zhodnocen v závěru práce.

1 Teoretická východiska a metody výzkumu

Předkládaná práce se opírá o jednu ze základních otázek, jíž se zabývá obor mediálních a komunikačních studií, a to vztahem mezi mediální produkcí a realitou. Lze totiž vycházet z předpokladu, že za výstupy mediální produkce stojí jednak mediální skutečnost, ale také skutečnost sociální. Mediální skutečnost představuje veškerý obsah médií, jenž se stává součástí zkušenosti jedince, zatímco sociální skutečnost jedinci, jenž je součástí určité společnosti, poskytuje společensky utvářené představy o světě kolem něj. Jak pro mediální, tak sociální zkušenost pak platí, že obě jsou sociální konstrukcí reality, do níž se promítají různé abstraktní hodnoty, postoje a soudy (Jirák a Köpplová 2015, s. 269). S touto myšlenkou si tedy práce klade za cíl pomocí kvalitativní metody výzkumu interpretovat část mediální produkce masových médií v českém mediálním prostředí, konkrétně seriózních deníků, jejichž komentáře a názory promítají právě tyto abstraktní hodnoty, postoje a soudy, jimiž autoři textů odkazují k mediální i sociální skutečnosti. Ve snaze interpretovat v tomto konkrétním případě vztah mezi mediální produkcí a realitou zde bude využito možnosti interdisciplinárního pohledu na výzkumné téma, jehož kontext částečně vychází rovněž z konstruktivistického pohledu na formování zahraniční politiky a mezinárodních vztahů. Cílem výzkumu je pak na základě této interpretace dojít k formulaci hypotézy, jejíž platnost by později bylo možné ověřit pomocí kvantitativních metod.

1.1 Sociální konstrukce reality

Pojetí komunikace jako *sociální konstrukce reality* se opírá o stejnojmenné dílo autorů Bergera a Luckmanna z roku 1964 a úzce souvisí s konstitutivním modelem komunikace, který „vnímá komunikaci jako konstituování sdíleného prostoru významů, v němž se příslušníci dané kultury pohybují, a soustřeďuje se proto na použitý ‚jazyk‘ sdělení (...) a nakládání s ním.“ (Jirák a Köpplová 2015, s. 29). Berger a Luckmann ve své práci předložili v době jejího vydání nové pojetí sociologické disciplíny zvané sociologie vědění, jejíž náplní je analýza sociálního vytváření reality (Berger a Luckmann 1999, s. 11). Těžištěm tohoto díla, na nějž později navázala řada autorů zabývajících se problematikou komunikace a médií a jež je v základní literatuře studia masové komunikace uváděna jako jedna z hlavních teorií médií a společnosti (viz např. McQuail 2009; Jirák a Köpplová 2015), je pojetí společnosti jako objektivní reality na straně jedné a subjektivní reality na straně druhé. Opírají se při tom zejména o tzv. realitu každodenního života, přičemž tento každodenní život se jim jeví jako „realita, kterou lidé nějak vykládají a jež má pro ně subjektivní význam jako určitý logicky soudržný svět“ (Berger a Luckmann 1999, s. 25).

Berger a Luckmann ve svém pojednání o sociologii vědění došli mimo jiné k závěru, že svět sestává z bezpočtu realit, mezi nimiž realita každodenního života zaujímá ve vztahu k jedinci výsadní postavení a opravňuje ji k určování nadřazené reality (Berger a Luckmann 1999, s. 27), a také že „ve srovnání s realitou každodenního života se ostatní reality zdají být jako vyhraněné oblasti významů, ostrůvky v nadřazené realitě, jež se vyznačují úzce vymezenými významy a druhy zkušeností“ (Berger a Luckmann 1999, s. 31). Přístup Bergera a Luckmanna klade velký důraz na jazyk ve všech jeho podobách, neboť v realitě každodenního života „lidské vyjadřování má schopnost objektivace, což znamená, že se může projevovat v produktech lidské činnosti, které jsou jak jejich autorům, tak ostatním lidem dostupné jako prvky společného světa“ (Berger a Luckmann 1999, s. 39). Díky tomu, že jazyk buduje sémantická pole či lingvisticky vymezené oblasti významů dochází k objektivizaci, uchovávání a shromažďování jak osobní, tak historické zkušenosti (Berger a Luckmann 1999, s. 45). Shrnuto v několika jednoduchých větách, Berger a Luckmann došli k závěru, že „Společnost je výtvořem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvořem společnosti.“ (Berger a Luckmann 1999, s. 64) Realita tudíž nutně musí být definována sociálně, přičemž tyto definice reality jsou vždy dílem konkrétních jedinců nebo skupin (Berger a Luckmann 1999, s. 116).

Na základě teorie sociální konstrukce reality lze definovat také pojem kultury, a to jako „prostor mezi lidskými tvory a realitou, prostor, který lidem zprostředkovává kontakt s realitou v uspořádané a zvládnutelné podobě, prostor pro komunikaci, v němž se vytváří význam“ (Jirák a Köpplová 2015, s. 31). Kulturu tak dle teorie sociální konstrukce reality vnímáme jako realitu a platnou skutečnost, kterou však sami budujeme například pomocí jazyka, systémů hodnot a vzdělání, příběhů či mýtů – zkrátka žijeme ve světě, v němž významy konstruuje naše vlastní kultura. Na základě těchto konstruktů pak dochází k formování identity (Jirák a Köpplová 2015, s. 273). Průkopníci teorie sociální konstrukce reality zde vycházeli částečně také z poznatků sociální psychologie. Konkrétně došli k závěru, že „sociální procesy podílející se na formování a udržování identity jsou dány sociální strukturou, která je zpětně ovlivňována, udržována, obměňována a přebudována těmito identitami vytvořenými vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury“ (Berger a Luckmann 1999, s. 171).

1.2 Stereotypy

Předkládaná práce se zabývá v první řadě tím, jak je sociální realita reprezentována

v mediálních produktech. Obecně přitom platí, že takové reprezentace „vyjadřují či při nejmenším mohou vyjadřovat různé obecnější soudy, představy, hodnoty, předsudky apod., které jsou součástí dané společnosti či kultury“ (Jirák a Köpplová 2015, s. 280). Pro tyto jevy se vžilo označení stereotypy. S tímto pojmem bylo možné se v souvislosti s médii poprvé setkat v díle Waltera Lippmanna *Public Opinion* z roku 1922, kde je vykládá jako „obrazy v našich hlavách“ (srov. Jirák a Köpplová 2015, s. 281; Lippmann 1922). Ve svém pojednání podstatu vzniku stereotypů vystihl takto: „Vypráví nám o světě ještě předtím, než ho sami spatříme. Většinu věcí si představujeme předtím, než je sami zažijeme. A tyto předsudky, pokud nám je neosvětlí vzdělání, jsou hluboce zakořeněné v celém procesu vnímání“ (Lippmann 1922). To úzce souvisí s pojetím sociální konstrukce reality, s níž později přišli Berger a Luckmann. Ti hovoří o tzv. typizačních schématech, která jsou přítomna v realitě každodenního života a jejichž prostřednictvím vnímáme ostatní lidi. Sociální realitu lze chápat jako „nepřetržitý sled typizací, které jsou tím více anonymní, čím jsou vzdálenější od ‚tady a teď‘ situace tváří v tvář (...) sociální struktura je souhrnem těchto typizací a opakovaně se objevujících vzorců interakce, které na podkladě těchto typizací vznikají (Berger a Luckmann 1999, s. 38). O stereotypizaci lze pak hovořit v souvislosti s médii především tam, kde publikum nemá s reprezentovanou sociální skutečností žádnou zkušenost a dochází tak k tvorbě předsudků na základě reprezentace určitých skupin prostřednictvím zjednodušujících schémat a generalizujících znaků. Zpravidla se to týká chování, vlastností či minulého vývoje dané sociální skupiny. Tyto stereotypizované představy jsou pak přisuzovány i jejím jednotlivým členům (Jirák a Köpplová 2015, s. 281).

1.3 Sociální teorie diskurzu a jeho kritická analýza

Pojetí komunikace jako sociální konstrukce a vědomí formování stereotypů umožňuje zabývat se otázkou formování souboru vědění o určitých tématech a názorů na ně. Michel Foucault, jenž je považován za hlavního průkopníka a propagátora analýzy diskurzu, pohlíží na diskurz jako sociální konstrukci reality a formu znalosti (viz Schneiderová 2015, s. 25). Diskurz tak v jeho pojetí nelze chápat jako pouhý soubor výpovědí k určitému tématu nebo problému. Diskurzy jsou „vysoce regulovaná uskupení s vnitřními pravidly, která jsou typická právě pro daný diskurz.“ (Schneiderová 2015, s. 24). Tato pravidla jsou především dle Foucaultových následovníků řadicích se ke kritickému směru analýzy diskurzu určována nejen textovým kontextem, ale také širším sociálním a ideologickým kontextem (viz Schneiderová 2015, s. 26). Norman Fairclough svůj kritický přístup k analýze diskurzu staví na tom, k čemu došel již Foucault, a to, že mocenské praktiky mají samy o sobě do značné

míry diskurzivní povahu a zároveň že se mocenský boj objevuje jak uvnitř, tak i vně diskurzu. Především však poukazuje na to, že změna diskurzivních praktik je významnou součástí změn sociálních (Fairclough 1992, s. 56). Snaží se tak nabídnout jiný pohled na diskurz a jeho analýzu, která je podle něj ve Foucaultově přístupu příliš abstraktní a relativistická v tom smyslu, že „pravda je relativní v závislosti na určitých diskurzivních formacích, určitých mocenských systémech/znalostech, které nejsou určeny ke kritice z pozic stojících mimo ně či nad nimi“ (Fairclough 1992, s. 60). Foucault se ve svém pojetí diskurzu vymezoval proti marxismu a teoriím ideologie. Diskurzy pro něj byly tím, co bychom mohli nazvat znalostními systémy vycházejících z věd, jako jsou například medicína nebo ekonomie (Fairclough a Wodak 1997, s. 261). Přístup, jenž navrhuje Fairclough, je naopak „formou ideologické kritiky“ (Fairclough 1992, s. 60).

1.3.1 Norman Fairclough a trojdimenzionální koncepce diskurzu

Ve své sociální teorii diskurzu vychází Norman Fairclough v obecné rovině z dvojího pojetí diskurzu – v první, abstraktní rovině, ho lze chápat jako „to, co odkazuje k jazykovým prvkům sociálního života a podílí se na jeho formování, nebo jako konkrétní reprezentaci určitého subjektu/elementu sociálního prostoru“ (Schneiderová 2015, s. 43). Z toho vyplývá, že existuje více diskurzů paralelně vedle sebe. V kritickém pojetí analýzy diskurzu pak jde právě o tuto pluralitu diskurzů a výzkum se zaměřuje na „boj o definování společností a identit“ (Schneiderová 2015, s. 43), jenž mezi diskurzy neustále probíhá. Vodítkem při jejich analýze jsou především předpoklady vycházející z témat diskurzů a množiny perspektiv, z nichž je možné na tato témata nahlížet, ať už jsou získány z vědeckých teorií, zejména filosofických a sociálních, nebo z osobní životní zkušenosti (Schneiderová 2015, s. 44). V přístupu Normana Fairclougha se dle některých autorů značí snaha přijít s metodou, která by propojila „lingvistickou analýzu diskurzu s politickým a sociálním myšlením tak, aby umožňovala postihnout a vysvětlit sociální a kulturní změny“ (Schneiderová 2015, s. 75). Jeho přístup je tak velmi komplexní a ačkoli se soustředí výhradně na jazyk a používá pojem diskurz v užším smyslu, než jak dle něj činí většina sociálních vědců (Fairclough 1992, s. 62), pojímá Faircloughova sociální teorie diskurz hned ve třech rovinách – v rovině textu, diskurzivní praxe a sociální praxe (Fairclough 1992, s. 73).

Pohlížíme-li na diskurz v rovině textu, jsou pro nás důležité jak otázky formy, tak významu. Každý text, což je z pohledu kritické analýzy diskurzu jakýkoliv psaný nebo

mluvený text (Schneiderová 2015, s. 36), má významový potenciál otevřený různě interpretaci. V této rovině tedy analýza směřuje ke slovní zásobě, gramatice, kohezi a struktuře. Částečně sem patří i formální stránky textu jako moc, koherence a intertextualita, které vycházejí z následující roviny, kterou je diskurzivní praxe (Fairclough 1992, s. 75). Ta pak zahrnuje procesy produkce, distribuce a recepce textu. Klíčová je zde přitom povaha těchto procesů lišící se v závislosti na odlišných typech diskurzů formovaných různými sociálními faktory (Fairclough 1992, s. 78). V poslední rovině sociální praxe se analýza zaměřuje na vztah diskurzu k ideologiím a moci, přičemž moc vnímá Fairclough jako hegemonii a vývoj mocenských vztahů jako hegemonický boj (Fairclough 1992, s. 86). Tento boj je klíčovým nástrojem, jenž umožňuje zachytit proces diskurzivní a sociální změny (Schneiderová 2015, s. 76).

1.3.2 Diskurz a ideologie

Jestliže má podle Fairclougha analýza diskurzu být formou ideologické kritiky, je nutné položit si otázku, co přesně touto ideologií ve své teorii označuje. Ve své knize *Discourse and Social Change* Norman Fairclough odkazuje k západnímu proudu marxismu, konkrétně na díla Althussera a Gramsciho. Východiskem, které v souvislosti s výzkumem ideologie převzal od Althussera, je za prvé to, že ideologie má materiální povahu ve formě institucionálních praktik, což přispívá k možnosti zkoumat diskurzivní praxi jako materiální projevy ideologie; za druhé, že jedním z viditelných projevů ideologie je její schopnost konstituce subjektů; za třetí, že tzv. ideologické státní aparáty, ať už je to školství nebo třeba média, jsou jak místem, kde se odehrává mocenský či třídní boj, tak zároveň předmětem tohoto boje. Tím se snaží poukázat na to, že v ideologicky zaměřené analýze diskurzu by mělo předně jít o moc diskurzu i moc nad diskurzem (Fairclough 1992, s. 87). V Althusserově pojetí jde v zásadě o to, že ideologie nejsou pouze myšlenky, ale také běžná, materiální praxe institucí jako je právě například již zmíněné školství a organizace výuky ve třídách a lidé mají v rámci ideologie roli sociálních subjektů, jejichž prostor pro vlastní jednání je poměrně značně omezen. Toto Althusserovo pojetí však lze považovat za příliš deterministické (Fairclough a Wodak 1997, s. 261). I přes tuto výhradu ale můžeme ideologii vnímat jako základní pojítka mezi diskurzem a společností (van Dijk 1997, s. 25), byť je vždy pouze nepřímo zprostředkované skrze rovinu osobní či sociální zkušenosti (Fairclough a Wodak 1997, s. 266).

Norman Fairclough pod pojmem ideologie rozumí konkrétně „označení/konstrukce

reality (fyzického světa, sociálních vztahů, sociálních identit), které jsou vtištěny do různých dimenzí forem/významů diskurzivních praxí a které přispívají k produkci, reprodukci nebo transformaci vztahů dominantního postavení“ (Fairclough 1992, s. 87). Podle Fairclougha nelze předpokládat, že si lidé jsou vždy vědomi ideologické dimenze jejich diskurzivního jednání, v rámci zažitých konvencí je ideologie víceméně přirozenou a automatickou součástí komunikace (Fairclough 1992, s. 90). Teun van Dijk však ale v otázce sociálních funkcí ideologií poukazuje na to, že lidé vytvářejí ideologie za účelem řešení nějakého konkrétního problému – ideologie tedy podle něj slouží ke koordinaci jednání či praxe jednotlivých členů sociálních skupin. Z toho tedy pro něj vyplývá, že ideologie mají sociální povahu, jsou sdílené a slouží k sebeurčení či budování identity členů sociálních skupin v zájmu skupiny jako celku (van Dijk 1997, s. 26). S tím souvisí i otázka, jakým způsobem ideologie tyto funkce naplňují. Van Dijk sociální funkci ideologie srovnává s funkcemi jazyka a přichází s příhodnou metaforou: „ideologie jsou ‚gramatikou‘ sociálních praxí daných skupin“ (van Dijk 1997, s. 28). Vztah ideologie a diskurzu je pak patrný především v kognitivní rovině, kdy skupinové ideologie formují jejich myšlenky a názory, jež se odrážejí na myšlenkách a názorech jednotlivých členů a ty pak tvoří základ diskurzu. Jinými slovy se jedná o vztah ideologie na makroúrovni a diskurzu či dalších sociálních praktik na mikroúrovni (van Dijk 1997, s. 31).

1.3.3 Diskurz a „obrazy těch druhých“ – van Dijkův ideologický čtverec

Klíčovým východiskem analýzy ideologie je podle van Dijka to, zda uživatelé jazyka, ať už jsou to autoři textů nebo mluvčí, vystupují jako členové nějaké skupiny. Nejtypičtějším projevem ideologie je pak dichotomie *my* vs. *oni*. Tento vztah demonstruje van Dijk pomocí tzv. ideologického čtverce, který spočívá v tom, co daná skupina považuje za dobré či špatné. Obvykle se ideologický čtverec projevuje zdůrazňováním vlastních dobrých vlastností, resp. vlastností skupiny za současného zdůrazňování špatných vlastností jiné skupiny a naopak marginalizací vlastních špatných vlastností doprovázenou marginalizací dobrých vlastností jiné skupiny. Principy ideologického čtverce můžeme pozorovat ve výběru témat, organizaci schémat, užívání lokálních významů, koherence a presupozic, lexikalizaci implikující vlastní pozitiva a negativa druhých, stylu a rétorických prvcích jako je kontrast, metafora, hyperbola či eufemismus (van Dijk 1997, s. 32–33). Podle van Dijka se tedy diskurz stává ideologickým, implikují-li popisy událostí, situací a jednání dobré a špatné vlastnosti sociálních skupin, nebo pokud je v něm patrný konflikt zájmů různých sociálních skupin (van Dijk 1997, s. 34).

1.3.4 Podstata kritického zkoumání diskurzu

Mohlo by se zdát, že na základě důrazu na text a jazyk je analýza diskurzu doménou lingvistiky, ve skutečnosti jde, především pak právě v jejím kritickém pojetí, o multidisciplinární přístup, pro nějž jsou zásadní naopak znalosti z jiných oborů, ať už je to psychologie, sociologie nebo třeba politologie. Jen na základě takových znalostí je možné rozpoznat významy skryté ve znacích, které jsou sociálně podmíněné a v sociální rovině existuje odůvodnění pro určité kombinace *označujícího* a *označovaného* (Fairclough 1992, s. 74–75), jak lze demonstrovat na známém příkladu *terorista* versus *bojovník za svobodu*. Interdisciplinární přístup by tak v rámci textové analýzy měl umožnit operacionalizaci různých teoretických perspektiv (Fairclough 2003, s. 14). Zde kritická diskurzivní analýza může čerpat také z pojetí sémiotiky podle Roberta Hodge a Gunthera Kresse, kteří se zabývali otázkou, jak uplatnit sémiotickou analýzu v sociálním výzkumu moci, ideologie, genderu a třídního uspořádání. Tzv. sociální sémiotika vychází z předpokladu, že vznik znaků a sdělení probíhá vždy v kontextu sociálních vztahů a procesů (Hodge a Kress 1988).

Jak již bylo zmíněno, ideologická motivace a mocenské vztahy odrážející se v určitých způsobech užívání jazyka zůstávají lidem mnohdy skryty. Cílem kritické analýzy diskurzu by proto mělo být objasňování těchto vztahů a motivací, přičemž kritický zájem o jazyk či povědomí o funkcích jazyka v sociálním prostředí každodenního života lze obecně považovat za fenomén současné společnosti, ať už se jedná o rasistické či sexistické projevy užívání jazyka, nebo třeba o oblasti marketingu a služeb (Fairclough a Wodak 1997, s. 258–259). Zároveň je kritický pohled na ideologie, které jsou přítomny v textech a prostřednictvím nichž je uplatňována moc určitých skupin, protikladem ryze deskriptivního pohledu na ideologii jako názory, postoje či perspektivy sociálních skupin bez vazby na mocenské vztahy mezi sociálními skupinami (Fairclough 2003, s. 9). Dle Faircloughova komplexního pojetí by si v souvislosti s médií kritická analýza měla všimnout nejen toho, jak se například kulturní a společenské změny projevují na změnách mediálního diskurzu, ale také jazyka a textuře mediálních sdělení, jejich produkce a percepce, institucí a kontextu utvářejícího mediální praxi i s mocenskými vztahy a ideologiemi, dále by měla být zahrnuta lingvistická i intertextová analýza žánrů a diskurzů, přičemž lingvistická analýza by se měla zaměřit na reprezentaci a konstrukci vztahů a identit v rámci textů a jejich vzájemné vztahy, všimnout by si měla také různých lingvistických úrovní (př. lexikální), zároveň by měl hledat rozpory ve vztahu mezi texty

a společností (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 172). Takto hluboká analýza by měla přispívat k objasňování toho, jak mluvčí a autoři užívají jazyk a gramatické jevy k utváření významu, přesvědčování lidí k tomu, aby o událostech smýšleli určitým způsobem, či někdy dokonce k manipulaci – analýzy se tak mohou zabývat například tím, jaké události či jací aktéři jsou vyzdvihováni a které naopak upozaděny či úplně vynechány (Machin a Mayr 2012, s. 1–2). Aplikace kritického přístupu k analýze diskurzu se mezi autory liší (viz např. Fairclough a Wodak 1997; Schneiderová 2015) a není ani cílem tohoto výzkumu obsáhnout všechny roviny.

Zde je nutné také podotknout, že se kritická analýza diskurzu jako metoda musí vypořádávat i s analytickými nedostatky, jež jí přisuzují někteří kritici. Za prvé je to malé množství materiálu, které taková analýza je schopna pojmout, navíc je výzkumný vzorek sestaven na míru potřebě analytika. Některé analýzy proto naráží na problém, zda vzorek představuje typické zástupce textů vztahující se ke zkoumané problematice (Machin a Mayr 2012, s. 207). Metodologickou kritiku CDA, s níž se lze setkat, shrnuli Machin a Mayrová následovně: nejedná se o jediný kritický přístup, jde spíše o cvičení v interpretaci než analýzu, CDA ve většině případů ignoruje skutečné příjemce, nezabývá se dostatečně produkcí textů, je málo kognitivní, příliš selektivní, neúplná a kvalitativní a příliš ambiciózní ve snaze o sociální změnu (Machin a Mayr 2012, s. 208). I přes tuto kritiku jsou poznatky sociální teorie diskurzu a van Dijkova ideologického čtverce návodnými podněty pro zamýšlený výzkum, jehož metody a konkrétní kroky budou podrobněji popsány níže.

1.4 Teorie rolí v mezinárodních vztazích

Vycházíme-li z toho, že významy vznikají vždy v kontextu sociálních vztahů a procesů, pak se jeví jako vhodné pokusit se vysvětlit i konstrukci kontextu samotného. V tomto ohledu práce vychází z interdisciplinaritativity studia médií, a proto pro objasnění konstrukce obrazu Německa z perspektivy českých médií bude uplatněn teoretický koncept využívaný ve výzkumu zabývajícím se formováním identity v oboru mezinárodních vztahů. Za zrodem tzv. teorie rolí ve studiu mezinárodních vztahů stojí kanadský politolog finského původu Kalevi Holsti, jenž v roce 1970 v časopise *International Studies Quarterly* publikoval pro dosavadní způsob analýzy zahraniční politiky přelomový článek s titulem *National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy*, česky *Koncepce národní role ve studiu zahraniční politiky*. Ačkoli zde figuruje termín „teorie“, jedná se ve skutečnosti o

analytický a konceptuální rámec, jehož pojmů a konceptů využívá analýza zahraniční politiky (Beneš 2010, s. 73). Holsti ve svém pojednání o způsobu, jakým lze charakterizovat a předvídat chování států jako aktérů, navázal, podobně jako Berger a Luckmann v teorii sociální konstrukce reality, na George Herberta Meada a jeho úvahy o vlivu chování „významných druhých“ na formování lidského „já“ (Holsti 1970, s. 237), a to ještě před nástupem konstruktivistického proudu ve výzkumu mezinárodních vztahů (Beneš 2010, s. 74). Ve své rozsáhlé empirické analýze téměř tisíce projevů státníků 71 zemí mezi lety 1965 a 1967 se Holsti zaměřil na čtyři analytické koncepty, a to projevy role, národní koncepce role, předpisy role a pozici či status, tedy systém předpisů role. Výsledkem bylo zjištění celkem 17 typů rolí a také faktu, že může docházet i k pluralitě rolí států, z nichž některé mohou být v rozporu, ať už v závislosti na odlišném pozadí a motivaci jejich koncepce, nebo v závislosti na konkrétní události či vztahu (více viz Holsti 1970). Klíčový přínos Holstiho teorie rolí pro výzkum v oboru mezinárodních vztahů tkví zejména v tom, že „umožňuje vyvozovat závěry o zahraniční politice z analýzy sdílených představ elit o tom, jaká je správná role a účel toho kterého státu jakožto kolektivu v mezinárodní aréně“ (Beneš 2010, s. 73), což – vrátíme-li se zpět k úvodnímu pojednání o sociální konstrukci reality – odpovídá obecné představě Bergera a Luckmanna, že realita je sociálně definovaná a její definice jsou vždy dílem konkrétních jedinců nebo skupin. Zdroje těchto představ jsou pak podle Holstiho dvojího charakteru: vnitřní kontext a vnější očekávání.¹ K vnitřním zdrojům Holsti řadil kromě geografických a topografických skutečností či přírodních a ekonomických zdrojů dále rovněž politickou tradici, socioekonomické potřeby a požadavky formulované politickými stranami a zájmovými skupinami, a v neposlední řadě také ideologie a nálady ve veřejném mínění (Holsti 1970, s. 246). Největší uplatnění tak koncepce rolí nachází v konstruktivistické tradici analýzy zahraniční politiky (viz odkazy na empirické analýzy v Beneš 2010).

2 Ve stínu hegemonu? Charakter a vývoj česko-německých vztahů v posledních deseti letech

Teoretická východiska pro tento výzkum pramení rovněž z oblasti mezinárodních

---

¹ Holstiho přístup byl v minulosti kritizován za přílišné zdůrazňování domácí politiky na úkor působení strukturálních faktorů na konstrukci rolí, nicméně dle Víta Beneše je tato kritika zčásti neopodstatněná, neboť Holstiho přístup zohledňuje i tzv. předpisy role, které zachycují i vliv vnějších očekávání, tedy struktur mezinárodního společenství, nicméně jim na rozdíl od některých svých následovníků Holsti nepřikládal ve srovnání s domácími zdroji příliš velký význam (Beneš 2010).

vztahů a zahraniční politiky. Na jedné straně jsou to česko-německé vztahy po roce 1989, s důrazem na poslední dekádu, na straně druhé je to role sjednoceného Německa v Evropě a ve světě. V českém akademickém prostředí se těmito tématy zabývá několik pracovišť – k nim patří zejména *Ústav mezinárodních vztahů Praha* a *Katedra německých a rakouských studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy*. Řada autorů se věnuje též historickému formování česko-německých vztahů a různým aspektům soužití Čechů a Němců ve střední Evropě. Tyto autory sdružuje např. *Česko-německá komise historiků* nebo sdružení *Collegium Bohemicum*. Tato práce se zaměřuje ale především na koncepty, které předkládají autoři *Ústavu mezinárodních vztahů* v čele s Vladimírem Handlem, jenž se dlouhodobě věnuje německé zahraniční a bezpečnostní politice i zahraničněpolitickým a bezpečnostním aspektům česko-německých vztahů, zejména z pohledu strategického směřování obou zemí (viz např. Handl 2010a).

2.1 Německo jako (civilní) mocnost a hegemon

Práce vychází především z role současného Německa na poli mezinárodních vztahů. Zejména bezpečnostní politika Spolkové republiky Německo je po celou dobu její existence předmětem jak veřejného, tak odborného zájmu, a to především proto, že značný vliv na její formování, stejně tak jako na určování strategického směřování země mělo jednak dědictví druhé světové války a nacistické diktatury, ale i následná okupace spojeneckými mocnostmi. Zatímco bezpečnostní politika SRN před rokem 1990 do značné míry vychází z tzv. kultury mocenské zdrženlivosti (Gareis 2006, s. 61), s pádem Železné opony nastala situace, v níž muselo nutně dojít k revizi německých zahraničněpolitických a bezpečnostních postojů, přičemž však některé postoje, zejména co se týče míry angažovanosti ve vojensko-bezpečnostních otázkách, zůstaly neměnné. S ohledem na vnější podmínky a historickou zkušenost se mnozí autoři kloní k definici strategické kultury sjednoceného Německa jako civilní mocnosti (Maull 2000; Kříž 2011; Handl 2011b). Největším teoretickým přínosem je v tomto ohledu v českém prostředí sborník výzkumníků *Ústavu mezinárodních vztahů Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny* (Handl 2011a), jenž analyzuje dlouhodobý vývoj německé politiky, její zahraničněpolitickou kulturu, historickou paměť i institucionální rámce. Na základě výzkumu založeného na Holstiho teorii rolí dochází autoři k závěru, že je Německo jako aktér značně diferenciováno, což zejména díky institucionalizaci pluralismu a zahraničněpolitické kultuře civilní mocnosti předurčuje zemi k tomu, aby se angažovala především v ekonomické a politické oblasti, spíše než ve vojenské. Zároveň si

dle autorů této publikace Německo osvojilo role *pomocníka, regionálního vůdce a exportéra norem*. Vnější podmínkám vzniku hegemonického postavení sjednoceného Německa v Evropě a nutnosti se jim přizpůsobit se věnuje také německý politolog Stephan Bierling působící na Universität Regensburg, jenž hovoří o tom, že se Německo po roce 1990 stalo mocností „proti své vůli“ (Bierling 2014).

2.1.1 Koncepce role civilní mocnosti

Sjednocené Německo se po roce 1990 ocitlo ve zcela nové pozici, než v jakém se do té doby nacházela Spolková republika Německo, o socialistické Německé demokratické republice nemluvě. Po druhé světové válce nebyla SRN ani po ukončení okupačního statutu začátkem padesátých let v zahraničněpolitických a bezpečnostních otázkách zcela suverénním státem, a to i přesto, že se jako člen NATO nacházela „v první linii“ možné eskalace konfliktu s východním blokem, s nímž přímo sousedila. V zásadě byla Spolková republika Německo zcela závislá na aliančním systému a garancích Spojených států amerických a témata národních zájmů, geopolitiky či strategie nebyla na místě. Situace se výrazně proměnila až po sjednocení Německa, které se sice na základě Moskevské smlouvy „2+4“ nemělo stát hegemonem a jeho vojenský potenciál měl i nadále zůstat omezen (dodnes tak Německo například nesmí vlastnit zbraně hromadného ničení a strategické zbraně jako jsou letadlové lodě apod.), již brzy nato ale muselo Německo přijmout novou roli v mezinárodním společenství, a to zejména v důsledku tlaku a očekávání ze strany svých partnerů v Severoatlantické alianci a Evropské unii. Především Spojené státy americké měly představu, že by se Německo mělo jejich stát hlavním spojencem na evropském kontinentu a razily heslo *partnership in leadership* – Německo se mělo stát lídrem Evropské unie, pomáhat s transformací států východní Evropy a aktivně se podílet na formování světové politiky.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, o této nové roli Německa lze hovořit jako o „civilní mocnosti“ (viz především Maull 2000; Kříž 2011; Handl 2011b), kterou sjednocené Německo přijalo na základě vnějších i vnitřních faktorů jako součást své strategické kultury. Tento zahraničněpolitický koncept je možné definovat následovně: „Civilní mocnost nepřehlídí národní zájmy, nejde ale při jejich realizaci individuální cestou, nýbrž působí v kontextu vzájemné závislosti mezinárodních vztahů. Podporuje dobrou správu (*good governance*) a udržitelný rozvoj (*sustainable development*). Ve svém politickém stylu preferuje kolektivní akce, kompromisy a zprostředkování mezi stranami

sporu/konfliktu, politická a institucionalizovaná řešení, partnerství a kolektivní prosazování mezinárodních norem. Použití síly, zejména vojenské, pro ni představuje instrument poslední instance a vyžaduje multilaterální postup se silnou mezinárodní legitimitou – nejlépe mandátem Rady bezpečnosti OSN“ (Handl 2011a, s. 17–8).

Tato role je dána jak vnějšími, tak vnitřními faktory. Zejména ty vnitřní, které pramení především ze zahraničněpolitické kultury Německa, pomáhají vysvětlit, proč se země jeví i přes svůj ohromný ekonomický potenciál jako poměrně rozpačitý a zdrženlivý aktér – tedy zcela jinak, než jsme zvyklí u srovnatelně silných zemí jako je Francie či Velká Británie. Zahraničněpolitická kultura je koncept založený na konstruktivistické interpretaci zahraniční politiky SRN. Výhodiskem tohoto přístupu, jenž ve výzkumu německé zahraniční politiky dominuje, je sociální konstrukce struktury mezinárodních vztahů a identit jejich aktérů. Zahraničněpolitická kultura² je definována jako soubor hodnot, norem, idejí a představ o kauzálních souvislostech, který je silně historicky determinovaný, sdílený elitami daného státu a širší veřejností přijatelný (Eberle 2011, s. 76–7).

Vnějšími faktory, jež výrazně přispěly ke koncepci této národní role, byly v situaci, kdy Německo již nebylo nárazníkovým státem, zejména nové bezpečnostní výzvy v podobě terorismu, nestability států na evropském kontinentu (Jugoslávie) a regionální konflikty, klimatické změny či dopady postupující globalizace. Výrazně se proměnilo i samotné mezinárodní společenství, z bipolárního světa se stává svět multipolární a na scénu vstupují noví nestátní aktéři, na což zejména mezinárodní instituce typu EU nebyly připravené. Proměňovala se i role Spojených států amerických – nejvýznamnějšího spojence a garanta bezpečnosti – a to od unilaterální epizody v souvislosti s válkou v Iráku k opětovnému posílení multilateralismu s nástupem Baracka Obamy, ovšem následovaného sílící inklinací k navazování strategických bilaterálních vazeb, což se stalo typickým prvkem mezinárodní politiky především díky prohlubování multipolární struktury světa a rostoucímu významu států skupiny BRIC. Očekávání rostlo i na východ od Německa – státy střední Evropy začaly v Německu spatřovat advokáta svých zájmů v institucích Evropské unie, zatímco Rusko mělo zájem navázat se stále významnějším Německem bilaterální strategické partnerství (Handl 2011a, s. 20–2).

---

² Tento koncept je součástí širšího rámce politické kultury, která je souhrnem kolektivně sdílených očekávání a pravidel pro politické rozhodování. Dalšími koncepty jsou strategická či vojensko-bezpečnostní kultura, které se uplatňují v rozhodování ohledně bezpečnostních otázek. Více v literatuře uplatňující tyto koncepty, například Berger 1998; Longhurst 2004; Johnston 1995; Berger 1996.

Vnitřní faktory, které ovlivňují koncepci národní role civilní mocnosti, jsou v první řadě tři zásadní ideové vzorce zahraničněpolitické kultury, jež pramení z historické zkušenosti nacionalistické a expanzivní politiky nacistického i císařského Německa a následného nového začátku německých dějin. tzv. *Stunde Null*: orientace na Západ, mezinárodní spolupráce a řešení případných konfliktů a krizí v multilaterálním rámci a skepse k použití síly i dominantní roli v zahraniční politice – tzv. kultura zdrženlivosti (Eberle 2011, s. 80). Na tomto základě staví do velké míry německá zahraniční politika své ideové i normativní rámce dodnes. K tomu se přidávají také materiální faktory a podmínky počínaje rozpočtovými prostředky na zahraniční politiku a bezpečnost, které jsou částečně i v důsledku nízké priority tématu tvorby zahraničněpolitické strategie v německém politickém diskurzu značně limitující. I přes status nejvýznamnější ekonomické síly Evropské unie je hospodářská výkonnost země dlouhodobě zatížena náklady spojené se sjednocením a vyrovnáváním podmínek v nových spolkových zemích (Handl 2011a, s. 23–5).

Německou koncepci národní role formuje i samotný politický systém země, jenž je založený na institucionálním pluralismu a polycentrismu, který zajišťuje funkční a transparentní správu a zároveň decentralizaci moci, diferenciaci rozhodujících aktérů a jejich vzájemnou kontrolu. Pluralismus přitom funguje jak na vertikální úrovni dané federálním uspořádáním země, tak i na úrovni horizontální, do níž z hlediska zahraniční politiky zasahuje řada aktérů: jednotlivá ministerstva, Spolkový sněm, Spolková banka, Spolkový ústavní soud a další státní, polostátní i nevládní instituce. V Německu tak dochází ke střetu silící fragmentace zahraniční politiky mezi jednotlivé aktéry na straně jedné a posilování takzvaného kancléřského principu na straně druhé, kdy se dle Základního zákona (německé ústavy – pozn. KS) kancléř či kancléřka má snažit o určování směru politiky. Tendenci tohoto „řízení“ zahraniční politiky posiluje i účast výhradně vrcholných představitelů státu na mezinárodních summitech a jejich medializace (Handl 2011a, s. 26–8). Institucionální pluralismus je ale zároveň posilován procesem domestikace zahraniční a integrační politiky a vzrůstem vlivu domácích institucí, které v těchto záležitostech mají právo veta (Handl 2011a, s. 322). Dalším, neméně významným vnitřním faktorem je také stranický systém založený na zavedených lidových stranách, ačkoli tento zejména v posledních letech zažívá období změn v souvislosti se vzestupem alternativních stran s protestním potenciálem, ať už je to radikálně levicová Die Linke, která se v průběhu let stala de facto lidovou stranou ve východní části země, nebo aktuálně AfD – Alternativa pro

Německo.

Klíčovým faktorem z hlediska vojenského a bezpečnostního potenciálu je také omezení v podobě limitu velikosti Bundeswehru a institucionalizovaný multilateralismus – velící struktury německé armády jsou závislé na velení NATO (Bundeswehr nemá generální štáb). Zároveň se v Německu prosadil občanský princip armády, tedy „voják – občan v uniformě“, a hodnoty tzv. vnitřního vedení. Ačkoli Bundeswehr patří mezi nejlépe organizované armády světa, jeho profil odpovídá mírovým misím a zajišťování obrany a s útočnými silami USA nebo Velké Británie jej nelze srovnávat (Handl 2011a, s. 26). Institucionalizovaný multilateralismus se však neprojevuje jen v praktické rovině, ale především v rovině politické, pokud jde o ochotu německé politiky řešit bezpečnostní rizika za použití vojenské síly. Německo je v tomto ohledu proevropsky orientováno a jak už bylo zmíněno, jeho sklon k multilateralismu je v důsledku historické zkušenosti poválečného vývoje kulturně hluboce zakořeněným zvykem, který je vnímán i jako prvek posilování důvěry v očích sousedů a partnerů. Pro některé pozorovatele zpočátku možná až přehnaný multilateralismus SRN došel mírnému posunu směrem k účelovému a pragmatickému jednání až v období Schröderovy vlády a od multilaterální spolupráce očekává konkrétní výsledky (Handl 2011a, s. 31).

2.1.2 Německo jako hegemon proti své vůli³

Jak už tedy bylo naznačeno v předchozím výkladu, závisí role Německa v mezinárodním systému z velké části na vnějších faktorech a událostech. Nejvýznamnější z nich budou uvedeny níže v této podkapitole. Zatímco v průběhu trvání studené války byly hrozby snadno definovatelné, ocitlo se sjednocené Německo po roce 1990 v situaci, kdy zemi již neohrožovalo vypuknutí konfliktu na jeho vlastním území, zato však musela německá politika již velmi brzy obrátit svou pozornost ke vzdálenějším regionům, jejichž nestabilita by mohla mít dalekosáhlé důsledky pro stabilitu Německa i celé Evropy. Taková situace si žádala nové instrumenty zejména v oblasti bezpečnostní politiky. Období vlády Helmuta Kohla v letech 1990 až 1998 tedy charakterizovala zejména nutnost přeorientovat se ve smyslu směru plynutí prostředků a snah zajištění bezpečnosti: Německo již nemohlo

---

³ Některé pasáže této kapitoly sledující postoj Německa v otázce účasti na vojenských misích mimo území NATO byly již součástí mé bakalářské práce: STOJANOVÁ, Kamila, 2016. *Česko-německá vojensko-bezpečnostní spolupráce vs. rodící se strategická kultura ČR*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

být dále pouhým importérem bezpečnosti zajišťované Spojenými státy americkými coby hnací silou NATO, nýbrž se musela stát jejím exportérem. Muselo se začít aktivně podílet na stabilizaci východu Evropy a řešení globálních problémů. Největší význam pro další formování role Německa na mezinárodní scéně ovšem hrála evropská politika a kroky, které Kohlova vláda podnikala v souvislosti s posílením ekonomické a politické integrace Evropského společenství, resp. Evropské unie.

V roce 1990 bylo pro Kohla ještě poměrně snadné odmítnout účast na vojenské misi v Perském zálivu, jež dle rezoluce OSN měla využít všechny dostupné prostředky k donucení Saddáma Husajna stáhnout se z Kuvajtu, neboť účast německých vojáků na misích mimo území NATO byla v tehdejší výkladu Základního zákona stále ještě tabu. Navíc by takový krok pro Kohla znamenal těsně před volbami do Spolkového sněmu ztrátu cenných politických bodů ve prospěch jeho protikandidáta tradičně pacifistické sociálnědemokratické SPD Oskara Lafontaine, jenž by býval těžil z nálady společnosti, která se v průzkumech veřejného mínění vyslovovala jednoznačně ve prospěch politického řešení konfliktu, a tak nezbyvalo než se z mise „vykoupit“ poskytnutím strategických transportních kapacit, což byl ovšem náklad dosahující výše deseti procent tehdejších celkových nákladů na misi všech spojenců dohromady (Bierling 2014, s. 27–8) Tento přístup „politiky šekové knížky“ však pod vlivem tlaku OSN i NATO musela Spolková republika postupně opustit. Zejména OSN tlačila na to, aby se Německo zapojovalo do mírových misí i nasazením vojenských sil. K vůbec prvnímu nasazení německých vojáků v „modrých přilbách“ tak došlo v polovině roku 1992 v Kambodži, a poté následující rok v Somálsku. Když ale začalo docházet ke zostřování situace a vojáci byli čím dál častěji terčem brutálních útoků, rozhodlo se Německo své vojáky z těchto misí stáhnout (Bierling 2014, s. 30).

Jiná už však byla situace v souvislosti se zostřujícími se konflikty v Jugoslávii. Spolková republika se dopady těchto konfliktů cítila být přímo ohrožená, jednalo se o blízký region, z něhož navíc do Německa tekla hlavní proud válečných uprchlíků. Německo tedy začalo cítit potřebu jednat a zvolilo strategii, již bychom mohli označit jako „internacionalizaci“ problému. Přes počáteční neúspěch u Velké Británie se ministru zahraničí Genscherovi po několika měsících jednání podařilo v Evropském společenství prosadit uznání nezávislosti Slovinska a Chorvatska, k němuž došlo v lednu 1992 a je to vnímáno jako vůbec první unilaterální pokus poválečného Německa převzít vedení v nějaké

zahraničněpolitické otázce, avšak dokud nebylo ochotno se angažovat i ve vojenské rovině, nemělo toto rozhodnutí velkou politickou váhu (Bierling 2014, s. 31). Tu si Spolková republika získala až během mírových rozhovorů v Daytonu o téměř čtyři roky později, při nichž po USA sehrála nejvýznamnější roli, když neústupně trvala na sankcích OSN proti zbytku území v rukou Miloševiče a navenek se zdálo, že se „Německo vrací jako rozhodující moc nejen na Balkán, ale také do mezinárodní politiky krizového managementu“ (Bierling 2014, s. 33). Jednotky Bundeswehru se poté na Balkáně účastnily mise IFOR na zajištění dodržování mírových dohod, jejíž velení posléze převzalo NATO. Němci ale měli pouze zajišťovat logistickou podporu mise z území Chorvatska, přímých konfliktních situací v Bosně se neúčastnili. V plném rozsahu se účastnili až udržovací mise SFOR, což byl i moment, který lze označit za konec Kohlovy doktríny. Na udržování daytonských dohod se v následujících letech aktivně podílelo téměř 64 tisíc německých vojáků, poslední z nich opustili Bosnu v roce 2012 (Bierling 2014, s. 34).

Svůj vlastní institucionální, normativní i politický potenciál však Německo za vlády Helmuta Kohla mohlo nejlépe uplatnit procesu evropské integrace. Nejvýrazněji se německý vliv prosadil nejprve při formování jednotného vnitřního trhu a později Evropské měnové unie. Díky propojení německé demokracie a evropského integračního procesu tak mezi Spolkovou republikou a Evropským společenstvím/Evropskou unií vznikl symbiotický vztah (Handl 2011b, s. 44). Ačkoli byla světem „obávaná“ německá Marka pro německou veřejnost symbolem stability, vnímal Kohl měnovou unii jako logický důsledek jednotného vnitřního trhu. Jeho původní vize sice byla taková, že by měnové unii měla nejprve předcházet unie politická a co možná největší vyrovnání hospodářských cyklů členských států, naproti tomu zejména Francie spatřovala v měnové unii způsob, jakým sjednocené Německo udržet v Evropě a zároveň zmírnit dominanci německé Marky a Spolkové banky, které ji spolu s dalšími evropskými státy už před sjednocením díky silné západoněmecké ekonomice nutily řídit se stabilizačními opatřeními Bonnu. Závazek podpory co nejrychlejšího zavedení měnové unie byl tak Mitterrandovou podmínkou k tomu, aby Kohl mohl od Francie dostat zelenou německému sjednocení (Bierling 2014, s. 47–8). Do Maastrichtské smlouvy, která se stala základním kamenem Evropské unie, se však Kohlovi podařilo promítnout všechna důležitá kritéria budoucí společné měny, která plně odpovídala představám německé stabilizační politiky – hlavním úkolem Evropského systému centrálních bank se mělo stát zajištění cenové stability, což je konkrétnější cíl než „zajištění stability měny“ (Bierling 2014, s. 50).

Jen pár měsíců poté co Maastrichtská smlouva vstoupila v platnost, musel evropský měnový systém čelit krizi v důsledku odlišného konjunkturálního vývoje v členských zemích. Francie a další země orientované na německou Marku následovaly opatření Německa, zatímco Velká Británie a Itálie se držely svých úrokových sazeb, což se jim přestalo vyplácet v momentě, kdy se v povoleném pásmu výkyvů držely jen silou masivních intervencí a měnovou unií nakonec opustily. Do problémů se dostala i Francie, když nechtěla opustit svou politiku silného Franku, a tak musela německá Spolková banka poskytnout miliardový úvěr, aby měnu sousední země stabilizovala (Bierling 2014, s. 52–3). Cesta k euru tak byla zpočátku trnitá, nicméně když se situace do roku 1996 stabilizovala, souhlasil Kohl dokonce i s přistoupením Itálie a Belgie ke společné měně, ačkoli míra jejich státního dluhu byla dvounásobná oproti povolené šedesátiprocentní hranici. Kohl jako „architekt nové Evropy“ zkrátka nechtěl za žádnou cenu nechat svůj klíčový zahraničněpolitický projekt ztroskotat, navíc samo Německo se do této hranice kvůli nákladům na sjednocení země sotva vešlo. Budoucí stabilitu společné měny měl zajistit Pakt stability a růstu přijatý na podzim roku 1997 v Amsterdamu, jež prosadil Kohl v tvrdém jednání s Chiracem, a který zavedl sankční mechanismy pro země, které nebudou dodržovat stanovená kritéria (Bierling 2014, s. 55–6).

Velkou roli sehrálo Německo v Evropě také v rozšiřování Evropské unie a NATO na východ. Jelikož stabilní a bezpečné prostředí v bezprostředním sousedství bylo v německém zájmu, stalo se Německo v tomto ohledu advokátem zájmů České republiky, Polska a Maďarska, a také tím, kdo ujišťoval Rusko o tom, že východní rozšíření Severoatlantické aliance není proti němu namířeno jako hrozba. Německo se zasadilo o přidružení Ruska k Severoatlantické radě pro spolupráci a programu Partnerství pro mír, Bonn též pomáhal vyjednat mezi NATO a Ruskem uzavření dohody o vzájemných vztazích, spolupráci a bezpečnosti. Pokud však šlo o významné otázky bezpečnostní politiky, spoléhala se Spolková republika plně na vedoucí roli Spojených států amerických ve vedení dialogů s Moskvou i dalšími státy. Kohl se nehodlal aktivně chopit příležitosti, kterou vyslovil už v roce 1989 americký prezident George H. W. Bush, a sice stát se Spojeným státům partnerem ve vedení. Šlo mu v první řadě o to, aby se Spojené státy coby garant bezpečnosti z Evropy nestáhly, neboť po skončení studené války už americká pomoc nebyla samozřejmá, což se ukázalo už během války na Balkáně, do níž se USA a NATO zapojily až v roce 1995. Bylo to však právě Německo, na koho se zejména později Clinton v evropských otázkách obracel jako na hlavního vyjednávacího partnera. Ve vztahu

ke zbytku světa se německá politika držela primátu ekonomických zájmů. Tuto strategii se Německu podařilo implementovat také na úrovni Evropské unie.

Kde se však Německo aktivně chopilo vedoucí role, byly globální problémy. Doménou německého vlivu se tak staly agendy lidských práv, rozvojové pomoci, ochrany klimatu a boje proti znečištění životního prostředí. Klíčovou úlohu sehrálo Německo za podpory EU na největší konferenci OSN v Riu de Janeiru v roce 1992, při níž položilo základ debaty, která v roce 1997 vyústila v přijetí Kjótského protokolu. V té době již byla Spolková republika v otázce ochrany klimatu natolik uznávaným aktérem, že generální shromáždění OSN jednohlasně zvolilo jeho kandidáta do čela svého programu na ochranu životního prostředí (Bierling 2014, s. 59–78).

Zásadní význam pro formování německé role v Evropě a na mezinárodní scéně obecně mělo taktéž období vlády rudo-zelené koalice kancléře Gerharda Schrödera v letech 1998 až 2005. V této době se odehrál ozbrojený konflikt v Kosovu či dosud největší teroristický útok 11. září 2001, po němž následovaly boje v Afghánistánu a Iráku. Schröderova vláda rovněž oproti předchozímu období zaujímala v některých ohledech kritický přístup k Evropské unii, k jejímuž rozšiřování právě docházelo. Vláda rudo-zelené koalice sociální demokracie a zelených se také vyznačovala budováním vztahů s Ruskem a Čínou i usilováním o místo stálého člena v Radě bezpečnosti OSN.

Více než kdy dříve to byly právě otázky bezpečnosti, které dávaly Německu příležitost definovat jeho zahraničněpolitickou roli. Klíčový zlom v tomto ohledu nastal bezprostředně po volbách do Spolkového sněmu v roce 1998, z níž měla vzejít koalice SPD a Bündnis 90/Die Grünen. Málokdo čekal, že to budou právě tyto tradičně antimilitaristické až pacifistické strany, kdo pošlou německé vojáky do první ryze bojové operace. Začátkem října roku 1998 proklamovalo NATO připravenost k přímé vojenské intervenci v Kosovu. Teprve dva dny designovaný kancléř Schröder (SPD) a ministr zahraničí Joschka Fischer (Bündnis 90/Die Grünen) u příležitosti návštěvy ve Washingtonu vyslovili prezidentu Billu Clintonovi souhlas a podporu případné intervence (Wolfrum 2013, s. 70). Poprvé tak byla porušena zásada účasti výhradně na misích s mandátem Rady bezpečnosti OSN. Ten se kvůli vetu ze strany Ruska a Číny nepodařilo získat ani následující rok, kdy došlo k bombardování Kosova letouny NATO. Němečtí vládní představitelé podporu intervence odůvodňovali tím, že v Kosovu šlo o základní hodnoty, čímž byla ochrana lidských práv všemi prostředky stavěna nad pacifismus. Tento obrat se stal kontroverzním tématem veřejného diskurzu.

V důsledku mediálního obrazu kosovské války jako humanitární katastrofy se hovoří o posunu v německém přístupu k použití síly od „už nikdy válku“ k „už nikdy Osvětim“ (Wolfrum 2013, s. 101), což lze chápat jako reinterpretaci základních prvků německé bezpečnostně-politické kultury – v praxi německé politiky to můžeme vyložit tak, „že zdrženlivost při užití ozbrojené síly má své hranice tam, kde začíná masivní porušování lidských práv“ (Kříž 2011, s. 180).

Zatímco během války v Kosovu šlo o zajištění bezpečnosti vojenskými prostředky na území Evropy, po teroristických útocích 11. září 2001 čelil svět a s ním i Spolková republika nové výzvě. Bezprostředně po útocích vyslovil kancléř Schröder Spojeným státům „neomezenou solidaritu Německa“ (Bierling 2014, s. 93). Následně Německo podpořilo vyhlášení stavu napadení Severoatlantické aliance dle čl. 5, k čemuž došlo poprvé v historii. Ještě před přijetím rezoluce Rady bezpečnosti OSN, která vyzývala státy k boji proti terorismu politickými, hospodářskými, policejními a zákonodárnými prostředky a legitimovala právo Spojených států na obranu dle článku 51 Charty OSN, však Schröder postoj Německa mírnil slovy, že je připraveno podstoupit rizika včetně vojenských, nebude se však pouštět do žádných dobrodružství a země tak do mise na zajištění míru OEF přispěla spíše okrajově (Bierling 2014, s. 94–5). Aktivnější byla až v rámci mise ISAF, která byla v roce 2003 převedena pod velení NATO a rozšířena na celé území Afghánistánu. Zde se Spolková republika angažovala zejména proto, že mandát mise vnímala jako humanitární. Po USA a Velké Británii vyslala do Afghánistánu nejvíce vojáků a Bundeswehru bylo svěřeno i velení nad několika provinčními rekonstrukčními týmy. Můžeme se setkat i s označením „dobrý ISAF mandát“ a „neoblíbený OEF mandát“, jenž se jako akce v rámci „coalition of the willing“ pohyboval na hraně vnímání toho, co německá strategie ještě snese (Wolfrum 2013, s. 307–9).

Dosud Německo vždy, ač s jistými omezeními, následovalo v bezpečnostně-politických rozhodnutích Spojené státy americké coby nejvýznamnějšího spojence a garanta bezpečnosti. Zlom přišel za vlády George Bushe mladšího a války v Iráku, jež propukla v roce 2002. V boji proti „ose zla“ ztělesněné Irákem, Íránem a Severní Koreou Bushova administrativa prosazovala názor, že multilaterální postup není primárním prostředkem prosazování amerických zájmů, zároveň vypověděla některé z mezinárodních smluv včetně Němci prosazeného Kjótského protokolu. Vzájemné vztahy tak ochladly a ministr zahraničí Fischer nový konfrontační směr americké politiky komentoval slovy:

„Alianční partnerství svobodných demokracií nelze redukovat na poslušnost, alianční partneři nejsou satelity“ (cit. podle Bierling 2014, s. 97). Německá vláda svůj postoj vnímala jako sebevědomou politiku a Schröder se zároveň stal prvním německým kancléřem, který vedl protiamerickou předvolební kampaň, v níž prohlásil „Pro dobrodružství nejsme k dispozici a časy politiky šekové knížky jsou definitivně pryč“ (cit. podle Bierling 2014, s. 98).

Kritický však nebyl Schröder jen ke Spojeným státům. Především volební kampaň v roce 1998 a první volební období rudo-zelené koalice s kancléřem Schröderem v čele se nesly v protievropském duchu. Mnozí evropští partneři si rychle zvykli na to, že když se evropský integrační projekt dostane do krize, Německo cestu ven z této krize zafinancuje. Spolková republika se navíc už tehdy podílela na celkových čistých příspěvcích do evropské kasy ze 60 procent (Bierling 2014, s. 106). Schröder navíc v kampani mohl těžit ze skeptických nálad voličů vůči rozšíření EU na východ a přebujelé bruselské byrokracie. Došlo tak k tomu, že Německo začalo ve vztahu k evropské politice tvrdě hájit své národní zájmy, což bylo v kontrastu s předchozími vládami Helmuta Kohla. Motivován vnitropolitickými záležitostmi se tak Schröder rychle ujal vedoucí role v jednáních o finančních a hospodářských otázkách dalšího rozvoje Evropské unie. Příležitost mu pro to poskytla jednání o dlouhodobém finančním plánu EU v souvislosti s plánovaným rozšířením o další státy, tzv. Agenda 2000. Tehdy se jednalo především o společné agrární politice, strukturálních a kohezních fondech a reformě členských příspěvků. Cílem bylo snížit finanční zátěž Německa a zajistit co možná nejhladší průběh integrace nových států. Schröder ovšem narazil na odpor Francie, jež do té doby nejvíce těžila z příspěvků do společné agrární politiky. Německá iniciativa tak byla odsouzena k nezdaru. Nepodařilo se prosadit ani snížení příspěvků Spolkové republiky, neboť Francie argumentovala tím, že Německo bude mít z rozšíření Unie na východ největší prospěch, a proto ho musí zaplatit. Podobně jako tomu bylo zvykem už za Kohla, tedy musely německé vnitropolitické zájmy ustoupit vyššímu zájmu, a to pokračování a rozvoji evropské integrace (Bierling 2014, s. 109).

Nejsilnější parketou, kde mohla Spolková republika za Schrödera na evropské úrovni uplatnit svůj vliv, se ale později stal Pakt stability a růstu. Na přelomu let 2001 a 2002 Evropská komise zvažovala dát německé vládě „důtku“ za to, že se (tehdy spolu s Portugalskem) odchýlila od stanovených kritérií, což způsobil především navyšující se státní dluh v důsledku stagujícího výnosu daní a zvyšující se míry nezaměstnanosti. Jelikož

se schylovalo k volbám, rozhodl se Schröder tlaku Komise nepodvolovat a trval na tom, aby naplňování kritérií posuzovala Rada EU složená z ministerských představitelů členských států. Zde Spolková republika získala podporu většiny států, částečně i z toho důvodu, že samy měly s naplňováním kritérií potíže. Schröderovi se tak podařilo dosáhnout zmírnění kritérií Paktu stability a růstu. Cena za to však byla poměrně velká, neboť tím utrpěl nejen význam Paktu, ale menší členské státy EU nabraly na dojmu, že se Evropská unie rovná „diktátu těch velkých“ (Bierling 2014, s. 112) a země, které dosud spoléhaly na Německo jako advokáta svých zájmů a jeho kroky v otázkách evropských financí a měnové politiky vždy podporovaly, se nyní cítily být ponechány svým spojencem na holičkách (Bierling 2014, s. 114). Naopak tyto menší státy a také přistupující země střední a východní Evropy částečně mohly těžit z podpory Německa ve věci reformy unijních institucí v souvislosti s paritním přerozdělováním hlasů v Radě EU. Zatímco ve věci počtu eurokomisařů nebo většinového hlasování bylo Německo tentokrát zajedno s Francií, otázka počtu hlasů jednotlivých států v Radě byla jablkem sváru. Pokud by rozhodujícím kritériem byl počet obyvatel, Německo jako nejlidnatější stát Unie by mělo hlasů nejvíce. Nakonec Francie, Velká Británie, Itálie i Německo získaly shodně po 29 hlasech z 345. I tak na tom Spolková republika vyhrála, neboť k usnášeníschopnosti Rady je potřeba prosté většiny hlasujících států, které mají dohromady alespoň 62 procent obyvatel Unie. Což de facto znamená, že k tomu, aby mohlo Německo zablokovat jednání, stačí, když se spojí se dvěma dalšími velkými státy. Naopak každý další velký stát by potřeboval alespoň tři partnery (Bierling 2014, s. 117). Opět se tak dostalo na německé národní zájmy, které se projevíly také v otázce samotného rozšiřování Unie. Jak již bylo zmíněno, Němci měli z rozšíření obavy, nejvíce se obávali pochopitelně o pracovní místa a možnou vlnu migrace z východu. Proto Schröder prosadil, aby byla stanovena přechodná doba, po kterou nebude pro nově přistoupení země platit volný pohyb pracovních sil (Bierling 2014, s. 124).

Ve vztazích ke zbytku světa jednoznačně dominovaly Rusko a Čína. Zatímco zpočátku se Schröder stavěl kriticky k „saunové diplomacii“ (Bierling 2014, s. 127) Kohla a Jelcina, v průběhu svého kancléřství se díky přátelským vztahům, které panovaly mezi ním a Vladimírem Putinem, sám stal ztělesněním západním světem ne vždy s nadšením kvitovaného německo-ruského dialogu. Snaha zlepšit vzájemné bilaterální vztahy byla oboustranná a již při prvním setkání obou státníků byla dokonce řeč o strategickém partnerství, ačkoli se jednalo spíše o líbivý řečnický obrat bez konkrétní náplně (Bierling 2014, s. 129). Sám kancléř nicméně roli Německa chápal jako motor evropské politiky vůči

Rusku, zatímco Vladimír Putin Spolkovou republiku považoval nejen za nejvýznamnějšího ekonomického partnera a jednoho z největších investorů v zemi, ale rovněž za významného partnera na poli mezinárodní politiky (Bierling 2014, s. 130). Ke konci svého druhého volebního období se Schröder dal slyšet, že „vztahy mezi Německem a Ruskem nikdy dříve nebyly tak úzké a silné jako dnes: Naše pozice v otázkách mezinárodního významu jsou podobné a Německo je ekonomickým partnerem Ruska číslo jedna“ (cit. podle Bierling 2014, s. 132). Taková prohlášení se ovšem nesetkávala s velkým nadšením na východ od německých hranic. Rozčarování z německo-ruského přátelství neposílil ani projekt plynovodu Nord Stream, o nějž se Schröder velmi aktivně zasazoval. V době jeho kancléřství výrazně stoupla závislost Německa na dovozu zemního plynu i ropy z Ruska a mimoto takový projekt znamenal ohrožení tranzitních států závislých na ruském plynu.

Po nástupu Angely Merkelové k moci v roce 2005 došlo ani ne tak k velkým změnám v zahraničněpolitické a bezpečnostní kultuře Německa, jako spíše k navázání na integrační tradici období, kdy v Německu vládl Helmut Kohl. Oproti Gerhardu Schröderovi však změnu ztělesňovala osoba kancléřky, jejíž jednání charakterizuje racionalita a snaha o politické vyvažování, nikoliv emoce a snaha o polarizaci, jak tomu bylo u jejího předchůdce. Důsledkem toho však první dvě vlády Merkelové (nejprve CDU/CSU a SPD, poté CDU/CSU a FDP) můžeme z hlediska zahraniční politiky charakterizovat jako období primátu vnitřní politiky. Mezi lety 2005 a 2014 německé zahraniční a bezpečnostní politice dominovala zdrženlivost. Částečně i z tohoto důvodu došlo k ochabnutí transatlantické vazby ke Spojeným státům, ačkoli je spolková vláda proklamovala nadále jako stěžejního partnera a NATO jako primární platformu pro zajišťování stability a bezpečnosti v Evropě a blízkém okolí. Německo se také muselo vypořádávat s globální hospodářskou krizí a v Evropské unii se ujmout role krizového manažera. Ani vztah s Ruskem nebyl pro Angelu Merkelovou procházkou růžovým sadem a v roce 2014 navíc přišla další výzva v podobě krize na Ukrajině.

Bezpečnostní politice opět dominovalo téma nasazení Bundeswehru v misích *out of area*, tedy mimo území NATO. Německo i nadále vnímalo své vojáky spíše jako „ozbrojené sociální pracovníky“ (Bierling 2014, s. 157) a jeho účast na vojenských misích byla ryze symbolická. V Afghánistánu operovaly německé jednotky v rámci mise ISAF pouze na severu země, kde neprobíhaly aktivní bojové operace, a mandát Spolkového sněmu jim

dovoľoval pouzue chránit civilní účasníky mise, zajišťovat hladký průběh demilitarizace a budování afghánské armády a policie. Na tom se nic nezměnilo, ani když Bundeswehr převzal velení nad celým severním sektorem. Už koncem roku 2005 musela Aliance v důsledku sílícího Talibánu a častějších útoků na vojáky i na dosud klidnějším severu země charakter akcí v rámci stabilizační mise zosřít. Pro Spolkovou republiku se tak mandát ISAF přiblížil bojové misi OEF, jíž se odmítala účastnit, a tak se ocitla pod dvojím tlakem: z jedné strany to byl tlak aliančních partnerů (zejména USA, Kanada a Velká Británie) na to, aby Německo převzalo větší odpovědnost, z druhé strany pak vnitropolitický tlak plynoucí z nutnosti ospravedlnit účast na misi v Afghánistánu v očích antimilitaristicky naladěné veřejnosti. Německá bezpečnostní politika se tak nacházela v „politicky i kulturně podmíněném konfliktu mezi multilaterálně zaměřenou doktrínou jednání („alianční solidaritou“) a nárokem jednat jako „civilní mocnost“ („kulturou zdrženlivosti“)“ (Bierling 2014, s. 162). Pod stále větším tlakem Spojených států a zhoršujících se podmínek nakonec byla nucena druhá vláda Angely Merkelové změnit rétoriku a opatrně přiznala, že to, co se odehrává v Afghánistánu, jsou „poměry podobné válce“ (Bierling 2014, s. 168). Otevřeně hovořit o tom, že se němečtí vojáci účastní války, se do té doby němečtí vrcholní představitelé s obavou ze ztráty politických bodů neodvažovali.

Vedení se proti své vůli a přesvědčení musela Spolková republika chopit rovněž v souvislosti s první vojenskou misí pod záštitou Evropské unie, jíž byla mise EUROFOR v Kongu v roce 2006. Ač se původně chtěla účasti na misi úplně vyhnout, nakonec byl německý příspěvek po Francii největší a celá mise byla řízena z velícího centra v německé Postupimi. Motiv k účasti byl zřejmě jen ten, že si německá zahraniční politika kladla za cíl posílit význam Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP) a Evropské unie jako zahraničněpolitického aktéra (Bierling 2014, s. 173). Na misi OSN UNIFIL v Libanonu se pak symbolicky v podobě pobřežní hlídky účastnila zejména proto, aby demonstrovala svou odpovědnost za bezpečnost Izraele, jenž se v zahraniční politice Německa z historických důvodů těší výsadnímu postavení. Naopak větší zájem mělo Německo na další misi pod záštitou EU – námořní misi Atlanta u pobřeží Somálska, která měla eliminovat pirátství. Účast byla před veřejností obhajována tím, že se jedná v první řadě o zajištění bezpečí civilní mořeplavby v oblasti. Ve skutečnosti šlo zejména o to, aby pirátství neohrožovalo významný obchodní koridor, na němž jsou závislá jak mnohá německá rejdářství, tak i poměrně velký objem německého zahraničního obchodu (Bierling

2014, s. 174).

Nejvíce se německá zdrženlivost a dominance domácí politiky projevila v momentě, kdy se Spolková republika zdržela hlasování v Radě bezpečnosti OSN o rezoluci ustanovující operaci NATO Unified Protector proti diktátorským strukturám libyjského vůdce Muammara Kaddáfího v roce 2011. Tehdejší ministr zahraničí Guido Westerwelle (FDP), jenž stál za konečným rozhodnutím zdržet se hlasování, ale i sama kancléřka Angela Merkelová se následně stali terčem kritiky, která se obecně orientovala zejména na neuváženost Westerwelleho rozhodnutí, jehož následkem mohlo být oslabení transatlantických vztahů, funkčnosti OSN, ale také poškození akceschopnosti evropské zahraniční politiky (Katsioulis 2011, s. 34). Poprvé od války v Kosovu se tak Spolková republika neúčastnila mise s humanitárním cílem a vrátila se tak ve svém jednání zpět na začátek 90. let. U západních spojenců se to setkalo s nepochopením a Berlín byl vyčítán chybějící solidarita a tendence k izolacionismu (Bierling 2014, s. 178). Německo se nechtělo nechat zatáhnout ani do intervence v Mali v roce 2013. Nakonec ale ve snaze dostát svým závazkům vůči spojencům poskytlo alespoň logistickou podporu Francouzům v misi pod vedením EU (Bierling 2014, s. 180).

Situace, která Německu nevyhnutelně vnutila roli hegemonu proti jeho vůli však přišla s krizí eurozóny, neboť Spolková republika euro považuje nejen za klíčový hospodářský, ale také politický projekt EU. Tato role *regionálního vůdce* (ve slovníku Holstího teorie rolí) pramenila především z toho, že bylo Německo díky velkému exportnímu přebytku nejdůležitějším zdrojem finančních prostředků pro záchranu zadlužených zemí, a navíc se na formování eurozóny podílelo už v 90. letech. V důsledku světové ekonomické krize se Spolková vláda musela ještě před samotnou krizí vypořádat se zvyšujícím se státním dluhem, což vyústilo v ústavněprávním zakotvení tzv. dluhové brzdy podpořené následně rozsáhlými úspornými opatřeními. Rozpočtovou disciplínu pak v souvislosti s krizí Angela Merkelová aktivně prosazovala i na úrovni eurozóny a hovoří se tak o pokračování exportu *Modell Deutschland*. Opět se tak potvrdilo, že v situaci ohrožení EU je Německo schopno a ochotno ujmout se vedení i za cenu nákladných opatření (Handl 2011b, s. 48). Paradoxem vzestupu německého vlivu je to, že původně chtěla Francie prostřednictvím měnové unie oslabit dominanci Německa v ekonomických otázkách a zbavit se hegemonie Bundesbanky – deset let po zavedení eura však nyní byla ekonomická a fiskální moc Německa větší než kdy dříve (Bierling 2014, s. 193). Ačkoli tak mohlo

Německo v rámci jednání o balíčcích pomoci pro Řecko a dalších klíčových záležitostech do značné míry diktoval podmínky, jak německá politika, tak veřejnost na takovou roli nebyly připraveny. Angela Merkelová tak stála podobně jako v otázce vojenských intervencí v zahraničí před dilematem – na jedné straně očekávali evropští partneři podobně jako v minulosti velký příspěvek Berlína k řešení krize, na druhé straně si však nemohla dovolit nechat krizi zaplatit německými daňovými poplatníky, pro které byly nákladné balíčky pomoci zadluženým státům daleko palčivějším tématem než vysílání vojáků do zahraničí (Bierling 2014, s. 194).

Nastalou krizi tak kancléřka využila k tomu, aby požadovala nová pravidla pro fungování eurozóny. Zatímco do května 2010 bylo jejím hlavním cílem rozpočtové disciplinování Řecka, ve druhé fázi se již soustředila na strategickou podstatu věci a požadovala reformu EU bez nutnosti větších institucionálních změn. Největším německým přínosem tehdy bylo vytvoření stálého krizového mechanismu s přísnými podmínkami pro postupné snižování státního dluhu, který by měl do budoucna zabránit zneužívání finanční pomoci ze strany Německa. Na rizicích se měli nově podílet také soukromí věřitelé. Německý návrh podpořila Francie a nakonec ho akceptovaly i další státy (Handl 2011b, s. 50–1). Důsledkem ale bylo, že se mnohé členské státy EU rázem cítily být obětmi diktátu Berlína a Paříže, ale vzhledem k tomu, že bez finanční síly Německa by krizový mechanismus nefungoval, musely jeho příklad následovat (Bierling 2014, s. 203).

Krize se však přehoupla do dalšího roku, kdy se situace v Řecku stále nezlepšovala, Portugalsko zažádalo o pomoc ze společného evropského fondu a Evropská centrální banka navíc nakoupila státní dluhopisy Španělska a Itálie, aby stabilizovala tamní trhy. Francouzský prezident Sarkozy požadoval pro evropský stabilizační fond bankovní licenci, aby tak dosáhl na finanční prostředky Evropské centrální banky, což však bylo v naprostém rozporu s postojem Merkelové, která trvala na její nezávislosti (Bierling 2014, s. 208). Tyto a další rozpory posléze vyústily na summitu EU v Bruselu (zvaném též „dvojí summit“) na podzim roku 2011 v situaci, o níž se začalo hovořit jako o vícerychlostní Evropě – nejdůležitější jednání o sporných otázkách probíhala jen v rámci skupiny států eurozóny, navíc tak, aby jim předcházela klíčová vnitropolitická rozhodnutí Spolkového sněmu nutná pro zajištění podpory opatřením i na domácí půdě (Bierling 2014, s. 210). Spolková republika tehdy prosazovala své představy v měnových a ekonomických otázkách zřetelněji než kdy dříve. Většina států eurozóny je prakticky

přijala, ideově je však neakceptovala. Naopak zbytek eurozóny vyvíjel tlak na Evropskou centrální banku a Evropská komise volala po zavedení euro-dluhopisů (Bierling 2014, s. 212). Na sklonku roku 2011 byl pak přijat fiskální pakt, který již dříve iniciovala kancléřka Merkelová. Nepřijaly ho pouze Velká Británie a Česká republika (Bierling 2014, s. 216).

I po ukončení ekonomické recese v Evropě v roce 2013, bylo jasné, že bude ještě mnoho let až desetiletí trvat, než se situace ve státech zasažených krizí situace zlepší natolik, aby splňovaly kritéria růstu a stability měnové unie. Což ve svém důsledku znamená, že „Berlín se bude muset dlouhodobě ujmout vedení v eurozóně, vyvíjet tlak na dodržování pravidel a v krajním případě ručit za úvěry, aby mohl garantovat zachování společné měnové unie. Tím však bude politické napětí mezi Německem a státy zasaženými krizí i nadále trvat“ (Bierling 2014, s. 234). Udává se také, že ačkoli byly Merkelové kroky v souvislosti s krizí eurozóny v zásadě politicky úspěšné a ani v předvolební kampani 2014 nehrála žádnou zásadní roli, chybějící emocionální prvek a snaha vysvětlit význam eura pro ekonomický blahobyt Němců značně ulehčily cestu k úspěchu euroskeptické politické strany *Alternative für Deutschland* (AfD) založené v roce 2013, která se sice v prvních volbách těsně nedostala do Spolkového sněmu, ale sebrala CDU/CSU a FDP dostatek hlasů na to, aby už tehdy jediným východiskem byla velká koalice s SPD (Bierling 2014, s. 235–6).

Vedoucí roli sehrálo Německo i v roce 2014, kdy se tématem mezinárodní politiky číslo jedna stala krize na Ukrajině a ruská anexe Krymu. I přesto, že za vlády kancléřky Merkelové došlo k jistému ochlazení politických vztahů Německa s Ruskem, byla Spolková republika bezesporu nejvýznamnějším partnerem Ruska na západě, a tak nebylo překvapením, že jak ukrajinští představitelé, tak američtí pozorovatelé a Evropská unie vyzývali kancléřku, aby se ujala vedoucí role ve vyjednávání o reakci na ruskou agresi. Tak se nakonec i stalo a byli to právě vrcholní němečtí politici v čele s tehdejšími ministrem zahraničí Frankem Walterem Steinmeierem, klíčovou osobou ve vyjednávání mezi povstalci z Majdanu a Janukovičem, a ministryní obrany Ursulou von der Leyen, kdo prohlašoval, že ti, kdo očekávají, že Německo bude v této záležitosti aktivní, jsou v právu (Bierling 2014, s. 259). Na rozdíl od krizí v Libyi a Mali se tak Německo ujalo vedoucí role v Evropě a moderovalo vyjednání na úrovni EU. Angela Merkelová byla zároveň spolu s americkým prezidentem Barackem Obamou tím, kdo měl formulovat odpověď západu a koordinovala spolu s ním jednání mezi EU, NATO a G7. Pokud však šlo o konkrétní náplň, zde německý příspěvek do debaty už poněkud zaostával. Také posílení

přítomnosti ozbrojených sil NATO v Pobaltí bylo v rozporu s přesvědčením Německa a trvalo dlouho, než vyslalo alespoň symbolicky – pro ujištění partnerů o solidaritě – do Pobaltí několik stíhacích letounů. Obtížná byla rovněž pozice Německa vůči hospodářským sankcím proti Rusku, neboť se přímo dotýkaly německého průmyslu. Setkání šéfa Siemensu s Vladimírem Putinem a série prohlášení bývalého kancléře Schrödera na podporu Putina navíc zavdaly příčinu pochybám, zda se Německo bude držet dohodnutého scénáře a sankce bude vymáhat (Bierling 2014, s. 260–2). Podle Stephana Bierlinga se tak v ukrajinské krizi ukázaly silné i slabé stránky německé zahraniční politiky, kterou praktikovala kancléřka Merkelová: „...berlínská politika se soustředila více na proces a symboliku než na podstatu, správná slova ne vždy následovaly činy. Vnitropolitické a ekonomické motivy dominovaly (...) ‚vést‘ pro spolkovou vládu znamenalo ‚moderovat‘, nikoliv přinášet obsahové podněty“ (Bierling 2014, s. 264).

2.2 Asymetrické partnerství

A jak se na základě role Německa formoval vztah s Českou republikou? Partnerství obou zemí je asymetrické, a to z mnoha příčin, přičemž mezi ty nejzásadnější patří nepoměry v geografické rozloze, počtu obyvatel i ekonomické síle. Na mezinárodněpolitické úrovni pak k asymetrii přispívá zejména již zmíněné hegemonické postavení Německa v Evropě a okolnosti, které zemi donutily přijmout coby civilní mocnost role pomocníka, regionálního vůdce a exportéra norem vůči sousedním i dalším evropským zemím, především pak nových členským státům Evropské unie a členům eurozóny. Podle Handla se asymetrie partnerství projevovala také právě v souvislosti plánovaného vstupu ČR do Severoatlantické aliance a později i Evropské unie (Handl 2002), jeho výzkum však potvrzuje, že stejná asymetrie panovala i ve vztahu Německa k ostatním zemím Visegrádské skupiny. Vzájemný vztah obou zemí do roku 2004 nicméně byl asymetrický i co se týče kontrastu intenzity spolupráce na decentralizované praktické úrovni a blízkosti v rovině politické a společenské (Handl 2004, s. 80). Vstup ČR do NATO a EU byl sice v bilaterálních vztazích se sousedním Německem pozitivním přínosem do velké míry relativizujícím mocenskou asymetrii i potřebu vyrovnat se se zátěží minulosti, neboť poprvé v moderních dějinách oba propojuje také síť multilaterálních vztahů založených na sdíleném institucionálním a normativním prostředí a sdílených hodnotách, zejména příslušnosti k Západu. Během Bushovy éry však někteří čeští představitelé začali poukazovat na stále obtížné postavení ČR mezi Německem a Ruskem, což bylo prvním náznakem toho, jako by se Česko ocitlo nikoli „zpět v Evropě“, ale v jakémsi nárazníkovém pásmu. To tehdy vedlo k těsnějším vztahům s USA, což se

projevilo zejména v plánech vybudování systému americké protiraketové obrany na českém území. Jakkoli prominentní byl v praktické rovině vztah s Německem do roku 2004, ačkoli z historických důvodů v českém diskurzu přesto vůči asymetrickému charakteru panovala velká míra skepse (Handl 2004, s. 71), se vstupem ČR do EU česko-německé vztahy jako téma české politiky mizí a objevuje se spíše v souvislosti s širším kontextem multilaterální bezpečnostní a integrační politiky. Současně se začala projevovat neschopnost české politiky dojít v těchto oblastech ke konsenzu a začala tak v závislosti na atlanticky a euroskepticky orientované vládě vznikat nová asymetrie ve vzájemných vztazích s Německem, zvláště v odlišném přístupu k uspořádání EU, NATO a USA za vlády George Bushe mladšího (Handl 2009a). V roce 2017 asymetrie zůstává, avšak s jinou náplní. Rozdílné postoje jsou patrné zejména v otázkách migrační krize a k českému euroskepticismu se přidávají i hlasy volající po odchodu ČR ze Severoatlantické aliance a posílení vztahů s Ruskem. Migrační politika byla v době bezprostředně po volbách v obou zemích nadále dělicím prvkem a dle očekávání přinesly výsledky voleb pro vzájemné vztahy další výzvu a vlnu nejistoty (Eberle et al. 2017).

2.2.1 Zahraniční a bezpečnostní politika

Co se týče zahraničněpolitické a vojensko-bezpečnostní agendy, inklinovala Česká republika v rétorice a politické rovině tradičně vždy spíše k anglosaským zemím, a to i přes to, že se sousedním Německem sdílela podobný ideový pohled na použití síly v mezinárodních záležitostech – tzv. „kulturu zdrženlivosti“ (Handl 2004, s. 76). V podstatě během celé uplynulé dekády bylo možné nadále zaznamenávat výraznou asymetrii mezi slabou politickou a strategickou kompatibilitou názorů na jedné straně a velmi aktivně probíhající decentralizovanou rovinou spolupráce na expertní úrovni na straně druhé, ačkoli toto ne vždy byla přetavena do konkrétních společných projektů. V politické a strategické rovině hrála roli již zmíněná snaha České republiky upevnit transatlantickou vazbu k USA a posílit bezpečnost v prostoru mezi Německem a Ruskem. Jedním z takových momentů, kde docházelo k opakované asymetrii byl plán na vybudování amerického protiraketového radaru na českém území. Německá strana v této otázce byla zdrženlivá zejména kvůli své snaze nezhoršovat vztahy s Ruskem a upřednostňovala možnost najít multilaterální řešení (Handl 2008). Když v roce 2010 došlo z americké strany ke změně strategie projektu, která počítala s multilaterálním řešením a lokalizací v Polsku, došlo naopak v atlantickém křídle české politiky ke značnému zklamání, zatímco německá strana tento krok vítala. Atlantický proud v čele s ODS tehdejšího

premiéra Petra Nečase také nebyl příliš nadšený z Obamovy politiky „resetu“ vůči Rusku, kterou podporovala německá strana (Handl 2011c). Odlišný postoj než Německo zaujala česká strana rovněž v otázce vojenské intervence v Libyi v roce 2011, když podpořila rezoluci Rady bezpečnosti OSN o zřízení bezletové zóny, vojáky však ale rovněž nevyslala (Handl 2012).

Obecně lze říci, že z důvodu častého střídání vlád si Česká republika v poslední dekádě nebyla schopna vybudovat jasnou zahraničněpolitickou koncepci a názory se tak lišily aktér od aktéra napříč celým politickým spektrem. Zhruba v polovině tohoto období se navíc začala prohlubovat hodnotová nekompatibilita s Německem, například ve vztahu k ekonomickým zájmům v Rusku a Číně, kdy se česká strana jen zřídka vyslovovala kriticky k lidskoprávní agendě, zatímco německá strana kladla důraz na konstruktivní spolupráci a od těchto témat neodhlížela (Handl 2013). Pozice obou zemí se o něco přiblížily alespoň v otázce sankcí proti Rusku v důsledku anexe Krymu, kdy obě strany hájily především své ekonomické zájmy. Trvala však vnitřní diferenciací české politiky a uznání anexe Krymu prezidentem Zemanem bylo v Německu vnímáno přinejmenším jako odklon od hlavního proudu, který se v této věci snažila prosazovat. V té době tak začala sílit na německé straně nedůvěra v českou politiku (Handl 2015). Novou nadějí na sblížení strategických kultur se v roce 2015 stalo zahájení projektu *Společného strategického dialogu mezi ČR a SRN*, jež inicioval premiér Bohuslav Sobotka (ČSSD). Že se iniciativy chopila česká strana a také fakt, že nová rovina spolupráce ještě zdaleka nedosahuje kvality strategického partnerství, je jen dalším důkazem asymetrie ve vzájemných vztazích, neboť Spolková republika již pochopitelně má strategické partnery jinde (Handl 2016).

2.2.2 Evropská a integrační politika

Již na samém počátku novodobých česko-německých vztahů stál odlišný pohled na Evropu. V české politice se zprvu uplatňoval spíše koncept vyvažování německého vlivu a snaha o integraci do EU a NATO byla vnímána z části také jako snaha najít řešení asymetrického mocenského potenciálu. Problém rozdílného pohledu na evropskou integrační politiku obou zemí byl patrný i těsně před samotným vstupem ČR do Evropské unie a ani v době, kdy v obou zemích vládla sociální demokracie, nebylo možné hovořit o jednotě ideových či politických postojů (Handl 2004). Tento stav přetrvával v zásadě i v uplynulé dekádě, přičemž evropská témata agendě české zahraniční politiky vůči Německu dominovala. Zatímco německá politika se tradičně (až na výjimky ze stran

opozice) vyznačovala konsenzuálními postoji vůči evropské integraci, českou politiku v tomto ohledu právě v očích Německa srážela její vnitřní diferenciaci, a to jak mezi politickými stranami, tak napříč jednotlivými aktéry na úrovni vláda – prezident i ve vládě samotné. Ještě před samotným propuknutím krize eurozóny, během níž se Německo stalo nedobrovolným hegemonem, prezident Klaus v novoročním projevu v roce 2007 varoval českou veřejnost před německou snahou znovu otevřít diskusi o evropské ústavní smlouvě a vyjadřoval skepsi vůči posilování bruselského centra a německému vlivu. I přes kompromisy a posílení kontaktů trval odstup liberálně-konzervativních kruhů české politiky od německého „integračního aktivismu“ (Handl 2008). Na malou chvíli mohla kancléřka Merkelová najít partnera v premiéru Topolánkovi (ODS), jenž se vyslovoval na podporu Lisabonské smlouvy, nicméně i on později ustoupil tlaku prezidenta Klause, jenž trval na posouzení smlouvy Ústavním soudem (Handl 2009b). Sporná otázka Lisabonské smlouvy rezonovala i v době českého předsednictví v EU, kdy prezident Klaus její ratifikaci podmiňoval garancí platnosti Benešových dekretů, zatímco odpůrci integrace argumentovali ohrožením ze strany Německa – mocenskou asymetrií a historickým revizionismem. Ačkoli v Německu částečně panovala obava z českého vedení EU ve stylu „švejkiády“ a situaci nepomohl ani pád vlády, kancléřka Merkelová si zachovávala velmi vstřícný přístup. Německo tak bylo České republice v době jejího předsednictví nejvýznamnějším partnerem (Handl 2010b).

Absence konsenzu v evropské politice na české straně trvala i v době krize eurozóny. Euro zde bylo tradičně vnímáno jako ekonomický projekt, nikoliv politický, jak ho vnímala Spolková republika. V otázce německého přístupu k jeho záchraně na české politické scéně zaznívaly odlišné postoje: ČSSD používala váhu Německa jako důvod, proč posilovat nadnárodní evropské instituce vyvažující asymetrii mezi velkými a malými státy a kritizovala SRN za otálení s pomocí Řecku. Prezident Klaus se naopak nadále ostře vymezoval proti německé evropské politice – Německo podle něj díky Lisabonské smlouvě získalo mírovou cestou jasnou evropskou hegemonii, o níž neúspěšně usilovalo ve dvou světových válkách. Česká vláda nakonec sice podpořila německý přístup k rozpočtové disciplíně, ale odmítla se podílet na záchranném mechanismu. Odlišný postoj zaujímal také k dalšímu rozšiřování Evropské unie na Balkán. Zatímco Česká republika byla pro, Německo se chtělo soustředit zejména na její stabilizaci a v přijetí dalších států spatřovala spíše riziko (Handl 2011c). Čím víc se pak Spolková republika snažila krizi eurozóny řešit, tím více se názorová asymetrie s českou stranou prohlubovala. Nečasova

ODS zaujala euroskeptický postoj a od německé hegemonie v řešení eurokrize se distancovala ve snaze prosazovat na evropské úrovni národní zájmy. V roce 2011 tak padl z úst premiéra závazek referenda o přijetí eura a nadále trvala odmítavá pozice české vlády vůči Fiskálnímu paktu a Paktu Euro Plus, zatímco se německá strana zasazovala o politickou unii, posilování sdílené suverenity a nadnárodní integrace za současného formování „dvourychlostní Evropy“ (Handl 2012). Postupem času se tak v českém politickém diskurzu čím dál častěji kladlo rovnítko mezi vztah k Evropské unii a vztah k Německu, a to i přes vzácnou shodu ohledně rozpočtové disciplíny, díky čemuž se Česko rádo vidělo ve společenství „severských států“ Evropské unie, k nimž se řadilo i Německo. V roce 2012 Česká republika nadále plnila Fiskální pakt pouze dobrovolně bez jeho podpisu a premiér Petr Nečas současně zaujal postoj, dle něž by se členské státy Evropské unie měly podílet jen na takových projektech, které jsou pro ně výhodné – jinými slovy podporoval Evropskou unii „à la carte“, přičemž ODS si tento postoj zachovala i při volbách do Evropského parlamentu o dva roky později (Handl 2015). Takový postoj byl však zcela v rozporu s německou pozicí stavějící na komunitárním principu solidarity. Ve vztahu k Německu tak i nadále panovala v evropských otázkách vnitřní nejednota české politiky: národně-státní proud politiky se obával Bruselu i Berlína, zatímco národně-federativní proud volal po vůdčí roli Německa. Z důvodu přetrvávající názorové asymetrie však zároveň opadl zájem německé politiky o země střední Evropy (Handl 2013).

Pozitivní očekávání měla Spolková republika s nástupem prezidenta Miloše Zemana, jenž se vyslovoval na podporu federalismu, pro společnou evropskou armádu i hospodářskou politiku. Přibližování k Evropské unii zahájila i úřednická vláda Jiřího Rusnoka, jednalo se však především o expertní rovinu spolupráce (Handl 2014). V roce 2014 se pak Česká republika za vlády Bohuslava Sobotky nakonec přihlásila ke členství ve Fiskálním paktu, zároveň prezident Zeman podporoval brzké přijetí eura a bylo tak možné hovořit o tom, že se ČR vrátila zpět do hlavního proudu evropské politiky. Současně se premiér Sobotka aktivně hlásil k nutnosti projednávat evropské záležitosti s Německem a zbytkem Visegrádské skupiny (Handl 2015). V následujících letech se tak jediným výrazně dělicím tématem stalo řešení uprchlické krize, konkrétně otázka povinných kvót přerozdělování uprchlíků mezi jednotlivé členské státy. Ohledně základních obrysů ochrany vnější hranice, udržení Schengenu a nutnosti pomoci uprchlíkům přímo v oblastech konfliktu panovala mezi českou a německou politikou shoda (Handl 2016).

2.2.3 Migrační politika

Jak již bylo naznačeno výše, vstoupilo v roce 2015 do agendy vztahů české politiky k Německu a Evropské unii nové téma, jež se ukázalo jako natolik dělicí, že zastínilo většinu další agendy. Podle analýzy Ústavu mezinárodních vztahů toto téma odhalilo dříve méně zřetelné rozdíly v kultuře české a německé společnosti a politiky. Zprvu byla česká pozice namířena spíše než vůči Německu proti islámským uprchlíkům jako takovým. K nové asymetrii a kritickému pohledu vůči Spolkové republice přispělo téma až v momentě, kdy začala žádat solidární řešení situace. Česká politika se ostře vymezila proti zavedení povinných kvót na přerozdělování migrantů a gesto Angely Merkelové vůči uprchlíkům hromadícím se v Maďarsku bylo obecně považováno za chybu. Německo začalo být částí politiky a veřejnosti stále zřetelněji vnímáno jako země, která zneužívá své síly a vnucuje ostatním svůj pohled na řešení krizí. Akcent diskuse se stále více stáčil k národnímu rozměru. Pouze premiér Sobotka se velmi opatrně vyslovoval pro snahu najít evropské řešení, ovšem jeho pozice byla příliš slabá. Naproti tomu se Německo aktivně zasazovalo o povinný mechanismus, přičemž neúčast na něm měla být sankcionována škrtly v přerozdělování evropských financí. To mělo negativní dopad na vztah české politiky i veřejnosti k Německu i Evropské unii a vyústilo v odmítání Evropské unie jako takové (Handl 2016).

2.2.4 Energetika

Jedním z dalších témat, v nichž Česká republika a Německo v poslední dekádě zaujímaly tradičně odlišné postoje, je energetika a částečně i ochrana životního prostředí. Druhou rovinnou však v českém politickém diskurzu ztělesňoval především prezident Klaus, jenž se stavěl proti koncepci ochrany životního prostředí kancléřky Merkelové (Handl 2008), v jeho postoji popírajícím globální oteplování to však nebylo nikterak překvapivé. V problematice energetiky podobně jako v jiných oblastech převládala spíše expertní a praktická rovina spolupráce nad tou koncepční, navíc ani sama německá politika zpočátku nebyla například v otázce jaderné energie jednotná (Handl 2008). Co se týče energetické bezpečnosti, rozcházely se česká a německá pozice tradičně v tom, do jaké míry dodávky energie může ohrozit závislost na plynu z Ruska. Česká strana se proto aktivněji zasazovala o společnou evropskou energetickou politiku, zatímco Německo případnou energetickou závislost Evropské unie na Rusku kritizovalo jen omezeně (Handl 2009b). Zároveň na české straně panovala obava, aby německé firmy, v jejichž vlastnictví se nacházela většinová část českého plynárenství, neprodaly část svých aktivit firmám z Ruska. Česká republika se také

vyslovovala pro to, aby byla prodloužena životnost německých jaderných elektráren (Handl 2010b).

Význam tématu energetické politiky výrazně stoupl v roce 2011, kdy se německá vláda v reakci na katastrofu japonské jaderné elektrárny ve Fukušimě rozhodla urychlit tzv. „výstup z jádra“ (*Atomausstieg*) a přeorientovat zemi na obnovitelné zdroje. Česká vláda hodlala u jaderné energie i nadále setrvat a v některých kruzích se začaly šířit obavy, aby Německo netlačilo Českou republiku do odstavení jaderných reaktorů. Zároveň se s odstavováním jaderných elektráren v Německu zvýšil objem exportu elektrické energie z Čech do sousední země, což vedlo ke zvýšení cen energie pro české odběratele (Handl 2012). Do vzájemné agendy vstoupilo také téma přetěžování české přenosové sítě přetoky větrné energie, která putovala ze severu Německa na jih přes Česko a Rakousko. Česká strana projevovala aktivní snahu zavést diskusi na rozdělení německé a rakouské obchodní energetické zóny na menší celky, nebo jako krajní řešení postavit transformátory na hranicích, zatímco německá strana se spíše snažila problém zamést pod koberec a odmítla přistoupit na rozdělení energetických zón před rokem 2018 (Handl 2013). Následně ale německá strana projevila zájem o české řešení pomocí transformátorů, které začalo budovat i Polsko (Handl 2014).

Česká strana se obecně v hledání možností diverzifikace zdrojů energie jevila aktivnější než Německo a vystupovala zásadně proti angažovanosti Ruska na evropském energetickém trhu. U německé strany tomu bylo naopak – ta tvrdila, že účast Ruska je zárukou stability dodávek (Handl 2013). V českém kontextu se tak více projevovala sekuritizace energetiky (Handl 2015). V roce 2015 například česká strana kritizovala německou podporu rozšíření plynovodu Nord Stream, jenž obchází Ukrajinu a plyn jím z Ruska proudí přímo na německé území. Česká vláda trvala na zachování alespoň minimálního tranzitního limitu přes Ukrajinu (Handl 2016).

2.2.5 Ekonomika

Ekonomická asymetrie mezi Německem a Českou republikou byla v uplynulé dekádě nezpochybnitelná. Spolková republika Německo je dlouhodobě hlavním ekonomickým partnerem České republiky v dovozu i vývozu. Z německého pohledu dosahoval český dovoz i vývoz o mnoho menšího významu. Za zmínku však stojí, že se už před sankcemi zavedenými po anexi Krymu německý export do Čech pravidelně pohyboval na úrovni exportu do Ruska, v roce 2015 pak zaznamenal skokový posun

z 11. na 8. pozici před země jako Velká Británie, Rusko či sousední Rakousko (Handl 2016). Podle kritiků ekonomická asymetrie způsobuje českou závislost na německém hospodářském cyklu (Handl 2008). Na politické úrovni se však zdála být nejproblematictější otázka postupného otevírání německého pracovního trhu. Ten se chystala Spolková republika v obavách z migrace a úbytku pracovních míst pro nové členské státy Evropské unie otevřít až v roce 2011. Česká strana toto rozhodnutí dlouhodobě kritizovala. Ještě před uvolněním trhu už ale například z Bavorska zaznívaly hlasy, že jsou obavy neopodstatněné a trh je potřeba uvolnit. To se nakonec ukázalo jako pravdivé, žádný exodus českých pracovních sil do Německa se nekonal, neboť hlavní překážkou zůstávala především jazyková bariéra, která začala čím dál více komplikovat situaci i pro německé firmy působící v Čechách. Zároveň se prohloubila nedůvěra německých investorů v české podnikatelské prostředí, systém zadávání veřejných zakázek a korupci, což vedlo k tomu, že se po roce 2010 v regionu střední a východní Evropy pro německé investory stalo atraktivnější Slovensko. Nemalou roli na tom však sehrál i fakt, že Česká republika nadále odmítala přijmout euro, které Německo vnímalo jako konkurenční výhodu (Handl 2012). V roce 2014 však atraktivita České republiky začala opět stoupat (Handl 2015). Jistou asymetrii bylo možné sledovat i v tom, jaké firmy se podílejí na českém exportu do Německa – tradičně to byly převážně firmy v zahraničním či přímo německém vlastnictví. Ryze českých exportérů a investorů působilo v Německu málo. V roce 2013 se ale například podařilo posílit přítomnost českých investic Agrofertu Andreje Babiše či Škodě Transportation (Handl 2014).

2.2.6 Otázky minulosti

Česko-německé vztahy se v otázkách minulosti v zásadě normalizovaly již v průběhu 90. let. I po podpisu *Česko-německé deklarace* v roce 1997 však zůstávala sporná otázka platnosti dekretů prezidenta Beneše, na jejichž základě došlo k poválečnému odsunu sudetských Němců. Asymetrie v přístupu k tomuto tématu se několikrát projevila i v uplynulé dekádě. Zejména na jejím počátku negativní historická zkušenost nadále zčásti ovlivňovala pohled veřejnosti i politické elity na Německo. Projevilo se to například v projevu prezidenta Klause 28. října 2007, kdy vyzýval k boji proti nastolování otázek poválečného uspořádání v některých německých kruzích. V české společnosti sice postupně rostla podpora zrušení dekretů, převažovala ale podpora právního statu quo. Česká politika trvala na kauzalitě vývoje a nesrovnatelnosti války a poválečného odsunu, zatímco SRN se zaměřovala na morální aspekty – tedy ostře proti dekretům – a bavorský premiér Edmund

Stoiber svého času podporoval Sudetoněmecké krajanské sdružení. Česká strana měla zejména obavy, aby se morální požadavky neproměnily na majetkoprávní nároky (Handl 2008). Jak již bylo zmíněno výše, někteří čeští političtí aktéři opakovaně politizovali otázku dekretů v souvislosti s Lisabonskou smlouvou – Sudetoněmecké krajanské sdružení trvalo na jejich zrušení, česká strana požadovala záruku jejich platnosti (Handl 2009b; 2010b).

Paralelně s tím ale rostla neformální angažovanost české společnosti ve vzpomínání. Existovaly ale stále dva proudy: kritická (sebe)reflexe a národní obranná pozice. Postupem času se zformovala rovněž asymetrie v tom smyslu, že na české straně iniciativa vyrovnávat se se zátěží minulosti vycházela převážně z veřejnosti, na německé straně to v symbolické rovině byla především politická iniciativa německých prezidentů Christiana Wulffa (Handl 2011c) a Joachima Gaucka (Handl 2013). V českém politickém diskurzu se tématu chopil prezident Klaus opět u příležitosti státního svátku, tentokrát 17. listopadu 2010, v němž kritizoval asymetrii v médiích i politickém diskurzu mezi pozorností věnovanou událostem před zahájením druhé světové války, jejímu průběhu a událostem po jejím skončení. V témže roce však došlo také k zásadnímu průlomů v česko-bavorských vztazích, když Stoiberův nástupce Horst Seehofer jako první bavorský premiér navštívil Prahu (Handl 2011c). V následujícím roce navštívil Prahu znovu a účastnil se i pietních akcí v Lidicích a Terezíně a Ústí nad Labem (Handl 2012). Poměrně výrazně německou stranu zaskočila síla, s jakou se podařilo Miloši Zemanovi v roce 2013 v kampani první přímé prezidentské volby mobilizovat, a hlavně rozdělit českou společnost i politiku prostřednictvím tématu sudetských Němců a Benešových dekretů (Handl 2014). Zdá se však, že se jednalo o ojedinělý případ. V následujících letech v české politice nebyla snaha téma jakkoliv otvírat, na druhou stranu také nadále nebyl důvod zpochybňovat Benešovy dekrety – na německé straně už téma rezonovalo jen v Bavorsku, kde se stále ještě objevovaly hlasy volající po jejich zrušení (Handl 2015). Nyní lze konstatovat, že toto téma již nehraje zdaleka takovou roli v politickém a veřejném diskurzu jako před deseti lety. V roce 2015 rovněž Sudetoněmecké krajanské sdružení ze svých stanov vypustilo požadavek na návrat do domoviny a návrat nebo kompenzaci majetku (Handl 2016).

2.3 Německo v českých médiích

Na počátku uplynulé dekády došlo podle analýzy Ústavu mezinárodních vztahů v českých médiích ke změně trendu v nahlížení na Německo – zatímco do té doby v mediálním prostoru téměř nebylo přítomno, zajistil mu pozornost zejména jeho

hospodářský růst, zlepšení vztahů s USA a předsednictví v EU v roce 2007. Média představovala Německo jako rozhodného a vedení schopného aktéra evropské politiky, přičemž jejich pohled byl zčásti kritický. Podrobnému komentáři se nevyhnulo rozdělení české politické scény ohledně evropské integrace, amerického radaru či klimatických změn – toto rozdělení však média v zásadě nesdílela (Handl 2008). V následujícím období sílila tendence ke snižování příspěvků, které by se věnovaly výhradně Německu – častěji se objevovalo v souvislosti s dalšími tématy. V roce 2008 k těm hlavním patřila evropská politika, vyrovnávání s minulostí, hospodářská recese, ochrana životního prostředí, přeshraniční spolupráce a celkový obraz Německa vyzníval převážně „evropsky“ (Handl 2009b). Následně však pozornost českých médií ochabla, mírně se zvýšila opět až v souvislosti s českým předsednictvím v EU ve druhém pololetí roku 2009, ale podle analýzy ÚMV neodpovídala tato pozornost významu relace. Největší pozornost, v níž se zároveň projevoval kritický tón, mělo téma německého hospodářství a jeho dopady na českou ekonomiku. Většina médií vyjadřovala obavu z Ruska a příklonu Německa k Moskvě (Handl 2010b). Výrazněji se česká média zabývala Německem a jeho rolí hegemonu eurozóny v roce 2010, kdy dominovaly hospodářské otázky, vývoj EU a krize eurozóny, reflektována byla i návštěva Seehofera. Zatímco německá konjunktura se dočkávala pozitivního ohlasu, debata o krizi eura a českých zájmech byla nekonzistentní (Handl 2011c).

V otázkách krize eurozóny a role Německa v jejím řešení, od roku 2011 pak také v souvislosti s odklonem Německa od jaderné energie, začala podle analýzy ÚMV v českých médiích sílit personifikace německé politiky v osobě kancléřky Angely Merkelové. Stejná analýza rovněž poukázala na to, že institucionální pluralismus pozornosti českých médií nadále unikal (Handl 2012). V souvislosti s krizí eurozóny převládaly v českých médiích názory, že základem řešení krize eurozóny je sice rozpočtová disciplína, ale podpora evropské integrace nemůže znamenat automatické přijetí všeho, co navrhne Německo a Francie nebo Evropská komise. Německo jako hegemon eurozóny bylo podle českých médií odpovědné za změkčení kontrolních mechanismů, a tedy i problémy eurozóny. Zaznívaly i názory, že Německo má zájem na vytvoření eura druhé kategorie. Podle kritiků eura měl Klaus ve svých kritických názorech pravdu, přesto by se ČR svými postoji neměla vyčleňovat z EU (Handl 2012). S postupem času se tak stále více prohlubovala tendence k dávání Německa do souvislosti s evropskými tématy, o bilaterální vztahy jako takové média nejevila přílišný zájem. Seriózní deníky začaly rovněž projevovat

empatii vůči německému postoji – Německo podle nich učinilo ústupky ze svého modelu a Evropa pod jeho vedením nestrádá, naopak bylo kritizováno za to, že podlehlo tlaku jižních států na kolektivizaci dluhů (Handl 2013).

V roce 2013 česká média i přes vyostřenou prezidentskou kampaň prezentovala vzájemné vztahy věcně, vnitropolitická debata nebyla dávána do souvislosti se vztahy k Německu. Hlavním tématem se tak v souvislosti s Německem staly volby do Spolkového sněmu a vytváření koalice, úspěch Merkelové byl přitom vnímán jako přesvědčivý (Handl 2014). V souvislosti s konfliktem na Ukrajině vykreslovala česká média Německo jako aktéra, který se snaží krize řešit, vyhnout se přímým konfliktům a zatížení vztahů a usiluje o stabilizaci situace. V otázkách nové řecké krize byla angažovanost Německa vnímána pozitivně, ale rozvíjela se i debata o negativních efektech jeho politiky. Pozornosti neunikala ani vnitřní politika SRN – zejména vnitřní vývoj AfD a zdánlivě nezadržitelný růst hnutí Pegida. Zvláštní témata představovaly vedlejší efekty krize na Ukrajině a ekonomických sankcí a zdrženlivost Německa (Handl 2015). V zásadě však podle analýzy ÚMV převládal analytický tón. V roce 2015 pozornost vyvolalo zahájení strategického dialogu s očekáváním intenzifikace vztahů. Zásadní změnu pohledu českých médií na Německo ale ještě v témže roce způsobila uprchlická krize doprovázená v širším kontextu společenského vývoje rostoucí nedůvěrou v politiku a mainstreamová média. Vedle běžných zpravodajských vstupů se v českých médiích podle zjištění analýzy ÚMV výrazně etabloval názor, že Německo svou politikou nese odpovědnost za všechny evropské krize, či je přinejmenším zesílilo. Zároveň se rozvinula debata o tom, zda jsou v důsledku uprchlické krize česko-německé vztahy v krizi či nikoliv (Handl 2016).

3 Volební rok 2017 v SRN a jeho (ne)evropský rozměr

Dne 24. září 2017 se v Německu konaly volby do Spolkového sněmu. Předcházely jim volební boj, jenž byl z domácí perspektivy považován snad za nejnudnější předvolební boj všech dob, zatímco v evropském měřítku byl vnímán do značné míry odlišně (Portner 2017). V témže roce proběhly rovněž volby do čtyř zemských sněmů: 26. března v Sársku, 7. května ve Šlesvicko-Holštýnsku, 14. května v Severním Porýní-Vestfálsku a 15. října v Dolním Sasku. Zejména volby v Severním Porýní-Vestfálsku, nejlidnatější spolkové zemi Německa (Statista 2018), byly považovány za moment, kdy se mělo ukázat, jaké šance na úspěch budou mít jednotlivé politické strany v zářijové volbě do Spolkového sněmu. Německými i zahraničními médii v této souvislosti byla sledována

nejvíce osoba Martina Schulze, bývalého předsedy Evropského parlamentu, jenž se v lednu stal kancléřským kandidátem SPD. Od oznámení kandidatury jeho popularita raketově rostla, podle kritiků však šlo především o důsledek vlny dotazníkových šetření, která zaplavila německá média a jejichž výsledky či interpretace výsledků byly často zavádějící, zejména pokud šlo o vlastní redakční dotazníky, jako tomu bylo například u online mutace týdeníku Spiegel (Rosenkranz 2017). Média sledovala zejména vzrůstající preference SPD vůči vedoucí CDU/CSU a v titulcích článků se vžily termíny „Schulz-Effekt“ či „Schulz-Hype“.

Vystřízlivění však přišlo s výsledky prvních dvou zemských voleb. V březnových volbách v Sársku získala SPD o procentní bod méně než v předchozích volbách (29,6 %), zatímco CDU si o pět a půl procentního bodu polepšila (40,7 %), čímž se zvrátil předchozí trend přibližování výsledků obou stran (tagesschau.de 2017d). Před volbami zde přitom v dotazníkových šetřeních SPD dosahovala výsledku až kolem 34 procent, nejvíce sympatií měl Schulz, sám jen vyučený knihovník, a jeho strana SPD u manuálně pracujících občanů a lidí s nižším vzděláním, což se mohlo stát v celoněmeckých volbách handicapem (Pauly 2017). S velkým očekáváním se tak SPD upínala ke květnovým volbám v Severním Porýní-Vestfálsku, které bylo už od poloviny 60. let až na dvě výjimky tradiční výspou sociální demokracie. Výsledky však přinesly porážku – CDU zde získala 33 % a oproti předchozím volbám si polepšila o 6,7 procentního bodu, zatímco SPD se propadla o 7,9 procentního bodu na konečný výsledek 31,2 % (tagesschau.de 2017c). Podobný scénář se odehrál i o týden později ve Šlesvicko-Holštýnsku, kde v roce 2012 první CDU a druhou SPD od sebe dělily jen čtyři desetiny procentního bodu, CDU si zde v roce 2017 polepšila na 32 %, SPD se propadla o 3,1 procentního bodu na konečných 27,3 % (tagesschau.de 2017e). V celoněmeckých volbách pak v září německá sociální demokracie zaznamenala vůbec nejhorší výsledek v poválečné historii: Její výsledek se propadl o 5,2 procentního bodu na konečných 20,5 %, ztrátu voličů však zaznamenala i vítězná CDU/CSU, jejíž výsledek 32,9 % je o 8,6 procentního bodu nižší než v předchozích volbách. O 7,9 procentního bodu si naopak polepšila populistická AfD, která se tak s 12,6 % poprvé dostala do Spolkového sněmu. Úspěch zaznamenala i liberální FDP, která se díky nárůstu o 6 procentních bodů s výsledkem 10,7 % po čtyřleté pauze opět vrátila do parlamentu (tagesschau.de 2017a). V roce 2017 tak SPD jediný volební úspěch zaznamenala až v říjnových volbách do zemského sněmu Dolního Saska, kde se jí CDU podařilo porazit a získat o 4,3 procentního bodu více než předchozích volbách (tagesschau.de 2017b).

Samotný volební boj se vyznačoval, jak už bylo naznačeno výše, absencí stěžejních témat, která by mu dodala jednak vnitřní dynamiku a náboj, jednak zodpověděla některé klíčové otázky, jež se některým pozorovatelům jevily důležitější než ryze vnitropolitická témata drobných úprav daňového systému, podpora rodin, reforma pracovního trhu nebo dostupnost bydlení: budoucnost Evropy a otázky spojené s rekordním přebytkem německé ekonomiky (Müller 2017). Dokonce i téma migrace a azylové politiky bylo v samotné předvolební kampani spíše marginální a jednalo se v souvislosti s ním jen o konkrétní body vnitropolitického charakteru (např. debata mezi CDU a CSU o výši hranice pro počet přijímaných uprchlíků), a to i přesto, že ho voliči na začátku roku i měsíc před volbami považovali za téma, jímž by se spolková vláda měla aktivně zabývat i po volbách (Hanewinkel 2017). Programy všech stran se tématu pochopitelně ve větší či menší míře věnovaly, nejvíce na něm stavěl program AfD, která požadovala okamžité uzavření německých státních hranic (nevylučovala při tom ani stavění plotů), vymezovala se proti právu na azyl zakotveném v Základním zákoně a mezinárodních smlouvách a kategoricky odmítala Společný evropský azylový systém. Pro jeho podporu se naopak ve svém programu vyslovila CDU/CSU, která ho zahrnuje do širší koncepce tématu vnitřní a vnější bezpečnosti státu. Spolu s SPD pak Unie shodně podporovala posílení role Evropské služby kontroly hranic Frontex, již naopak stejně jako Dublinskou úmluvu odmítala strana Die Linke. V zásadě se tedy až na AfD programy stran v otázkách migrace lišily jen v praktické rovině, v hrubých obrysech a nutnosti ulehčit integraci azylantů a migraci bránit dobře mířenou rozvojovou pomocí a zodpovědnou zahraniční a bezpečnostní politikou se v zásadě shodovaly. Nejliberálnější přístup k migraci zastávala strana zelených Bündnis 90/Die Grünen, která se chtěla zasadit o zjednodušení azylového řízení a odmítala „škatulkování“ žadatelů podle „bezpečných zemí původu“. Spolu s FDP se pak vyslovila například také pro zavedení tzv. humanitárních víz (Hanewinkel 2017).

Zpočátku volebního roku, kdy SPD oznámila jméno kancléřského kandidáta, se média napříč Evropou k tématu německých voleb obracela s očekáváním napínavé kampaně a docházelo k rozporům v tom, zda by bylo znovuzvolení kancléřky Merkelové pro Německo a Evropu dobré, či nikoliv. Některá z nich doufala v „závan čerstvého vzduchu“, pokud by v německé politice po 12 letech došlo ke změně – britské Financial Times například kritizovaly neschopnost Merkelové provést zásadní vnitropolitické reformy, naopak z Itálie zaznívala ostrá kritika „dvourychlostní Evropy“, švédský deník Dagens Nyheter se pozastavoval nad tím, proč Německo nevyužívá ekonomické přebytky

k investicím, když před ním stojí takové výzvy jako integrace více než milionu uprchlíků a zastaralost armády – obojí otázky, které se měly stát součástí předvolební debaty (Portner 2017). V evropských médiích to bylo právě téma migrační krize, jež bylo zpočátku vnímáno pro znovuzvolení Angely Merkelové kancléřkou jako zatěžující. Čím více se ale volby blížily, tím méně relevantní se toto očekávání stávalo a evropská média začala svou pozornost obracet k možným variantám koalic a scénářům dalšího politického vývoje v Německu z důrazem na preference stran v evropské politice či vztahu k Rusku (Portner 2017). Tím byla v zásadě potvrzena jeho role jako hegemonu Evropské unie a významu vnitropolitického uspořádání Německa pro mezinárodní systém.

Do konce roku 2017 se však Spolková republika nové vlády nedočkala. Ihned po vyhlášení výsledků voleb do Spolkového sněmu předseda SPD a poražený kancléřský kandidát oznámil, že strana zůstane v opozici a odmítl další pokračování velké koalice s CDU/CDU kancléřky Merkelové (Schwesig 2017). Ve své pozici setrval i v momentě, kdy v listopadu selhala jednání o černo-žluto-zelené koalici CDU/CSU, FDP a Bündnis 90/Die Grünen, přezdívané „Jamajka“ (kev 2017). K obnovení koaličních rozhovorů sociálních demokratů a Unie nakonec ale přeci jen došlo a v lednu roku 2018 se pro uzavření velké koalice Schulz vyslovil s podmínkou, že se v nové vládě ujme postu ministra zahraničí (kg 2018). Koaliční smlouva mezi CDU/CSU a SPD byla podepsána 12. března 2018. Martin Schulz se mezitím vzdal svého požadavku na post ministra zahraničí i funkce předsedy SPD a stáhl se z vrcholné politiky (tgr 2018). Na výjimečném sjezdu 22. dubna 2018 byla ze dvou kandidátek do čela strany zvolena vůbec první žena v historii SPD: Andrea Nahlesová (Otto 2018).

4 Výzkum: Obraz Německa v komentářích a názorech v českém denním tisku v roce 2017

4.1 Metody výzkumu

Původním záměrem výzkumu bylo nejprve pomocí kvantitativních metod stanovit hlavní témata, aktéry a názory. To by však znamenalo ke zkoumanému materiálu nejprve přistoupit s již formulovanou hypotézou, která ovšem nakonec vzejde až z kvalitativní části výzkumu – kritické diskurzivní analýzy. Teprve na základě poznatků získaných hloubkovým rozborem části zvoleného podkladového materiálu pro výzkum a jeho interpretace byly vytvořeny hypotézy, jejichž platnost byla ověřena následnou kvantitativní analýzou obsahu.

Ve výzkumu tedy byla uplatněna sekvenční triangulace, kdy jsou výsledky aplikace jedné metody usměrněny aplikací metody druhé (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 20).

4.1.1 Kvalitativní obsahová analýza

Vzhledem k tomu, že předkládaná práce vychází z konstruktivistického přístupu a hlavní výzkumnou otázkou je způsob, jakým byly v českých denících zobrazovány události, aktéři a německá politika v souvislosti s volbami do Spolkového sněmu v roce 2017, byla převážná část výzkumu realizována pomocí kvalitativní metody. Pro kvalitativní metody výzkumu obecně platí, že jsou interpretativní a subjektivní. Jedná se o induktivní způsob analýzy, jehož cílem je z jednotlivých celků vyvodit zobecněné závěry. Omezením kvalitativních metod je zejména menší rozsah výzkumného vzorku, který je schopna v rámci jednoho výzkumu pojmout (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 18–20). Z toho důvodu předchází v této práci kvantitativní obsahové analýze, která bude následně sloužit pro ověření vyvozených závěrů. Kvalitativní metoda použitá v tomto výzkumu je analýza diskurzu, konkrétně v podobě kritické diskurzivní analýzy (CDA) dle pojetí Normana Fairclougha, jehož podstata byla popsána již v první kapitole této práce.

4.1.2 Analýza diskurzu

Analýza diskurzu je interpretační metoda kvalitativního výzkumu, jež odhaluje, jak je vnímána či konstruována realita v podmínkách konkrétního společenského prostředí. Ve smyslu Foucaultova chápání diskurzu tedy při jeho analýze „nejde jednoduše jen o zkoumání výpovědí a výroků, ale o zkoumání struktury a pravidel, jimiž se vznik těchto výpovědí řídí.“ (Schneiderová 2015, s. 24) Při analýze mediálních textů se soustředí zejména na textové strategie a jazykové prostředky, jimiž média působí na příjemce. Data interpretuje ve vztahu ke kontextu konkrétní události a mediální situaci, přičemž je jejím úkolem v tomto kontextu rovněž posuzovat důsledky daného komunikačního jednání (Schneiderová 2015, s. 12). K analýze diskurzu lze dle Schneiderové přistupovat různě, přičemž v nejobecnější rovině se jedná o interakcionistický neboli etnometodologický (konverzační analýza) a kritický přístup (kritická analýza diskurzu). Konverzační analýza pohlíží, v souladu se smyslem etnometodologie zkoumat členy společnosti a jejich metody vytváření a udržování společenského řádu, na řečové a dorozumívací akty jako na jednání, jež má vliv na utváření sociálních struktur. Zde se jedná především o analýzu interakcí na mikroúrovni, jejíž cílem je zjistit význam interakce pro její účastníky. Naproti tomu kritický přístup se snaží při analýze textů hledat teorie, kategorie a předpoklady (Schneiderová 2015, s. 17–18).

V zásadě ale oba přístupy staví na stejných předpokladech, o jejichž shrnutí se pokusil např. německý sociolog Reiner Keller: „1. analýza diskurzu se zabývá skutečným užíváním (psaného nebo mluveného) jazyka a jiných symbolických forem ve společenských praktikách; 2. význam fenoménů je při tomto praktickém užívání sociálně konstruován a ve společenské realitě tak konstituován; 3. jednotlivé interpretační možnosti lze chápat jako části rozsáhlejší struktury diskurzu, která je přechodně vytvářena a stabilizována specifickými institucionálně-organizačními kontexty; 4. užití symbolických řádů podléhá rekonstruovatelným pravidlům výkladu a jednání“ (cit. podle Schneiderová 2015, s. 19).

4.1.3 Kritická diskurzivní analýza (CDA)

Z možných přístupů k analýze diskurzu byla v tomto výzkumu tedy uplatněna kritická analýza diskurzu, jejíž principy byly naznačeny již v první kapitole. První výzkumná otázka se ptá na vykreslení událostí, aktérů a politiky. Na této úrovni bylo zkoumáno především to, jak jsou tyto jevy pojmenovávány. Zde byly hledány stereotypy a také polarizace „my versus oni“, která vychází z van Dijkova ideologického čtverce. Z tohoto konceptu vycházel např. výzkum postojů amerického tisku vůči iránskému jadernému programu *A Discourse Analysis of Elite American Newspaper Editorials: The Case of Iran's Nuclear Program* (Izadi a Saghaye-Biria 2007; viz. Trampota a Vojtěchovská 2010). Podobně jako byl v této analýze při hledání argumentů podporujících politické postoje využit koncept orientalismu jako ideologie dělící svět na „Západ“ a „Orient“ – tedy dle van Dijkova čtverce na „My“ versus „Oni“ – opíral se výzkum v otázce obrazu Německa jako „toho druhého“ o koncept asymetrického partnerství v česko-německých vztazích a Německa jako hegemonu Evropské unie.

Jak již bylo naznačeno v první kapitole, kritická analýza diskurzu vycházející ze sociální teorie diskurzu podle Normana Fairclougha by měla pojmut všechny tři dimenze diskurzu, tj. text, diskurzivní praxi a sociální praxi. Navrhuje přitom následující postup: nejprve provést analýzu diskurzivní praxe na makroúrovni a soustředit se přitom na interdiskurzivitu a intertextualitu vzorků, poté se věnovat textové analýze a mikroúrovni diskurzivní praxe a nakonec analyzovat sociální praxi, jejíž je diskurz součástí (Fairclough 1992, s. 231). V podrobném „návodu“ předkládá Norman Fairclough konkrétní body, které by měla analýza na jednotlivých úrovních obsahovat. Analýza diskurzivní praxe, která se v podstatě zabývá formální stránkou textu, by podle něj měla zahrnovat: sílu výroků (tj. druhy řečových aktů ve smyslu slibů, žádostí, hrozeb apod.), koherenci

(tj. smysluplnost) textů a jejich intertextualitu. Při analýze samotného textu pak doporučuje Norman Fairclough zaměřit se na čtyři hlavní kategorie: slovní zásobu, gramatiku, kohezi a strukturu textu (Fairclough 1992, s. 75). Právě lexikální úroveň analýzy textu je zde klíčová. Odlišná slovní zásoba může naznačit odlišnosti diskurzů. Tzv. lexikální pole (lexical field) v tomto ohledu představuje jakousi symbolickou mapu (Machin a Mayr 2012, s. 31), pomocí níž lze interpretovat a objasnit skryté, implicitní významy a postoje autora.

Kritická analýza diskurzu by podle doporučení Normana Fairclougha měla obsahovat na jednotlivých úrovních body a otázky shrnuté v Tabulce 1–2.

Tabulka 1 – Analýza diskurzivní praxe (Fairclough 1992, s. 232–4)

Diskurzivní praxe
<p>Interdiskurzivita – typ diskurzu charakterizující vzorek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lze nějakým zřejmým způsobem charakterizovat celý vzorek ve smyslu žánru? Pokud ano, co z toho vyplývá pro způsob produkce, distribuce a konzumace obsahu? • Objevuje se ve vzorku více žánrů? • Jaké druhy aktivit, stylů a diskurzů se objevují ve vzorku? • Je vzorek ve vztahu k jeho interdiskurzivním vlastnostem konvenční, nebo spíše inovativní?
<p>Intertextuální řetězce – do jakých vztahů vstupuje vzorek s jinými typy textů, do/z jakých typů textů je transformován</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jakými typy transformace prochází daný vzorek (typ diskurzu)? • Jsou intertextuální řetězce stabilní, proměnlivé nebo sporné? • Naznačuje něco tomu, že producent textu očekává více než jeden druh publika?
<p>Koherence – možnosti interpretace na základě interdiskurzivních a intertextuálních vlastností</p> <ul style="list-style-type: none"> • Do jaké míry je text heterogenní či ambivalentní pro určité interpretace a jak náročné je dedukování významu? • Je vzorek čten různými čtenáři stejně? Jací jsou to čtenáři?
<p>Podmínky diskurzivní praxe – specifika sociální praxe v procesu produkce a příjmu v závislosti na typu diskurzu, který vzorek reprezentuje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Je text produkován (a přijímán) individuálně, nebo kolektivně? • Jaké ne-diskurzivní dopady vzorek má?
<p>Manifestace intertextuality – šedá zóna mezi diskurzivní praxí a textem, cílem je specifikovat, jaké další texty se promítají do analyzovaného textu a jak</p> <p>Reprezentace diskurzu</p>

- Je přímá nebo nepřímá?
- Co je reprezentováno: kontextové aspekty a styl, nebo jen ideologický význam?
- Je reprezentovaný diskurz jasně ohraničen? Je přeložen do jazyka reprezentujícího diskurzu?
- Jak je v reprezentujícím diskurzu kontextualizován?

Presupozice

- Jak jsou v textu signalizovány presupozice?
- Jedná se o odkazy na předchozí texty jiných autorů, nebo na předchozí texty stejného autora?
- Jsou skutečné nebo manipulativní?
- Jsou polemické (například negativní)?
- Jsou patrné prvky metadiskurzu nebo ironie?

Z doporučení Normana Fairclougha pro tento výzkum na úrovni diskurzivní praxe vyplývá, že je nutné se zaměřit i na formální okolnosti produkce zkoumaných textů. Výzkumný vzorek byl sestaven z článků publikovaných v českém seriózním denním tisku, v této kapitole tedy bude věnován prostor charakteristice jednotlivých deníků, jejich typickému obsahu a odbornému pozadí autorů zkoumaných textů. Zvláštní pozornost byla věnována intertextualitě, neboť způsob reprezentace různých diskurzů a presupozice jsou pro zvolený žánr názorové publicistiky významnými faktory, kde lze předpokládat ideologický podtext odkazující na roli Německa jako zahraničněpolitického aktéra a asymetrické partnerství ve vzájemných vztazích s Českou republikou.

V rovině textu by pak v popředí kritické analýzy diskurzu měla stát analýza slovní zásoby, v níž je nutné se zaměřit zejména na: konotace slov, nadměrnou lexikalizaci, potlačování/lexikální absenci určitých slov, strukturu protikladů a výběr slov ve vztahu k žánru a autoritě vůči příjemci. Konkrétně různé slovní konotace pomáhají usazovat události do patřičného rámce či diskurzu (Machin a Mayr 2012, s. 32), tudíž jejich častý výskyt je jedním z vodítek k jejich odhalení. Nadměrná lexikalizace je pak situace, kdy je na konkrétní konotace či slovní spojení kladen nadměrně velký důraz, což se může projevit například jako opakování téměř synonymních pojmů. Obvykle tento jev jde ruku v ruce s přesvědčováním a ideologickým podtextem (Machin a Mayr 2012, s. 37). Podobný efekt může mít i opačná situace, kdy se v textu setkáme s potlačováním či absencí některých pojmů, které bychom vzhledem ke kontextu v textu očekávali (Machin a Mayr 2012, s. 38).

Pro analýzu ideologie podle van Dijkova ideologického čtverce je pak klíčová struktura protikladů. Přitom je nutné brát v potaz, že protiklady se v textech mnohdy objevují implicitně a k ideologickému rámcování dochází i v momentě, kdy se v diskurzu opakovaně vyskytuje pouze jeden z protipólů (Machin a Mayr 2012, s. 40). Ve slovní zásobě textu lze také vysledovat strategie, jimiž se autoři snaží vůči příjemci prosadit svou autoritu, případně sounáležitost. Takovými projevy mohou být například slova svědčící o expertní úrovni znalostí věci, nebo naopak snaha přiblížit se běžnému jazyku každodenního života příjemce. Cílem je pokaždé získání důvěry příjemce a jeho přesvědčení. V textech často dochází také k prolínání formálního a neformálního jazyka, což v některých situacích, například ve snaze vnést osobní prvek do „oficiálního diskurzu“, může dát komunikaci populistický rozměr či působit falešným dojmem rovnosti autora s příjemcem (Machin a Mayr 2012, s. 45).

Tabulka 2 – Analýza textu (Fairclough 1992, s. 234–7)

Text
<p>Kontrola interakce – kdo kontroluje interakce mezi aktéry a asymetrie kontroly</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaká jsou pravidla toho, kdo dostane slovo? Jsou práva a povinnosti účastníků symetrické nebo asymetrické? • Jaká je struktura výměny? • Jak jsou uvozována, rozvíjena a nastolována témata? Je kontrola témat symetrická nebo asymetrická? • Kdo a jak nastoluje agendu? Jsou pro nastolování agendy dána pravidla a kým? Hodnotí účastníci výroky druhých?
<p>Koheze – způsob propojení vět a souvětí, rétorický styl textu (argumentace, narace apod.)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaké jsou funkční vztahy mezi větami a souvětími v textu? • Jsou explicitně patrné spojovací prvky funkčních vztahů? Jaké typy jsou používány nejvíce (odkaz, elipsa, spojování, lexikální prvky)?
<p>Zdvořilost – rozdíly ve zdvořilostních označeních mezi aktéry naznačující sociální vztahy</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaké zdvořilostní strategie jsou používány, kým a za jakým účelem?
<p>Étos – různé prvky směřující ke konstrukci „sebe sama“ nebo sociálních identit, může zahrnovat všechny vyjmenované kategorie</p>
<p>Gramatika</p> <p>Tranzitivita – jaké typy procesů jsou upřednostňovány, aktivita/pasivita, nominalizace procesů, zprostředkování, kauzalita, přisuzování odpovědnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaké typy procesů se nejvíce objevují a na jakých faktorech závisí? • Jsou patrné gramatické metafory?

- Jsou pasivní věty a nominalizace časté? Pokud ano, jakou mají v textu funkci?

Struktura tématu

- Jaká je tematická struktura textu a jaké předpoklady (např. ohledně strukturování vědomostí nebo jednání) ji podtrhují?
- Jak často se objevují zřetelná témata a čím je to motivováno?

Modalita – blízkost vyjádřená propozicemi skrze modalitu, sociální vztahy v diskurzu a kontrola reprezentace reality

- Jaký druh modality je nejčastější?
- Jsou modalita převážně subjektivní nebo objektivní?
- Které modální prvky (slovesa, příslovce) jsou nejčastější?

Slovní významy/konotace a formulace – klíčová slova s obecnými nebo lokálními kulturními významy a slova s variabilním a proměnlivým významem, významový potenciál slov a struktura významů s důrazem na hegemonii a mocenský boj

- Obsahuje text nové lexikální prvky a pokud ano, jaká mají teoretický, kulturní nebo ideologický význam?
- Jaké intertextuální vztahy se odrážejí ve formulacích textu?
- Obsahuje text prokazatelně nadměrně určitých formulací, nebo reformulací (v porovnání s jinými formulacemi) s určitým významovým potenciálem?

Metafora – jaké faktory (kulturní, ideologické) určují výběr metafor

V rovině textu bude pozornost věnována rovněž gramatickým prvkům, přičemž důraz bude kladen na způsob, jakým jsou v textech reprezentováni aktéři, ať už Německo jako zahraničněpolitický aktér, nebo různí političtí aktéři – zejména se tedy analýza zaměří na uvozovací slovesa přímé a nepřímé řeči a jejich významový potenciál. Machin a Mayrová (Machin a Mayr 2012, s. 59–60) poskytují návodné dělení uvozovacích sloves na: neutrální strukturující slovesa uvozující řeč bez toho, aniž by byla hodnocena (př. říci, sdělit, tázat se); meta-propozicionální slovesa naznačující autorovu interpretaci uvozovaného sdělení – prosazující slovesa (př. poznamenat, vysvětlit, souhlasit, schválit, přijmout, opravit, odporovat, oznámit), direktivní slovesa (naléhat, dát pokyn, nařídít) nebo expresivní slovesa (př. obvinít, nařknout, bědovat, přiznat se, stěžovat si, přísahat, tvrdit); metalingvistická slovesa specifikující druh uvozované promluvy mluvčího (př. vyprávět, citovat, vylíčit); deskriptivní slovesa, která kategorizují interakci a vypovídají především o způsobu promluvy, ale také o mocenských vztazích či pravdivosti (př. zašeptat, zasmát se, zakřičet, povzdechnout si, zasténat); transkriptivní slovesa, která se vztahují k vývoji

diskurzu, nebo k jiným částem diskurzu (př. zopakovat, dodat). Uvozovací slovesa mohou vypovídat o tom, jakou roli autor přisuzuje událostem a aktérům a jak je hodnotí. V souvislosti s aktéry bude analýze podroben také způsob jejich reprezentace pomocí dalších lingvistických prostředků. Zde bylo opět cílem odhalit „ideologické čtverce“. Pozornost byla věnována klasifikaci sociálních aktérů v textech pomocí prostředků personalizace či opačného jevu odosobnění, individualizace a kolektivizace, specifikace nebo naopak generalizace, důrazem na jméno či naopak funkci, užívání zdvořilostních forem označování aktérů, reprezentace skrze vlastnosti, resp. objektivizace, anonymizování aktérů, agregace, dichotomie „my“ a „oni“, nebo potlačování aktérů (Machin a Mayr 2012, s. 79–85).

Dále se výzkum zaměří v oblasti gramatiky na tranzitivitu, v níž Norman Fairclough považuje za klíčové procesy, resp. reprezentaci jednání či nejednání aktérů. Machin a Mayrová odkazují na 6 typů procesů: materiální, mentální, behaviorální, verbální, vztažné a existenciální, přičemž při analýze prostřednictví a akce je nutné brát v potaz tři aspekty významu, jimiž jsou účastníci, procesy a okolnosti (Machin a Mayr 2012, s. 105). Tím se v rovině textu analýza dostává blíže ke struktuře. Například doplněk může jako jednoduchý větný člen mít dopad na interpretaci role aktéra a podmínek jeho jednání (Machin a Mayr 2012, s. 113). Nominalizace jsou pak větné konstrukce, v nichž podstatná jména nahrazují slovesa a procesy, v obou případech jimi lze zastříit například něčí odpovědnost za nějaké jednání, nebo další podrobnosti událostí (Machin a Mayr 2012, s. 137). Stejně tak klíčový dopad na porozumění textu příjemcem a dedukci významů mají rétorické prvky jako metafora, hyperbola, personifikace a objektivizace, metonymie či synekdocha, které navíc mají vysoký persvazivní potenciál. Analýza se zaměřila také na způsob a prostředky, jakými autoři vyjadřují a podporují své názory a co považují za pravdivé, nebo pravděpodobné. Zde mohou být vodítkem modální slovesa. Autoři však mohou využívat i takové prostředky, které naznačují, že se pravdě vyhýbají, nebo si jí nejsou úplně jisti, případně kličkují a svůj názor přisuzují někomu jinému, např. „mnozí lidé tvrdí, že...“ (Machin a Mayr 2012, s. 188–192).

Pro analýzu sociální praxe nepředkládá Fairclough žádné konkrétní schéma, neboť dle jeho slov je analýza této roviny diskurzu o něco složitější – jejím hlavním cílem však je postihnout povahu sociální praxe, jejíž součástí daná diskurzivní praxe je a díky tomu vysvětlit, proč je diskurzivní praxe právě taková, jaká je (Fairclough 1992, s. 237). Soustředí

se proto na sociální strukturu diskurzu z hlediska vztahů mezi aktéry, řád diskurzu a jeho ideologické a politické dopady. Pro tuto práci je klíčový zejména poslední bod, tedy ideologické a politické dopady, neboť zde se má analýza podle Normana Fairclougha zaměřit na systémy věděni a hodnot, sociální vztahy a identity (Fairclough 1992, s. 238).

4.1.4 Kvantitativní obsahová analýza

Za účelem ověření závěrů kvalitativní analýzy byla provedena kvantitativní obsahová analýza. V tomto případě se jedná spíše o doplněk, nikoliv ústřední část výzkumu, jehož těžištěm je kritická diskurzivní analýza. Cílem bylo pokusit se na základě poznatků získaných kvalitativní metodou formulovat takové kategorie a proměnné, které by mohly být aplikovány při kvantitativním kódování rozsáhlejšího výzkumného vzorku. Zároveň bylo cílem kvantitativní části analýzy podchytit, zda v komentářích a názorech docházelo ke změnám názorů v závislosti na vnějších událostech a jak často byly argumenty asymetrického partnerství a hegemického postavení Německa v Evropské unii užívány jako premisy podporující politické postoje a názory. Je zde tedy uplatněno tzv. a priori kódování, kdy jsou kategorie určeny předem na základě teoretické úvahy (Trampota a Vojtěchovská 2010, s. 106).

4.2 Výzkumný vzorek

Podkladový materiál pro výzkum tvořily články týkající se německé politiky a voleb do Spolkového sněmu publikované v seriózních denících *Mladá fronta DNES*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny* a *Právo* v rubrikách *Komentář/e*, *Názor/y* a *Publicistika* v časovém období 1.1.2017 až 31.12.2017. Časové rozmezí je zvoleno tak, aby mohly být podchyceny různé názory v závislosti na událostech, k nimž docházelo v průběhu celého volebního roku. Ke sběru dat byla využita elektronická databáze Newton Media Search. Na základě použitého vyhledávacího dotazu "*německo volby*"~5 OR "*německé volby*"~5 v příslušných médiích a rubrikách bylo po vyřazení tematicky příliš vzdálených článků a dopisů čtenářů redakcím získáno celkem 59 článků. V první fázi výzkumu – kritické analýze diskurzu – byl tento vzorek zúžen na osm článků, a to tak, že byl vybrán vždy jeden článek z každého periodika z období prvních dvou měsíců roku 2017 a z období do jednoho měsíce před volbami.

Deníky *Mladá fronta DNES*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny* a *Právo* byly vybrány na základě toho, že se jedná o periodika vycházející celoplošně. Rovněž zastupují různé mediální domy, tudíž mohlo být sledováno také to, nakolik se názory v nich

publikované nebo míra pokrytí tématu navzájem liší. Výběr rubrik pak vyplývá ze zaměření výzkumu na názorovou žurnalistiku. Ta do značné míry prostřednictvím autorů, jimž deníky dávají prostor, reprezentuje nejen pohled novinářů, ale také odborníků. Výzkum se tedy zaměřil i na to, jak Německo vykreslují autoři s různým profesním pozadím. Zároveň jsou komentáře útvarem, kde zaznívají osobní postoje, hodnotící soudy, předpovědi či doporučení. Prostřednictvím nich také současná masová média mají „možnost konfrontovat své názory s názory druhých“ (Trampota 2006, s. 23).

4.3 Český seriózní denní tisk v roce 2017

Na úvod samotného výzkumu stojí za to uvést, že český mediální systém je oproti jiným mediálním systémům, jak je definovali Hallin a Mancini (viz Hallin a Mancini 2004), v mnohém specifický a v zásadě nezapadá plně ani do jednoho ze tří navrhovaných modelů vztahu mediálního a politického systému: středomořský, severo-středoevropský a liberální. Samotný tisk pak nelze s jistotou dělit na pravicový či levicový. Pokud bychom měli vycházet pouze ze základních hypotéz Hallina a Manciniho, např. že modely reflektují geografickou blízkost zemí, které byly historicky ve vzájemném kulturním kontaktu, pak bychom mohli český mediální systém zařadit do severo-středoevropského demokraticko-korporativistického modelu, kam se řadí sousední Německo a Rakousko. Autoři předmluvy k českému překladu knihy (Jirák a Trampota 2008) však docházejí k závěru, že ačkoli historicky paralely vývoje skutečně nalézt lze, porevoluční stav tomuto zařazení neodpovídá, neboť období nedemokracie představuje společný prvek spíše pro středomořský model, kde je hlavním rysem polarizovaný pluralismus. Česká média se tedy blíží spíše liberálnímu modelu se silnou mírou komercializace, který byl vzorem v zásadě pro všechny země, které po roce 1989 procházely transformací. Z hlediska nákladů by se česká média pohybovala na rozhraní středomořského modelu, což už ale neodpovídá, je-li brána v potaz rodová skladba čtenářů, kdy se česká média dostávají mezi liberální a severo-středoevropský model, kde je tato skladba vyrovnanější. Z hlediska organizačního propojení médií a politických stran tehdy autoři došli k závěru, že se v českých médiích stranický paralelismus neprojevuje, nicméně je otázkou, nakolik se tato situace změnila v souvislosti se zásahy vládního činitele a majitele největšího českého mediálního domu v jedné osobě do redakční práce novinářů, které vyšly najevo ve sledovaném roce 2017.

4.3.1 Mladá fronta DNES

V roce 2017 byla největším českým deníkem Mladá fronta DNES, která vycházela

v průměrném denním tištěném nákladu okolo 160 000 kusů, přičemž prodaných výtisků bylo podle údajů ABC ČR – Kanceláře ověřování nákladu tisku denně v průměru zhruba 134 000 (ABC ČR 2018). Vydavatelem je mediální dům Mafra, a.s. vlastněný od října roku 2013 holdingem Agrofert a.s., jehož ústřední figurou je Andrej Babiš, zakladatel a předseda vládního hnutí ANO a toho času ministr financí Sobotkovy vlády, od prosince 2017 premiér České republiky. V květnu roku 2017 se nejen tento deník potýkal s kauzou kolem redaktora Marka Přibila, kdy na veřejnost unikla nahrávka jeho jednání s Andrejem Babišem ohledně plánu vydání kompromitujících materiálů získaných z policejních spisů na Babišovy politické oponenty v blížících se volbách. Tato kauza byla pozorovateli hodnocená jako zlomový moment, jenž odkryl to, o čem se již v minulosti spekulovalo – že Andrej Babiš významně ovlivňuje fungování největšího celostátního deníku a dostává se tím jako politik a vládní představitel do střetu zájmů (Pečinka 2017a; Mediaguru 2017). V reakci na tuto kauzu zvažovala svůj odchod z redakcí Mafry značná část redaktorů (Novotný 2017), mnozí z nich ale opustili vydavatelství již v minulých letech, právě v souvislosti s Babišem (Echo24 2017). Největší český deník se tak potýkal s problémy již dříve. V důsledku personální i obsahové krize jen obtížně hledá svou pozici a již neplatí za médium, které by v českém mediálním diskurzu nastolovalo témata, jak tomu bylo v minulosti (Pečinka 2017b).

4.3.2 Právo

Druhý největší český deník Právo vycházel v roce 2017 v průměrném denním tištěném nákladu okolo 130 000 výtisků, průměrný prodaný náklad činil asi 77 000 kusů (ABC ČR 2018). Vydavatelem je společnost Borgis a.s., vlastněná většinovým podílem šéfredaktorem Práva Zdeňkem Porybným a třetinovým podílem společností Seznam.cz a.s. miliardáře Ivo Lukačoviče, přičemž sám Porybný se k vlastnictví dostal během privatizace po roce 1989, kdy nejprve převzal vedení ve vydavatelství Rudé právo (později Florenc). Nyní již sice nepůsobí jako předseda představenstva společnosti, stále ale dle dostupných informací ještě vlastní většinový podíl (Aktuálně.cz 2015; Mediaguru.cz 2014). Deník se na svých webových stránkách prezentuje jako „Nezávislé noviny“. Mezi pravidelné komentátory patří např. sociolog a europoslanec za ČSSD Jan Keller a publicista Alexander Mitrofanov.

4.3.3 Lidové noviny

Lidové noviny jako deník s nejdelší tradicí vycházely v roce 2017 v průměrném

denním nákladu zhruba 48 000 kusů, prodaný náklad dosahoval v průměru výše kolem 37 000 výtisků (ABC ČR 2018). Stejně jako Mladá fronta DNES patří do portfolia mediálního domu Mafra a v roce 2017 ani v předchozích letech se tomuto deníku nevyhnuly problémy spojené s převodem vlastnictví do firmy v rukou Andreje Babiše. Šéfredaktorem Lidových novin je István Léko. Hlavní komentátorskou tváří deníku pak je novinář Jan Macháček, jenž dříve působil v týdeníku Respekt a Hospodářských novinách. Působí také jako předseda správní rady Institutu pro politiku a společnost – think-tanku, za jehož vznikem stojí hnutí ANO Andreje Babiše (Martínek 2014; Lidovky.cz nedatováno).

4.3.4 Hospodářské noviny

Nejmenší český deník Hospodářské noviny, jenž se specializuje na ekonomická a politická témata, vycházel v roce 2017 v průměrném denním tištěném nákladu 33 000 kusů, prodaný náklad činil okolo 31 000 výtisků za den (ABC ČR 2018). Noviny spadají do portfolia vydavatelství Economia a.s., jehož jediným vlastníkem je miliardář Zdeněk Bakala. Šéfredaktorem deníku je Martin Jašminský, mezi hlavní osobnosti patří například komentátoři Petr Honzejek nebo Miloš Čermák.

4.4 Německé volby z české perspektivy: střet diskurzů a realit

Přítomnost vícero odlišných diskurzů ve výzkumném vzorku naznačili samotní autoři článků. Z celkového počtu 59 článků jich většina sice pocházela od komentátorů deníků, redaktorů či stálých redakčních spolupracovníků. Zbytek ale tvořili politologové, sociologové, ekonomové a lidé s přímou vazbou na vládní stranu, nebo bezpečnostní analytik. Jako klíčové se tedy jevílo zaměřit se na to, co mají články různých autorů společného, nebo čím se naopak liší, ať už v pohledu na volby do Spolkového sněmu jako událost a její rámce, na Německo jako takové, nebo na jednotlivé aktéry. Zajímavé bylo rovněž v textech sledovat sklony k přesvědčování a skryté předpoklady. Tak například jeden z komentátorů v Mladé frontě DNES na začátku září ve svém komentáři s titulkem *Na německé frontě klid* uvedl:

„...Po dramatických soubojích v Británii, USA, Nizozemsku, Francii či Rakousku nás čekají možná nejnudnější letošní volby.“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. s.11.

Text předpokládá existenci faktorů, na základě jejichž působení hodnotí volební kampaně v dalších evropských zemích a USA. Zároveň předpokládá, že čtenář má povědomí

o průběhu voleb v dalších zemích, které jsou zde stavěny do kontrastu s volbami v Německu. Opozice *dramatické souboje vs. nejnudnější letošní volby* v sobě navíc nese zřetelný hodnotící prvek a může vést čtenáře k tomu, aby přijmul negativní pohled na průběh voleb v Německu. V objektivní rovině je zde předvolební politická debata sociálně konstruována jako *dramatický souboj*, přičemž odchýlení od této reality je považováno určitým způsobem za deviaci. Článek dále pokračuje komentářem mocenského postavení stran CDU/CSU, AfD a SPD, přičemž vede čtenáře k tomu, aby se domníval, že AfD by nebyť vnitřních sporů mohla oslabit pozici kancléřky Angely Merkelové v nadcházejících volbách, stejně tak jako předpokládá obtížnou pozici SPD a jejího kancléřského kandidáta Martina Schulze jmenovaného zpočátku roku, ačkoli zde není jeho jméno explicitně uvedeno:

„...Angela Merkelová dovede středopravou unii CDU/CSU k jasnému vítězství a patrně sestaví svůj čtvrtý kabinet. Loňská a předloňská zakolísání jsou pryč, druhdy nebezpečně oblíbená Alternativa pro Německo (AfD) se zmítá ve vnitřních sporech a dokonce i jarní svěží vítr v podobě výměny v čele konkurenční a zároveň koaliční SPD zklamal.“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

V souvislosti s vnitropolitickým vývojem a vnímání politických stran článek v *Mladé frontě DNES* odkazuje taktéž na mediální diskurz, a to konkrétně ve spojitosti s Alternativou pro Německo:

„...stranu ochromily vnitřní spory, pár skandálů, stigmatizace v médiích coby nepřijatelné, „krajně pravicové partaje“ a taky neschopnost reagovat na politický vývoj a konsolidaci CDU/CSU, ...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Nelze se tak ubránit dojmu, že se autor staví do opozice proti německým médiím a dochází zde tak ke střetu diskurzů a odlišných konstrukcí reality. V kontextu asymetrického partnerství Německa a České republiky nejen v rovině vládní politiky v otázkách evropské integrace a migrační politiky a v souvislosti celospolečenských nálad se tak lze domnívat, že v českém mediálním diskurzu v důsledku toho dochází k jistému příklonu na obranu některých bodů politického programu AfD, o čemž svědčí právě narážka na *stigmatizaci v médiích*. Motivací takové formulace by mohla být snaha přesvědčit čtenáře o tom, že případný úspěch Alternativy pro Německo ve volbách do Spolkového sněmu by na německou politiku nemusel mít nutně negativní dopady. Podobný střet bylo možné

zaznamenat i v tom, jak se z české perspektivy – konkrétně v příspěvku s titulkem *Nuda v Berlíně* v Lidových novinách z 22. září 2017 – jevila absence debaty na téma řešení migrační krize:

„... Politická debata v zemi, která se musela skoro na den přesně před dvěma lety vyrovnat s přílivem několika tisíc běženců denně, připomínala v uplynulých týdnech idylku. A to přesto, že nikdo netuší, jak veskrze upřímné snahy integrovat takovýto počet lidí, převážně z muslimského světa, nakonec dopadnou, případně jak změní celkový charakter německé společnosti...“

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. *Nuda v Berlíně. Lidové noviny*. 8.

Takové reakce na vývoj kampaně naznačují, že existovalo široce rozšířené očekávání toho, že se Německo bude snažit aktivně hledat řešení migrace a že toto téma s sebou přinese bouřlivé debaty, ne-li vnitropolitickou krizi. Že se tak v předvolební debatě nakonec nedělo, bylo v české perspektivě vnímáno s údivem. Stejně tak to, že politická debata postrádala náboj i v souvislosti s dalšími, vnitropolitickými tématy:

„... Zkrátka žádný velký plán, pouze udržování současného stavu, pragmatické rozhodování případ od případu...“

„... To, že kampaň může vypadat i jinak, ukázal letos v květnu Francouz Emmanuel Macron. Voliči ho jako prezidenta poslali do Elysejského paláce nejenom kvůli tomu, že nebyl ještě příliš okoukaný, ale i pro jeho plány slibující zásadní reformy v zemi...“

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. *Nuda v Berlíně. Lidové noviny*. 8.

Zde je opět vidět, jakým způsobem je v českém prostředí, kde dochází k časté obměně vládních koalic – a s tím souvisejícím zásadním reformám, kolem nichž se točí volební kampaně – objektivizována předvolební debata. Autor článku v Lidových novinách dává německé volby do opozice s francouzskými prezidentskými volbami, které proběhly na jaře téhož roku. Kampaň Angely Merkelové ve srovnání s kampaní Emmanuela Macrona podle tohoto komentáře *postrádala vizi*, která v případě úspěšného prezidentského kandidáta ve Francii představovala *plány zásadních reform*, zatímco německá kancléřka sázela při obhajobě mandátu na *stabilní politiku*. Ta však, jak už bylo zmíněno výše ve výkladu asymetrického partnerství v česko-německých vztazích uplynulé dekády, neměla v českém politickém prostředí moc hlubokou tradici, a proto se autor komentáře snaží přesvědčit čtenáře tom, že stabilní politika se rovná absenci vize, a tedy nedostačující náplni volební kampaně. Zdá se tedy, že česká média v komentářích

a názorech na průběh a výsledky parlamentních voleb v sousední Spolkové republice Německo očekávala nějaký zásadní zlom ve vnitropolitickém uspořádání a až postupem času byl tento názor korigován. Taková je tedy první hypotéza pro následnou kvantitativní analýzu.

4.5 Volby do Spolkového sněmu jako událost

V návaznosti na diskurzivní praxi konstrukce očekávání, která se v analyzovaných článcích objevila, se analýza dále zaměřila na to, jak byly volby do Spolkového sněmu v komentářích konstruovány jako událost v kontextu dalších událostí a témat. Jako vhodný způsob, jakým to zjistit, se jevila analýza článků ze začátku roku, kde se téma německých voleb objevilo v souvislosti s dalšími očekávanými událostmi roku:

„Rok vykládání karet

3.1.2017 Právo str. 06 Publicistika

Michal Mocek

Odchod Británie z EU má zelenou, stále však netušíme, jak bude vypadat a které Evropany (a tedy i Čechy) postihne. Neklid a obavy vyvolává i nůše Trumpových slibů a některé jeho první tahy na politické šachovnici světa. Jak vidět, letos bude vyložena na stůl mezinárodní politiky řada dosud neznámých karet...“

MOCEK, Michal, 2017. Rok vykládání karet. Právo. 6.

Článek publikovaný v deníku Právo na začátku ledna už v perexu naznačuje, že jeho hlavní náplní je evropská politika, zahraniční politika USA a mezinárodní politika. Text dále pokračuje:

„...Pozornost se zatím upíná na vyřizování účtů mezi končící americkou administrativou a jejími četnými protivníky – oficiálními spojenci jako Izrael i oficiálními nepřáteli jako Rusko. Cílem je zjevně vykolíkovat Trumpovi jeho zatím nevyzpytatelnou zahraniční politiku – vytvořit pro ni co nejvíce omezení. Budoucí prezident to celkem pochopitelně chápe jako házení klacků pod nohy a jako pokus vrazit klín mezi něj a republikánskou stranu, s jejímiž představiteli má už nyní řadu napnelismů. Jeho předchůdce Obama má zase dost důvodů k trpkosti nad faktem, že jeho samotného a dokonce už i jeho opatření svět prostě přehlíží a zaměřuje se jen na to, co Trump řekne, zatweetuje nebo aspoň naznačí.

Takové faktické dvojvládí zatím Spojené státy nepoznaly. Navíc o další napětí zjevně nebude nouze, jak naznačuje Trumpův záměr doplnit již zveřejněné pochyby o obviněních Obamovy vlády na adresu ruských hackerů a jejich zásahů do volební kampaně v USA o zřetelné stanovisko. Obamův krok totiž nepřímo vrhá na budoucího prezidenta stín podezření, že je spoluvýtvorem Ruska, a to si impulsivní miliardář celkem pochopitelně nechce nechat líbit. Vzniklá situace ovšem budí obavy, zda se končícímu prezidentovi a jeho vládě podaří hladce

předat otěže moci nové, republikánské administrativě. Pokud ne, bude o zmatek postaráno – a to nejen uvnitř USA. Ale i kdyby Donald Trump překvapivě vplul na pole světové politiky bez většího vlnobití, Evropa má v příštích dvanácti měsících dost důvodů k obavám. Nejde jen o brexit, který bude v dohledné době oslabovat jak Británii, tak Evropskou unii...

Zdroj: MOCEK, Michal, 3.1.2017. Rok vykládání karet. *Právo*. 6.

Po detailním rozboru politické situace v USA mění autor téma a obrací se k evropské politice, která může být ohrožena jednak vnějším faktorem zahraniční politiky USA coby nejvýznamnějšího spojence, tak v *sílicím populismem* v souvislosti s *volbami v evropských zemích* a explicitně také s *volbami v Německu*:

„...Řada evropských vlád – a také Brusel – se už nyní třese nad výsledky průzkumů veřejného mínění.

V řadě zemí se očekávají přinejmenším velké úspěchy, ne-li rovnou drtivá vítězství nacionalistických, protiunijních a protiimigračních stran, označovaných za „populistické“.

Na jaře se čeká otřes v Nizozemsku, pak může přijít Francie. Ani dosud neotřesitelná kancléřka Angela Merkelová to nemusí mít lehké, až přijde řada na volby v Německu. Změní „populistická“ karta i tvář německé politiky? Paradoxem je, že to nezávisí jen na Němcích...“

Zdroj: MOCEK, Michal, 3.1.2017. Rok vykládání karet. *Právo*. 6.

Volby v Německu jsou zde tedy zasazeny do širšího rámce *dění v Evropě* a *proměny evropské politické scény*. V následujícím odstavci se pak autor v této souvislosti poukazuje na vnější faktory a vyzdvihuje zde především *bezpečnost* a *hrozby terorismu*:

„...Dění v Evropě totiž stále výrazněji určují vnější vlivy – viditelné nejen v podobě hysterie nad údajnými hackerskými pletichami Ruska, ale zejména v podobě atentátů, do nichž bývají zapleteni migranti nebo lidé, které strhla ke zločinům propaganda Islámského státu nebo radikální muslimští kazatelé.

Letošní rok tak může Evropě ukázat sadu hodně špatných karet. A kdo ví, kolik protitrumfů má v rukávě Unie a její zastánci – a to nejen proti nevyzpytatelnému Trumpovi...“

Zdroj: MOCEK, Michal, 3.1.2017. Rok vykládání karet. *Právo*. 6.

Německé parlamentní volby jsou zde tedy vykresleny jako *událost evropského významu*, což dokládá vnímání Německa a jeho politiky jako významného hybatele dění v Evropské unii. Chybí zde však odkaz na možné *dopady pro Českou republiku* (až na výjimku v perexu, kdy autor odkazuje ale pouze na dopady brexitu) a jakýkoliv česko-

německý bilaterální prvek. Takový byl tedy na začátku roku 2017 pohled redaktora deníku Právo. Ve stejný den se mohli čtenáři deníku Mladá fronta DNES seznámit s komentářem očekávaných hlavních událostí roku z pera politologa Alexandra Tomského, jenž mimo výše uvedených témat o volbách do Spolkového sněmu psal rovněž v souvislosti s *evropskými, resp. západními hodnotami a kritikou liberální ideologie*, která se nedokázala vypořádat s *migrační krizí* a ekonomickými problémy nižší a střední třídy, v důsledku čehož došlo k *posílení nacionalistické a konzervativní ideologie*. Jako problematický důsledek liberální ideologie je zde rovněž tematizován *multikulturalismus* jako faktor, jenž negativně ovlivní politickou situaci v Evropě. Německé volby jako událost jsou zde pak objektivizovány jako *spor tradičních stran s populisty*:

„...Západ zažívá zásadní přeskupení politických sil. Brexit i volba amerického prezidenta vycházely ze stejného podhoubí – byly národní a konzervativní vzpourou proti letité pravolevé ideologické nadvládě, jejíž levicová část si říká liberální, tradici však netoleruje. Už od 60. let likviduje evropskou tradiční kulturu i přirozenost člověka. Vyzdvihuje subjektivitu jedince a místo etiky či důrazu na normální slušnost prosazuje tzv. politickou korektnost, jež má chránit rasové, cizorodé nebo bizarní menšiny vždy a výlučně na úkor názoru většiny.

Připomíná marxisticko-leninské úsilí o vyvrácení židovsko-křesťanských základů naší civilizace. Vzhledem ke staletí probíhající sekularizaci Západu by se této snaze dařilo, nebýt masového přílivu běženců a ekonomické stagnace nižší a střední třídy. Dělnická třída se právem v přímé konkurenci s přistěhovalci cítí poškozena, byť její životní úroveň ničí hlavně automatizace rutinní práce.

Multikulturalismus nového liberalismu totiž posiluje identitu muslimských přistěhovalců a jejich antagonismus vůči životnímu stylu většiny, již nutí, aby tuto situaci trpně snášela. Nespokojenost s životní úrovní, odpor vůči aroganci a intelektuálnímu diktátu vytvořily revoluční třaskavinu, která nadlouho ovlivní politickou mapu Evropy.

Jednoduchý pravolevý a v podstatě ekonomický spor v západních demokraciích náhle ustoupil do pozadí. O míru daní a smyslu státních zásahů do společnosti se budeme přít vždy, ale teď stojí na jedné straně barikády stará kosmopolitní pravice i levice a na druhé nová nacionální pravice i levice. Levou prohrávající stranu můžeme z rovnice vyškrtnout. Zůstává spor liberálních konzervativců s populisty o omezení globalizace a posílení národní solidarity. Výrazně se to letos projeví v nizozemských, francouzských a německých volbách. Populisté tíhnou k národnímu socialismu, reprezentují manuálně pracující a přetahují voliče tradičním socialistům.“

Zdroj: TOMSKÝ, Alexander, 3.1.2017. Co nás letos určitě nemine. *Mladá fronta DNES*. 12.

V období prvních dvou měsíců roku se mezi analyzovanými články objevil také

specifičtěji zaměřený komentář analytika a investora Michala Šnobra, jenž se specializuje na energetiku, čemuž odpovídal i jeho úhel pohledu na význam německých voleb jako události, která by mohla ovlivnit energetickou situaci v České republice. Svůj příspěvek, v němž rozebírá *asymetrickou pozici Česka a Německa v otázkách energetiky* a německý „výstup z jádra“ s poukazem na to, že situace v Německu může zvýšit ceny elektřiny českým domácnostem, uvedl slovy:

„Po německých volbách na podzim bude muset přijít další energetický veletoč, jinak Německo spáchá definitivně energetické harakiri. A to ovlivní i Česko...“

Zdroj: ŠNOBR, Michal, 28.2.2017. Iluze trvale levné elektřiny zmizí. *Hospodářské noviny*. 8.

Naproti tomu článek politologa Lukáše Novotného publikovaný v Lidových novinách v témže období se věnoval ryze vnitropolitické situaci v Německu. Mimoto se zde objevila také *reflexe vnitrostranického vývoje*:

„...Jakkoli se to nezdá, tak v CDU to vře. Symbolem tohoto pnutí jsou například vystoupení dlouholetých straníků Wolfganga Bosbacha a Eriky Steinbachové. Ta byla ve straně přes čtyřicet let a styl, jakým dnes Merkelová vede CDU, považuje za doslova ‚zničující‘....“

Zdroj: NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unavení Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.

A okrajově také téma *voleb do zemských sněmů*:

„...Zatímco ještě v srpnu 2015 byla CDU/CSU na 43 procentech, teď je to kolem třiceti, a podle některých agentur již SPD dokonce lehce vede. Přitom ještě před rokem a půl byl rozdíl mezi oběma stranami skoro dvacetiprocentní, a dokonce i letos v lednu činil ještě přes patnáct procent. Co se stane, pokud tento trend bude pokračovat? Co když se potvrdí i ve trojích zemských volbách, které se budou konat v první polovině tohoto roku? ...“

Zdroj: NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unavení Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.

Z toho tedy vyplývá, že na volby do Spolkového sněmu v sousedním Německu bylo jako na událost možno pohlížet z různých perspektiv. V závislosti na tématu zde byly volby zobrazovány buď jako *událost, která ovlivní situaci v Evropě*, a tedy i v České republice, nebo naopak jako *událost, která je ovlivněna situací v Evropě*. Mezi faktory, které působí na tuto situaci, pak především v lednových komentářích v denících Mladá fronta DNES a Právo patřila *bezpečnostní rizika spojená s migrací a islámským radikalismem*. Vzhledem k již

dřívější názorové asymetrii v otázkách přijímání uprchlíků z islámských zemí a hledání unijního mechanismu řešení migrační krize je tedy možné předpokládat, že byl tomuto tématu v komentářích věnován velký prostor. V této souvislosti se také nabízí otázka, zda volby do Spolkového sněmu byly jako událost, která ovlivní situace v Evropě, vnímány *pozitivně* či *negativně*, a to zejména v případě, kdy byl očekáván úspěch populistických či euroskeptických stran. Vraťme se tedy ještě jednou k tématu populismu a způsobu, jakým je v textech reprezentován. V komentáři Michala Mocka z 3.1.2017 v deníku Právo je přívlastek těchto stran dáván do uvozovek:

„...V řadě zemí se očekávají přinejmenším velké úspěchy, ne-li rovnou drtivá vítězství nacionalistických, protiunijních a protiimigračních stran, označovaných za „populistické“ ...

...Změní „populistická“ karta i tvář německé politiky?...“

Zdroj: MOCEK, Michal, 3.1.2017. Rok vykládání karet. Právo. 6.

To do značné míry implikuje jakýsi *odstup autora od názoru*, že politické strany vymezující se v kampani ostře proti imigraci a Evropské unii lze označit za populistické, a tedy se k nim z tohoto důvodu nim stavět negativně. Naopak článek politologa Tomského z Mladé fronty DNES hovoří toliko o populistech a hodnotí jejich význam v evropských volbách následovně:

„...Volební rok 2017 bude bouřlivý. Stačí pár dalších masakrů a populisté zvítězí. Možná právě oni Evropu zachrání. Svoboda a řád jsou totiž slučitelné s národním státem, s masovou muslimskou imigrací nikoli.“

Zdroj: TOMSKÝ, Alexander, 3.1.2017. Co nás letos určitě nemine. Mladá fronta DNES. 12.

Tento názor je z určitého úhlu pohledu ambivalentní. Na jednu stranu označení protiimigračních, nacionalistických stran zobecněným pojmem *populisté* by mohlo znamenat, že autor jejich jednání kritizuje, nicméně hodnotově se přesto přiklání ke stejnému názoru jako tyto strany a přesvědčuje tak čtenáře o tom, že v případě jejich úspěchu v německých a dalších významných evropských volbách by se situace v Evropě mohla změnit k lepšímu. V kvantitativní části této analýzy bude ověřeno, zda se v tomto duchu nesla většina článků, nebo šlo o menšinový názor.

4.6 Aktéři: Personifikace německé politiky a stereotypy v konstrukci obrazu Německa jako hegemonu

V této části se analýza zaměřila na reprezentaci jednotlivých aktérů, kterým byla

v komentářích v souvislosti s německými volbami věnována pozornost. Zvláštní důraz byl přitom kladen na přítomnost personifikace, která se dle dřívějších analýz ÚMV v českých médiích v souvislosti s německou politikou objevovala už v minulých letech, a také na formulace a výrazové prostředky, které by odkazovaly na vnímání Německa jako hegemonu.

4.6.1 Politické strany

V člancích analyzovaných v kvalitativní části analýzy bylo patrné, že jednotlivým politickým stranám byla věnována odlišná míra pozornosti, a to nejen co do délky textu, ale především právě v kvalitativní rovině – lišily se zejména způsoby označování a také to, do jaké míry byly strany personifikovány s jejich představiteli – především jejich lídry. Byla-li řeč o křesťanskodemokratické unii CDU/CSU, bylo možné se setkat zejména s tím, že nejenže jí bylo věnováno nejvíce prostoru, což v zásadě odpovídá jejímu významu, ale především s tím, že byla často personifikována osobou kancléřky Angely Merkelové:

„...Před čtyřmi lety vyhrála kancléřčina strana volby s 41,5 procenta hlasů a o pár mandátů jí unikla absolutní většina v Bundestagu. To letos nehrozí, ale ztráty zdaleka nebudou tak velké, jak to ještě před pár měsíci vypadalo...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

„...Naopak semknutá unie kolem Merkelové se dokázala zmátořit z propadu preferencí po migrační krizi z podzimu 2015, z neúspěchů v zemských volbách v průběhu roku 2016 i z vnitrostranických sporů. Úplně snadné to však mít nebude, zejména pokud jde o zužující se výběr koaličních partnerů...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

„...Její strana s tím z posledních let nemá příliš zkušeností. Musí vyhrát, ale také bojovat s únavou voličů, se strnulostí stranické základny a ještě musí řešit i rekrutaci nových lídrů. Na podzim může díky Merkelové vyhrát, ale i prohrát. To se teď těžko odhaduje...“

Zdroj: NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unavení Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.

Naopak u sociálnědemokratické SPD personifikace v osobě jejího lídra byla patrná v omezenější míře a i ve spojitosti s Martinem Schulzem byl uváděn název strany:

„...jeho příchod (Martina Schulze – pozn. KS) odšpuntoval preference sociálních demokratů, které nezvykle rostou. Ovšem skutečně SPD posiluje, nebo je to důsledek stagnace personálně i obsahově strnulé CDU v čele s kancléřkou Angelou Merkelovou? Její strana je totiž oslabovaná hned na několika frontách

a SPD z toho může (alespoň) nyní profitovat... “

Zdroj: NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unaveni Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.

„...Naopak SPD hrozí, že si proti minulým necelým 26 procentům hlasů ještě lehce pohorší, navzdory ambicióznímu a charizmatickému lídrovi Martinu Schulzovi, který poněkud přepálil začátek... “

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Odlišně byla reprezentována také Alternativa pro Německo (AfD). Zatímco CDU/CSU byla výrazným prvkem personifikace a u SPD naopak důraz na jméno strany, u AfD byl kladen důraz zejména na vlastnosti:

„...Jedinou otázkou, která zůstává před příští nedělí otevřená, je, jak ve volbách dopadne euroskeptická Alternativa pro Německo (AfD)... “

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. Nuda v Berlíně. *Lidové noviny*. 8.

„...druhy nebezpečně oblíbená Alternativa pro Německo (AfD) se zmítá ve vnitřních sporech... “

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Vlastnosti byly v případě Alternativy pro Německo v některých případech také nominalizovány:

„...stranu ochromily vnitřní spory, pár skandálů, stigmatizace v médiích coby nepřijatelné, „krajně pravicové partaje“ a taky neschopnost reagovat na politický vývoj... “

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Dalším stranám byla věnovaná pozornost menší. Levicová Die Linke byla z osmi článků analyzovaných v kvalitativní části analýzy pouze v jednom z nich, přičemž se jednalo toliko o konstatování, že strana se nachází ve fázi hledání cílové skupiny voličů a koncepce své vlastní role:

„...Ztrácí postkomunistická Die Linke, která se neumí rozhodnout, zda brání obyvatele bývalého východního Německa, kde jim voliče zdatně přebírá AfD, nebo je progresivní levicí, která chce útočit na městské voliče Zelených. Krom toho jí zmítají spory, zda je zásadní protisystémovou opozicí, nebo pragmatickou stranou, která se chce zapojit do vlády... “

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Podobně omezená pozornost byla věnovaná i straně Zelených (Bündnis 90/Die Grünen), kdy se komentáře omezily pouze na popis jejich ne zcela příznivé situace nebo naznačily obsah programu, přičemž platilo, že strana byla označována výhradně jako „Zelení“:

„...I Zelení ztratili dech a navzdory účasti v mnoha zemských vládách (v koaliciích napravo i nalevo) i velkém úspěchu, jímž bylo volební vítězství v Bádensku-Württembersku, kde strana loni získala přes třicet procent hlasů, působí v kampani matně a nevýrazně. O dvojciferném výsledku si může nechat jen zdát. A o návratu do centrální vlády asi též...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

„...Zelení, kteří politiku otevřených hranic i nadále jako jedni z mála bezvýhradně podporují...“

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. Nuda v Berlíně. *Lidové noviny*. 8.

Okrajově byla zmíněna také liberální FDP, přičemž v komentáři redaktora Mladé fronty DNES byla zobrazena pomocí důrazu na vlastnosti *tradiční* a *vyvažovací*, a také na procesy proměny a omlazení:

„...Jediné oživení by mohla přinést liberální FDP, tradiční vyvažovací článek německé politiky, která při posledních volbách z Bundestagu vypadla. Za čtyři roky prošla proměnou i omlazením a se vší parádou se vrací...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Zvláštní případ označování se pak vztahoval k bavorské CSU, zde se totiž bylo možné setkat například s negativně vyznívající metaforou, důrazem na vlastnosti, resp. geografický původ strany, a kromě toho také personifikací v osobě předsedy strany Horsta Seehofera:

„...Ticho z Bavorska...“

Zdroj: NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unavení Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.

„...Německá kancléřka dokázala ukáznit i vnitrostranickou konkurenci a

poštěkávající pohraničníky z Bavorska v čele s Horstem Seehoferem...“

„...vnitropartajní konzervativci, hlavně ti z Bavor...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Na základě provedené kvalitativní analýzy tedy lze vycházet z hypotézy, že nejčastěji byly v člancích zastoupeny strany CDU/CSU, SPD a AfD, přičemž ostatní strany byly reprezentovány jen minimálně. Lze také očekávat, že česká média zdůrazňovala vlastnosti AfD jako protiimigrační a euroskeptické strany, přičemž tyto hodnoty byly reprezentovány převážně neutrálně či pozitivně.

4.6.2 Angela Merkelová a Martin Schulz

Významný prostor byl věnován i volebním lídrům dvou nejsilnějších stran – Angele Merkelové a Martinu Schulzovi. Jak už naznačila analýza označování politických stran, zejména v případě Angely Merkelové byla ve vztahu k její osobě patrná personifikace ve spojitosti se stranou, kterou reprezentuje. Dále se v jejím případě výrazně projevoval i důraz na funkci, který v některých případech šel i ruku v ruce s důrazem na jméno:

„...Současná kancléřka Angela Merkelová z pravicové CDU...“

Zdroj: KELLER, Jan, 23.8.2017. Napínavý duel. *Právo*. 6.

„...Ani dosud neotřesitelná kancléřka Angela Merkelová to nemusí mít lehké, až přijde řada na volby v Německu...“

Zdroj: MOCEK, Michal, 3.1.2017. Rok vykládání karet. *Právo*. 6.

*„...Lépe se v tomto ohledu vyjadřuje jeho šéfová Merkelová (min. financí Wolfganga Schäubleho – pozn. KS), která v rozhovoru pro nedělní vydání listu *Frankfurter Allgemeine* například řekla: ‚Budeme muset předělat dopravní předpisy. Jinak nebude možné zavádět provoz automobilů bez řidičů.‘...“*

„...Asi i proto kancléřka hraje na obě strany. Před pár týdny uklidnila majitele vozů se vznětovým motorem, že se nemusí bát zákazů...“

Zdroj: MARJANOVIČ, Teodor, 12.9.2017. Volby tlačí německé politiky za volant. *Hospodářské noviny*. 8.

„...Především křesťanskodemokratická kancléřka Angela Merkelová, která svůj mandát obhajuje, dovedla umění mlčet o důležitých věcech anebo se jich pouze minimálně dotknout téměř k dokonalosti...“

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. Nuda v Berlíně. *Lidové noviny*. 8.

„...Německá kancléřka dokázala ukázat i vnitrostranickou konkurenci a poštěkávající pohraničníky z Bavorska v čele s Horstem Seehoferem...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Zatímco u Angely Merkelové komentáře ve všech denících zdůrazňovaly její politickou funkci, s postavou Martina Schulze se výrazněji pojila reprezentace skrze vlastnosti, přičemž se jednalo zčásti také o vyzdvihování jeho pozitivních vlastností. To může svědčit o větší blízkosti a sympatiích vůči němu jako aktérovi a kancléřskému kandidátovi:

„...a dokonce i jarní svěží vítr v podobě výměny v čele konkurenční a zároveň koaliční SPD zklamal...“

„...navzdory ambicióznímu a charizmatickému lídrovi Martinu Schulzovi, který poněkud přepálil začátek...“

Zdroj: VARYŠ, Vojtěch, 1. 9. 2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. 11.

Na druhou stranu se ale objevil také důraz na jeho dřívější funkci:

„...Jako dlouholetý předseda Evropského parlamentu mohl zpočátku stavět na tom, že vidí politiku a výzvy, před nimiž Německo stojí, v širších než pouze národních souvislostech. Tento nadhled se mu ale nepodařilo udržet...“

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. Nuda v Berlíně. *Lidové noviny*. 8.

„...Příklon k Schulzovi, který přece jen pochází z nesrozumitelného prostředí bruselské politiky, by měl být interpretován i jako únava z Merkelové...“

Zdroj: NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unavení Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.

Co se týče uvozovacích prostředků, nebylo v analyzovaných článcích nalezeno příliš mnoho případů intertextuality, kdy by autoři komentářů v českých denících odkazovali na promluvu některého z kancléřských kandidátů. Komentář *Hospodářských novin* v tomto případě použil kombinaci různých prvků: neutrální strukturující slovesa (vyjádřit, říct), expresivní slovesa (uklidnit) a prosazující slovesa (odmítnout). Jedná se o případ, kdy autor zprostředkovává názory Angely Merkelové na konkrétní problematiku – budoucnost automobilového průmyslu. Strategie užití expresivního, resp. prosazujícího uvozování může značit autorovo vnímání vůdčí role Angely Merkelové a toho, že jejímu

slovu přikládá velkou váhu.

*„...Lépe se v tomto ohledu vyjadřuje jeho šéfová Merkelová, která v rozhovoru pro nedělní vydání listu *Frankfurter Allgemeine* například řekla: „Budeme muset předělat dopravní předpisy. Jinak nebude možné zavádět provoz automobilů bez řidičů.“ ...“*

„...Před pár týdny uklidnila majitele vozů se vznětovým motorem, že se nemusí bát zákazů. Přece prý není možné, abyste si dnes koupil auto s dieselem a zítra s ním už nemohl na silnici. A odmítla také návrh svého sociálnědemokratického vyzývatele Martina Schulze na závazné kvóty pro prodej elektromobilů v Evropě...“

Zdroj: MARJANOVIČ, Teodor, 12.9.2017. Volby tlačí německé politiky za volant. *Hospodářské noviny*. 8.

V zásadě je tedy možné předpokládat, že i v ostatních komentářích byla častým jevem personifikace německé politiky a zejména strany CDU/CDU v osobě Angely Merkelové, přičemž byl kladen větší důraz na její funkci než na vlastnosti, které byly naopak v pozitivním smyslu vyzdvihovány u jejího protikandidáta Martina Schulze. Důraz na vůdčí roli Angely Merkelové by mohl naznačovat i přítomnost stereotypu *vůdce* vyplývajícího z historické zkušenosti.

4.6.3 Německo vs. Česko

Zvláštní pozornost patřila v analýze strategiím, jakými autoři článků konceptualizují Německo jako aktéra ve vztahu k Česku. Tak například komentátoři *Hospodářských novin* a *Lidových novin* v září v souvislosti s volbami konceptualizovali jako *zemi, která má problém s migrací*:

„...země, která přijala milion uprchlíků, bude nyní vystavovat vládě účet a pořád dokola se zaobírat dopady takového příslunu nových obyvatel...“

Zdroj: MARJANOVIČ, Teodor, 12.9.2017. Volby tlačí německé politiky za volant. *Hospodářské noviny*. 8.

„...zemi, která se musela skoro na den přesně před dvěma lety vyrovnat s přílivem několika tisíc běženců denně...“

Zdroj: SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. Nuda v Berlíně. *Lidové noviny*. 8.

Projevuje se zde tedy diskurz, který na migraci pohlíží jako na riziko. Zároveň to naznačuje asymetrii českého a německého pohledu na otázku přijímání uprchlíků a také fakt, že v České republice se dosud masivní migrace neprojevila, což ovšem – v důsledku absence zkušenosti s tímto jevem – dává prostor pro snahu přesvědčit, že uprchlíci jsou nebezpeční,

a tak je třeba se proti nim bránit, dokud jich není v zemi mnoho. Oba články tedy mohou v této souvislosti implikovat ideologický čtverec: „Německo přijímá mnoho uprchlíků, což je špatně, protože s tím souvisí problémy, které země musí řešit. V Německu není bezpečno“ versus „Česko přijímá uprchlíků málo, což je dobře, protože se vyhne problémům, které by jinak musela země řešit. V Česku je bezpečno.“ V souvislosti s otázkou bezpečnosti to potvrdil i přehled významných událostí v Mladé frontě DNES:

„...*Ohlédneme-li se po roce na svět z našeho zatím útulného, českého závětrí...*“

Zdroj: TOMSKÝ, Alexander, 3.1.2017. Co nás letos určitě nemine. *Mladá fronta DNES*. 12.

Jelikož se ale v ukázalo, že téma migrace nemělo v předvolebních debatách takovou sílu, jakou by český pozorovatel očekával a průzkumy ukazovaly, že protiimigrační AfD nezíská tak velkou podporu, projevil se v komentáři Hospodářských novin údiv nad touto situací:

„...*Němci* však jako by se sami ohledně uprchlíků začali řídit kancléřčíným proslulým prohlášením ‚Zvládneme to‘...“

Zdroj: MARJANOVIČ, Teodor, 12.9.2017. Volby tlačí německé politiky za volant. *Hospodářské noviny*. 8.

Autor zde zvolil strategii generalizace a německou veřejnost – jakkoli je její národnostní skladba pestrá – pojmenoval souhrnným označením *Němci*. Tím dal tedy najevo, že obyvatelé Německa jsou pro něj jako obyvatelé Čech příslušníci jiné vnější sociální skupiny, tedy „ti druzí“. Jejich jednání, nebo spíše v tomto případě nejednání, je tak autorovi a jeho sociální skupině cizí, neztotožňuje se s ním. Autor téhož článku také odkazoval na hegemonii v oblasti automobilového průmyslu:

„...*Německo za svou prosperitu jistě vděčí i tomu, že je automobilovou velmocí...*“

„...*Automobilový národ si za dvanáct dní rozhodne, komu svěří volant vlády...*“

Zdroj: MARJANOVIČ, Teodor, 12.9.2017. Volby tlačí německé politiky za volant. *Hospodářské noviny*. 8.

Detailněji se rolí Německa a asymetrií v partnerství vůči České republice zabýval v Hospodářských novinách příspěvek, jehož hlavním tématem byla energetika. Zde bylo

možné spatřit jasné argumenty asymetrického partnerství a role Německa coby exportéra norem. I v tomto komentáři je patrná strategie, kdy zainteresovaní aktéři, kteří mají vliv na energetickou politiku Německa, jsou prostřednictvím příslušnosti k národnostní skupině generalizováni jako *Němci*:

„...Po německých volbách na podzim bude muset přijít další energetický veletuč, jinak Německo spáchá definitivně energetické harakiri. A to ovlivní i Česko...“

„...Němci skrze takto deformované tržní prostředí potichu ke svým sousedům exportují svou národní energetickou politiku...“

„...Němci od roku 2011 zavřeli téměř 9000 MW výkonu jaderných elektráren a do roku 2022 se chystají zavřít zbývajících 11 300 MW...“

„...Problém je, že Němci to vše stále ještě považují za úspěch své čistě národní Energiewende a nehledí na ekonomický i energetický nesoulad své politiky se svými sousedy, a dokonce na nesoulad s klimatickou politikou EU, když blokují funkčnost trhu EU ETS – základní nástroj EU ve zmíněné klimatické politice. Němci si totiž skrze „nejšpinavější“ výrobu elektřiny z hnědého uhlí zajišťují nákladově nejnižší ceny silové elektřiny, a v ceně silové elektřiny tak neutralizují alespoň částečně rostoucí finanční náklady rozvoje OZE...“

Zdroj: ŠNOBR, Michal, 28.2.2017. Iluze trvale levné elektřiny zmizí. *Hospodářské noviny*. 8.

Vzhledem k tomu, že strategie generalizace pomocí odkazu na příslušnost skupiny aktérů uvnitř Německa k národnostní skupině Němců se zde pojí s kritikou německého postoje či dění v zemi, lze se domnívat, že je to motivováno jednak názorovou a mocenskou asymetrií, a také přetrvávajícími stereotypy pramenícími z negativní historické zkušenosti s touto sociální skupinou. Tento kritický rámec tak lze interpretovat i jako ideologii, která říká: „Německo jako asymetrický, mocensky silnější partner a hegemon nutí Česku své normy, které mohou mít na české obyvatele negativní dopady, proti nimž se nemohou nijak bránit.“ Přítomnost historicky podmíněného stereotypu vůči Německu, resp. národnostní skupině Němců potvrzuje i metafora v titulku komentáře Vojtěcha Varyše v Mladé frontě DNES *Na německé frontě klid*. Tato metafora klidného průběhu předvolebních kampaní v Německu přímo odkazuje na téma války. V konstrukci obrazu Německa se tedy projevují dva stereotypy – *národnostní stereotyp* a stereotyp Německa jako *země, která přijala mnoho uprchlíků*.

4.7 Kvantitativní analýza: Témata, názory a národnostní stereotyp

V kvantitativní části předkládaného výzkumu byl použit výzkumný vzorek celkem 59 článků publikovaných v denících Mladá fronta DNES, Právo, Lidové noviny

a Hospodářské noviny v období od 1. ledna do 31. prosince 2017. Kódovací jednotkou byl jeden článek. Kódovací kniha je přílohou č. 1 této práce.

4.7.1 Hypotézy

Jak již bylo uvedeno, cílem kvantitativní části této analýzy bylo ověření hypotéz, které byly vypracovány na základě jevů, jež se objevily ve vybraných článcích analyzovaných pomocí metody kritické diskurzivní analýzy. Ta se zaměřila na konstrukci očekávání, která měli autoři komentářů v českých denících od události voleb do Spolkového sněmu v roce 2017 z hlediska kontinuity politického uspořádání v zemi. Výzkum naznačil, že panovalo jisté překvapení nad tím, že vývoj událostí – ať už to byly výsledky zemských voleb nebo vývoj volebních preferencí – nasvědčoval opětovnému vítězství křesťanskodemokratické CDU/CDU pod vedením dosavadní kancléřky Angely Merkelové, již mohl dříve uškodit její postup v řešení uprchlické krize. Cílem kvantitativní analýzy tedy bylo ověřit následující hypotézu:

Hypotéza 1: Český seriózní denní tisk v komentářích a názorech na průběh a výsledky parlamentních voleb v sousední Spolkové republice Německo očekával nějaký zásadní zlom ve vnitropolitickém uspořádání a až postupem času byl tento názor korigován.

Dalším jevem zjištěným na základě provedené kvalitativní analýzy byla konstrukce události v širším kontextu dění v Evropě nebo ve světě, a to zejména s důrazem na téma migrace a multikulturalismu či populismu a nacionalismu. To nasvědčuje tomu, že české deníky tímto refletovaly jednak roli Německa jako hegemonu Evropské unie, ale také asymetrii v politickém postoji vůči unijním kvótám přijímání uprchlíků. Na základě toho byla formulována následující hypotéza:

Hypotéza 2: Volby do Spolkového sněmu byly většinou reprezentovány jako událost v širším kontextu dění v Evropě.

Bylo možné se tedy domnívat, že dopady německé politiky na Českou republiku v důsledku toho byly konstruovány skrze význam voleb do Spolkového sněmu jako události, která z hlediska role Německa coby regionálního vůdce a exportéra norem bude mít vliv na dění v Evropě. Jelikož téma migrační krize v posledních letech představovalo nejvýraznější projev asymetrického partnerství Německa a České republiky, byla tato hypotéza pro účely kvantitativního ověření zúžena na názor, zda by případný úspěch antiimigračních či euroskeptických stran v německých i dalších evropských volbách v souvislosti

s bezpečnostními riziky a migrací byl z české perspektivy vnímán s očekáváním pozitivního přínosu. K tomu se váže následující hypotéza:

Hypotéza 3: Pokud byly volby v komentářích a názorech v českém denním tisku konstruovány jako událost, která by ovlivnila dění v Evropě, v případě úspěchu populistických antiimigračních či euroskeptických stran by se podle nich jednalo v souvislosti s bezpečnostními riziky a migrací o změnu k lepšímu.

V souvislosti s tím, jaký význam přikládaly komentáře tématu migrace, multikulturalismu, bezpečnosti a terorismu, což byla zároveň témata, na nichž strana Alternativa pro Německo (AfD) stavěla na rozdíl od ostatních stran svůj volební program, bylo možné se domnívat, že tato strana byla v komentářích ve vztahu k dalším německým stranám, jež měly šanci dostat se do Spolkového sněmu, stavěna do popředí. Stejně tak jako bylo možné předpokládat, že byly do popředí stavěny i strany dosavadní vládní koalice a volby tak byly konstruovány jako boj CDU/CSU a SPD proti AfD. Cílem kvantitativní analýzy tedy bylo ověřit následující hypotézu:

Hypotéza 4: Nejčastěji byly v člancích zastoupeny strany CDU/CSU, SPD a AfD, přičemž ostatní strany byly reprezentovány jen minimálně. Zdůrazňovány byly přitom ve všech denících vlastnosti AfD jako protiimigrační a euroskeptické strany, přičemž tyto hodnoty nebyly v zásadě kritizovány.

Kvalitativní analýza rovněž naznačila, že v komentářích německé politiky a voleb byla patrná personifikace v osobě Angely Merkelové, projevovalo se to zejména ve spojitosti se stranou, kterou reprezentuje. Zároveň byl ve srovnání s jejím kancléřským protikandidátem, ale také v jiném kontextu, kladen důraz na její funkci. To by mohlo naznačovat přítomnost stereotypu *vůdce* vyplývajícího z historické zkušenosti. Jak ale dokládá koncepce role Německa jako civilní mocnosti a politický vývoj, německá politika je vnitřně diferenciovaná a rozhodující slovo s právem veta, zejména pokud jde o otázky spojené s evropskou integrací, má i řada dalších institucionálních aktérů. Nakolik výrazným jevem personifikace v případě Angely Merkelové byla, měla zjistit následující hypotéza:

Hypotéza 5: V českém denním tisku byla častým jevem personifikace německé politiky v osobě Angely Merkelové. Zároveň byl kladen větší důraz na její funkci než na vlastnosti, které byly naopak v pozitivním smyslu vyzdvihovány u jejího protikandidáta Martina Schulze.

Hlavní cílem předkládaného výzkumu bylo zodpovědět výzkumnou otázku, zda byly argumenty asymetrického partnerství a hegemonického postavení Německa v Evropské unii užívány jako premisy podporující politické postoje a názory. Přítomnost argumentů potvrdila již kvalitativní analýza. Jak se ukázalo, byly tyto argumenty v některých případech spojeny s národnostním stereotypem, kdy Německo jako země nebo skupiny aktérů byly označovány jako *Němci*. Na základě tohoto zjištění byla formulována hypotéza:

Hypotéza 6: Argumenty asymetrického partnerství nebo hegemonického postavení Německa vůči České republice byly ve všech denících spojeny s generalizací německých aktérů pomocí příslušnosti k národnostní skupině Němců.

Kvalitativní analýza pak naznačila i přítomnost dalšího stereotypu, který vyplývá z asymetrického pohledu na uprchlickou krizi a možnosti jejího řešení, což vedlo k formulaci následující hypotézy:

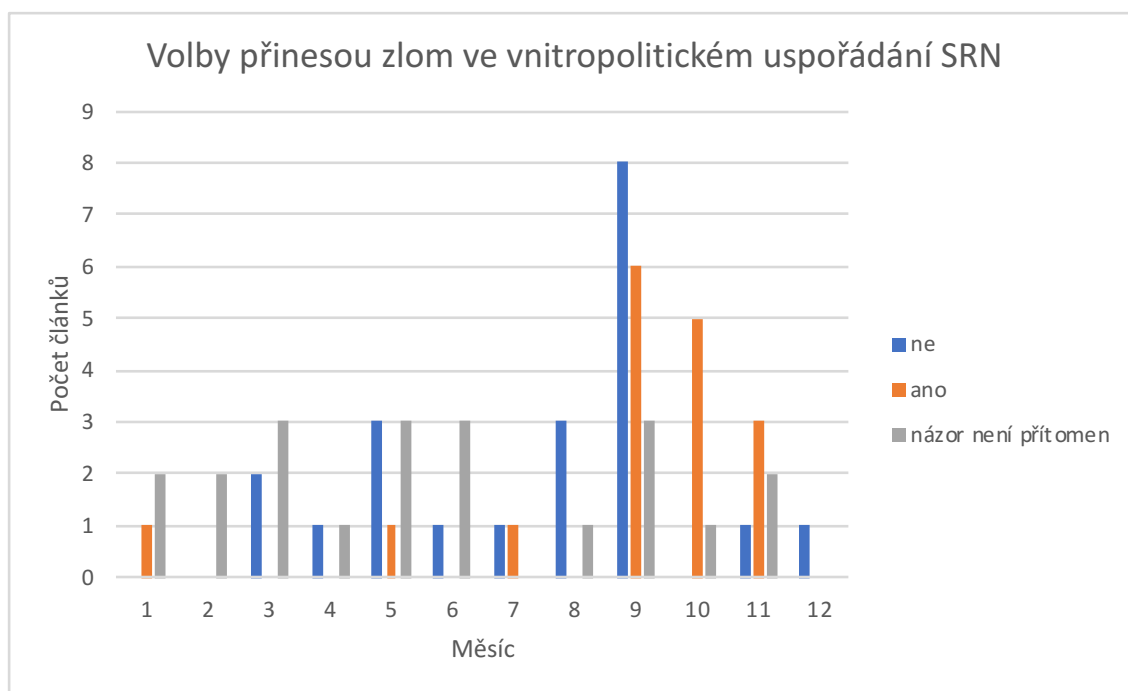
Hypotéza 7: Některé názory a komentáře ve všech českých denících konstruovaly v roce 2017 obraz Německa jako země, která přijala mnoho uprchlíků.

4.7.2 Výsledky

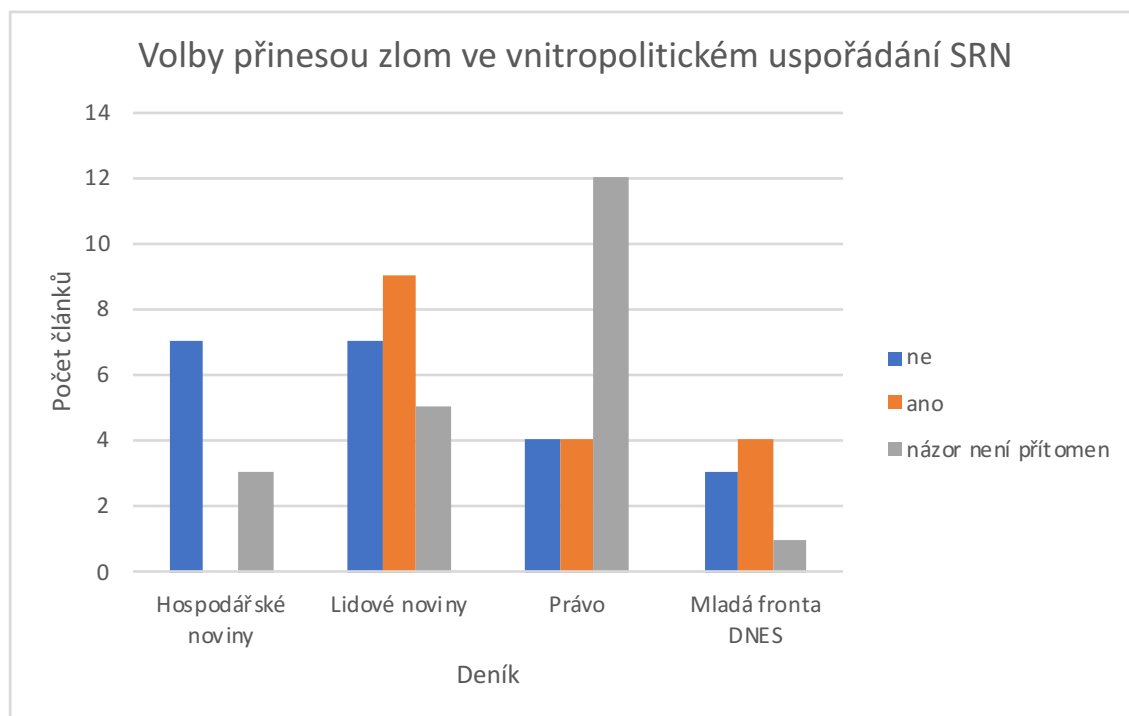
Za účelem potvrzení hypotézy č. 1, která předpokládala, že český seriózní denní tisk v komentářích a názorech na průběh a výsledky parlamentních voleb v sousední Spolkové republice Německo očekával nějaký zásadní zlom ve vnitropolitickém uspořádání a až postupem času byl tento názor korigován, byl vytvořen graf č. 1 znázorňující vývoj názoru v časové ose. Zde si lze povšimnout několika věcí. Za prvé, očekávání zlomu nebylo tolik patrné na začátku roku, kdy se komentátoři mohli domnívat, že volby nevyhraje CDU/CSU a výrazně posílí AfD, ale spíše až v září, kdy výsledky voleb ukázaly, že vítězná strana křesťanských demokratů bude mít obtížnou vyjednávací pozici a volební lídr sociálních demokratů oznámil, že SPD do další vlády nevstoupí a sociální demokracie zůstane v opozici. Za druhé, s tím, jak se jednání o koalici CDU/CSU, FDP a Zelených na podzim stále více blížila ke krachu, slábl i názor českého denního tisku, že dojde ke změně vnitropolitického uspořádání v SRN, i před koncem roku ale stále ještě převažoval nad názorem, že k žádné změně nedojde. Za třetí, v průběhu celého roku se objevovaly i komentáře, z nichž nebylo možné vyčíst, zda se autor kloní k jednomu z názorů. První hypotézu tak lze v zásadě potvrdit – ke změně názoru v průběhu času skutečně docházelo –

nicméně s poznámkou, že zlom vnitropolitického uspořádání byl očekáván až v reakci na samotné výsledky voleb, nikoliv z důvodu nedůvěry v politickou sílu dosavadní nejsilnější strany CDU/CSU. V grafu č. 2 je pak patrné, že tento názor převažoval mezi články v Lidových novinách a Mladé frontě DNES, tedy denících mediálního domu Mafra. Komentátoři Hospodářských novin byli přesvědčeni o tom, že ke změně nedojde, anebo neměli vyhraněný postoj. V deníku Právo byla očekávání vyrovnaná, rovněž zde ale převažoval neutrální postoj.

Graf č. 1 – Názor na volby (časová osa)

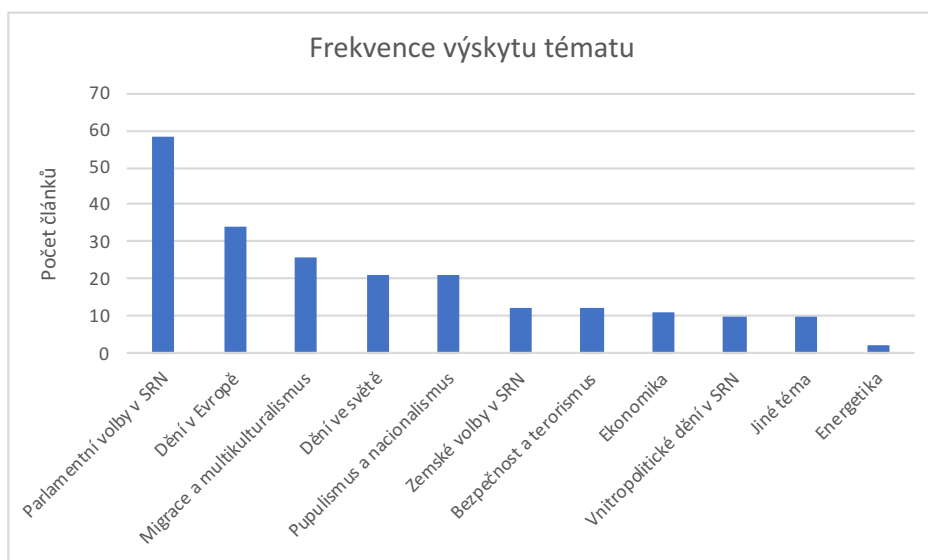
Graf č. 2 – Názor na volby (deník)

Hypotéza č. 2 předpokládala, že volby do Spolkového sněmu byly většinou reprezentovány jako událost v širším kontextu dění v Evropě. Na základě provedené kvalitativní analýzy byl sestaven katalog témat, kterým v kvantitativní části výzkumu byla v jednotlivých článcích přiřazována číselná hodnota podle pořadí, v němž se poprvé dané téma v článku objevilo. Z hodnot proměnných pak byl vypočten medián, přičemž proměnné nabývaly i nulových hodnot v případě, kdy se téma v článku neobjevilo vůbec. Výsledek jednoznačně potvrdil hypotézu: medián proměnné „Parlamentní volby v SRN“ vrátil hodnotu 2, medián proměnné „Dění v Evropě“ hodnotu 1. Střední hodnota ostatních proměnných „Zemské volby v SRN“, „Vnitropolitická témata v SRN“, „Dění ve světě“, „Populismus a nacionalismus“, „Migrace a multikulturalismus“, „Bezpečnost a terorismus“, „Energetika“, „Ekonomika“ a „Jiné téma“ byla nulová. Něco více o vztahu proměnných „Parlamentní volby v SRN“ a „Dění v Evropě“ však vypovídá výpočet pomocí průměru v případě článků, kde se objevila obě témata současně – téma voleb zaujímalo průměrnou pozici 2,24 vůči průměrné pozici tématu dění v Evropě 1,88. Téma „Migrace a multikulturalismus“ v kontextu obou témat zaujímalo průměrnou pozici 3,44, „Bezpečnost a terorismus“ v kontextu voleb a dění v Evropě pak obsazovaly průměrnou čtvrtou pozici, o něco méně výrazněji se pak jeví téma „Populismus a nacionalismus“ s průměrnou pozicí

4,29. Všech pět těchto témat najednou se pak objevilo celkem v šesti případech, a to čtyřech článcích v deníku Právo (autorem 2 článků byl bezpečnostní analytik, dalších dvou politolog) a po jednom článku v denících Lidové noviny (autor komentátor s vazbou na vládní stranu) a Mladá fronta DNES (autor politolog). Celkové rozložení témat ve výzkumném vzorku znázorňuje graf č. 3.

Graf č. 3 – Frekvence výskytu témat podle počtu článků

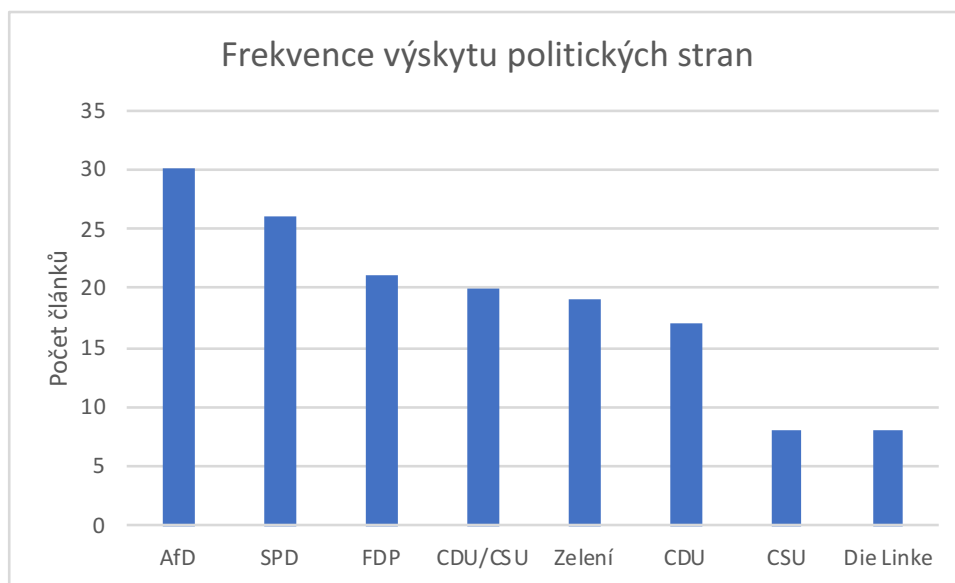

Hypotéza č. 3 předpokládala, že pokud byly volby konstruovány jako událost, která by ovlivnila dění v Evropě, v případě úspěchu populistických antiimigračních či euroskeptických stran by se podle nich jednalo v souvislosti s bezpečnostními riziky a migrací o změnu k lepšímu. Názor, že volby v tomto ohledu dění v Evropě ovlivní, byl vyjádřen celkem v 18 článcích (30 %), z nichž 7 případný úspěch antiimigračních či euroskeptických stran nijak nehodnotilo, stejný počet by v případě jejich úspěchu očekával změnu k horšímu, pouze ve 4 článcích padl názor, že by tato změna mohla být k lepšímu. Jednalo se pouze o menšinový názor a hypotéza tedy byla vyvrácena.

Čtvrtá hypotéza očekávala, že nejčastěji byly v článcích zastoupeny strany CDU/CSU, SPD a AfD, přičemž ostatní strany byly reprezentovány jen minimálně. Zdůrazňovány byly přitom ve všech denících vlastnosti AfD jako protiimigrační a euroskeptické strany, přičemž tyto hodnoty nebyly v zásadě kritizovány. Frekvenci výskytu jednotlivých stran podle počtu článků znázorňuje graf č. 4. Zde je možné si povšimnout, že AfD byla zmiňována častěji, než vládní SPD i křesťanskodemokratická unie CDU/CSU. Třetí příčku obsadila liberální FDP. Hypotézu bychom tak na základě frekvence

mohli potvrdit pouze za předpokladu, že bychom při výzkumu i samostatné zmínky CDU a CSU počítali do kategorie CDU/CSU. To ale nemění nic na faktu, že AfD co do frekvence získávala neúměrně více pozornosti vůči jejímu volebnímu výsledku i předvolebním preferencím. Jinak už ale hovoří průměrná pozice zmínky v článku, která byla spočítána obdobně jako tomu bylo u témat. Ta byla následovná: CDU/CSU (1,80), SPD (2,00), AfD (2,53), CDU (3,06), FDP (3,43), Zelení (3,63), Die Linke (4,38) a CSU (4,88). Pokud bychom tedy brali v potaz jen Unii jako celek, pozice v zásadě odpovídají volebním výsledkům, pouze s výjimkou pořadí Zelených a Die Linke. Nelze tedy tvrdit, že by AfD byla v celkovém obrazu nějakým způsobem vyzdvihována, přičemž z 30 případů článků, v nichž byla zmíněna, pouze 11 poukazovalo na její vlastnosti „protiimigrační“ a „euroskeptická“ – z toho v 8 případech byly vnímány jako negativní, ve dvou bylo hodnocení neutrální a pouze v jednom případě pozitivní. Hypotéza č. 4 tedy byla vyvrácena.

Graf č. 4 – Frekvence výskytu politických stran podle počtu článků

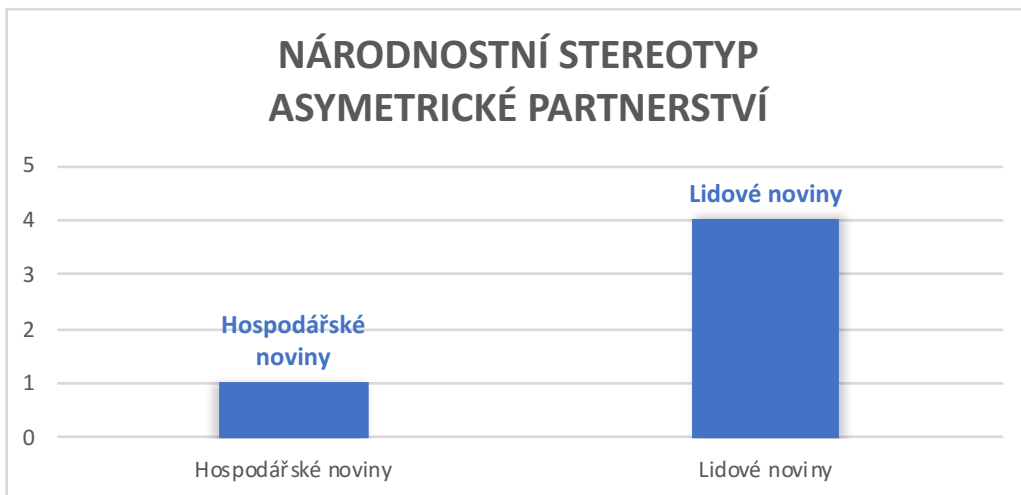

Hypotéza č. 5 předpokládala, že v komentářích byla častým jevem personifikace německé politiky v osobě Angely Merkelové a zároveň byl kladen větší důraz na její funkci než na vlastnosti, které byly naopak v pozitivním smyslu vyzdvihovány u jejího protikandidáta Martina Schulze. Angela Merkelová byla zmíněna celkem ve 40 článcích, Martin Schulz v 17. Už to svědčí o nepoměru v pohledu na význam těchto aktérů ve volbách. V případě Angely Merkelové byl důraz na personifikaci identifikován ve většině případů, celkem v 37 článcích. Důraz na funkci se objevil rovněž v 37 článcích, důraz na jméno ve

34. Naopak důraz na pozitivní vlastnosti se v souvislosti s Angelou Merkelovou objevil pouze ve 4 člancích. Rovněž u Martina Schulze se v souvislosti SPD ve více než polovině článků projevila personifikace, jednalo se o 10 případů. V 7 člancích byl pak kladen důraz na jeho funkci (současnou i minulou) a v 15 případech bylo možné identifikovat důraz na jméno. Důraz na pozitivní vlastnosti Martina Schulze bylo možné nalézt v 5 člancích. Vzhledem k poměru 4 ze 40 a 5 ze 17 lze tedy hypotézu potvrdit.

Šestá z hypotéz se zaměřila na Německo jako „toho druhého“ a domnívala se, že argumenty asymetrického partnerství nebo hegemonického postavení Německa vůči České republice byly ve všech denících spojeny s generalizací německých aktérů pomocí příslušnosti k národnostní skupině Němců. Argumenty vyplývající z asymetrického partnerství byly přítomné celkem v 15 člancích – z toho po šesti v denících Právo a Lidové noviny, tři v Hospodářských novinách. Národnostní stereotyp se přitom objevil ve čtyřech komentářích Lidových novin a jednom komentáři Hospodářských novin (viz graf č. 5). Častěji se objevovaly argumenty vyplývající z vnímání role Německa jako hegemonu Evropské unie, a to celkem v 25 případech. Národnostní stereotyp se zde opět objevil pouze v denících Lidové noviny a Hospodářské noviny (viz graf č. 6). Objevilo se i 12 případů, kdy argumenty odkazovaly přímo na některý z předpisů role civilní mocnosti – 5 jich bylo identifikováno v komentářích deníku Právo, 4 v Lidových novinách a 3 v Hospodářských novinách. Zde se národnostní stereotyp objevil v 5 případech, z toho 3 byly publikovány v Lidových novinách a 2 v Hospodářských novinách (viz graf č. 7). Národnostní stereotyp Němci byl tak přítomen pouze ve dvou denících a hypotéza tak byla vyvrácena.

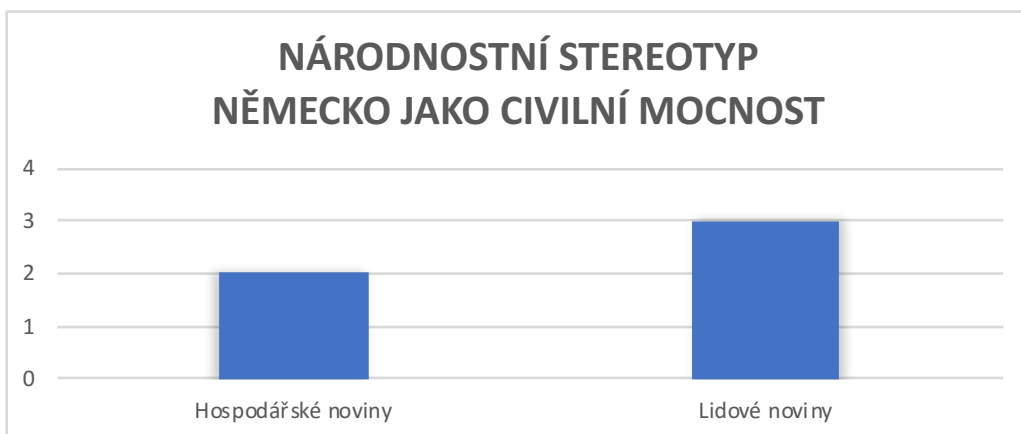
Graf č. 5 – Národnostní stereotyp v argumentech asymetrického partnerství

Graf č. 6 – Národnostní stereotyp v argumentech role Německa jako hegemonu EU

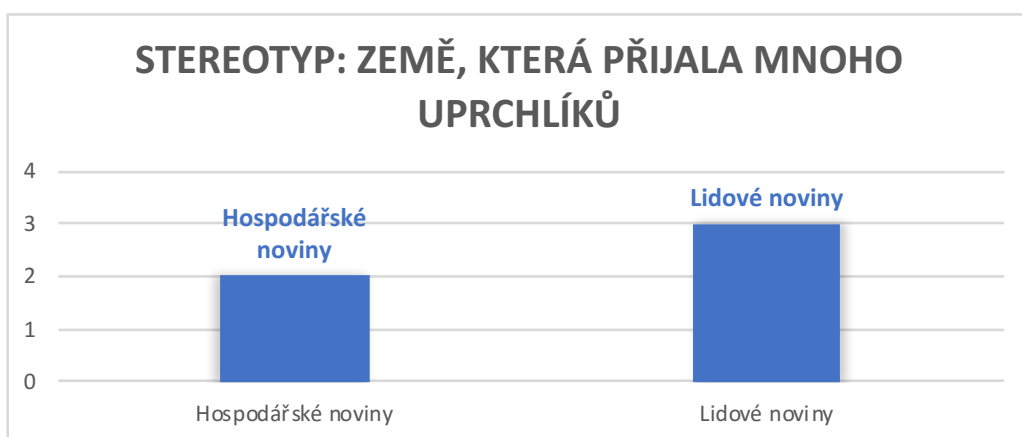

Graf č. 7 – Národnostní stereotyp v argumentech role Německa jako civilní mocnosti

Obdobně se i poslední z hypotéz domnívala, že některé názory a komentáře ve všech českých denících konstruovaly v roce 2017 obraz Německa jako země, která přijala mnoho uprchlíků. Ten byl explicitně přítomen celkem v pěti případech – třikrát v Lidových novinách a dvakrát v Hospodářských novinách (viz graf č. 8). Stejně jako v předchozím případě tedy tato hypotéza byla vyvrácena, neboť byly zastoupeny pouze dva deníky.

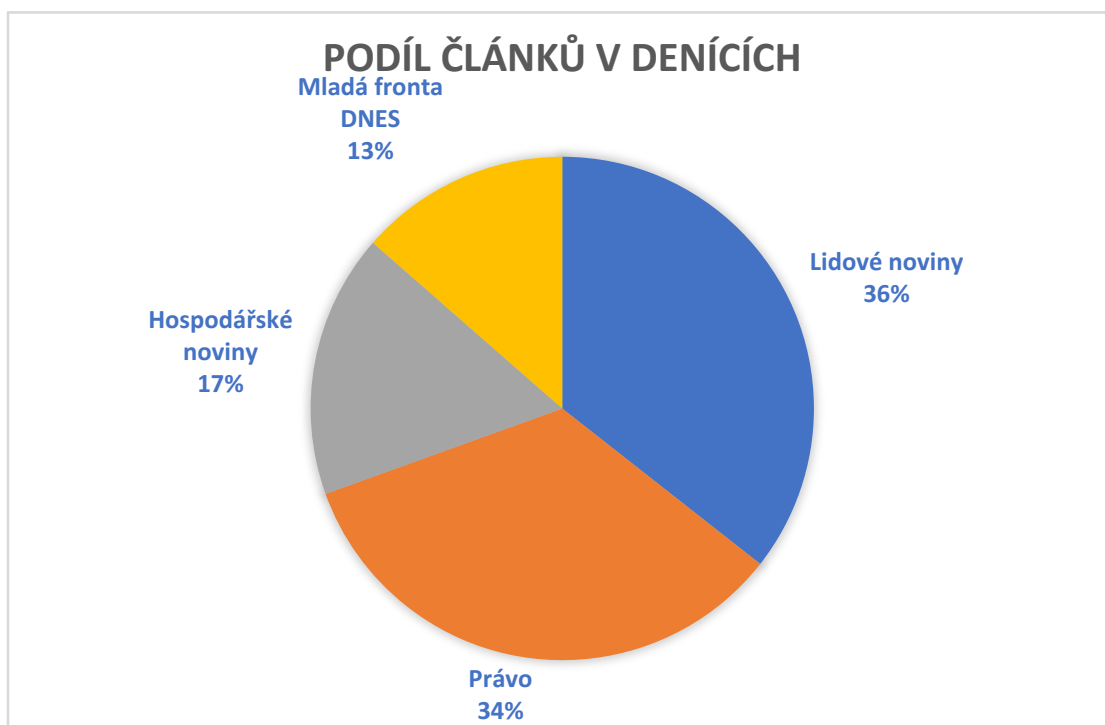
Graf č. 8 – Stereotyp Německa jako země, která přijala mnoho uprchlíků

Kromě potvrzení a vyvrácení některých hypotéz však data z kvantitativní analýzy výzkumného vzorku 59 článků ukázala některé další zajímavé skutečnosti. První z nich je poměr počtu článků v jednotlivých denících (viz graf č. 9). Nejvíce se volbami ve Spolkové republice Německo zabýval deník Lidové noviny (21 článků), následovaný deníkem Právo (20 článků). O polovinu méně komentářů publikovaly Hospodářské noviny (10 článků), nejméně Mladá fronta DNES (8 článků). Nejvíce článků napsali novináři, redakční komentátoři nebo stálí spolupracovníci deníků (36 článků). Následovali odborníci z řad sociologů (8 článků) nebo politologů (7 článků) a bezpečnostní analytik (5 článků), viz graf č. 10.

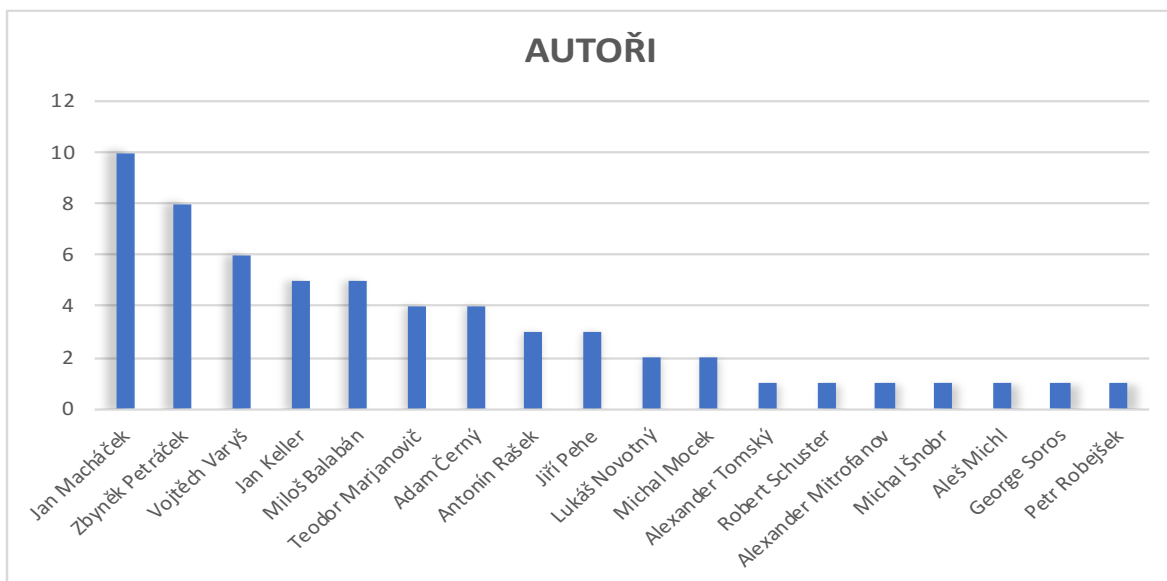

Graf č. 10 – Podíl článků podle deníků

Za zmínku stojí i počet článků publikovaný autory s přímou vazbou na některou z českých vládních stran. Jednalo se především o komentátora Jana Macháčka, jenž je předsedou správní rady Institutu pro politiku a společnost, který založilo hnutí ANO, Aleše Michla, jenž působil v té době jako externí ekonomický poradce ministra financí Andreje Babiše (Lazarevič 2017) a Jana Kellera, sociologa a europoslance za ČSSD. Celkový podíl článků těchto autorů nebyl nezanedbatelný – jednalo se o 16 komentářů, tedy 27 % všech článků. Celkový počet autorů pak byl 18. Jak je vidět z grafu č. 11, nejčastějším komentátorem byl v souvislosti s volbami do Spolkového sněmu Jan Macháček, následován Zbyňkem Petráčkem a Vojtěchem Varyšem. Všichni tři představují redakční komentátory. Nejdetailejší rozbory průběhu voleb včetně reflexe dění okolo voleb do zemských sněmů přinesl právě komentátor Mladé fronty DNES Vojtěch Varyš, který byl autorem celkem 6 z 8 článků, který v této souvislosti deník publikoval. Smutným paradoxem však je, že na začátku roku 2018 redakci a jeho kolegy novináře napříč českými médii zasáhla tragická zpráva o jeho úmrtí (Kvasnička 2018).

Graf č. 11 – Počet článků autorů

Jak se tedy ukázalo, deníky ve formulaci názorů a komentářů německých parlamentních voleb sázely především na své redaktory. Nejvíce se to projevilo právě u Mladé fronty DNES. Vzhledem ke zmíněné tragické události je však otázkou, zda redakce do budoucna nebude rovněž dávat větší prostor externím přispěvatelům, jako tomu bylo v roce 2017 například u deníku Právo, kde se střídaly komentáře redaktora s příspěvky sociologů a bezpečnostního analytika, nebo se přikloní ke strategii sesterských Lidových novin, kde se na komentářích dění v Evropě a v souvislosti s Německem střídalo více redaktorů a názory externistů byly v menšině.

Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, jaké názory předkládaly české deníky o sousedním Německu ve volebním roce 2017, identifikovat stereotypy v nich obsažené a objasnit podstatu jejich vzniku. Pomocí kritické diskurzivní analýzy provedené na menší části výzkumného vzorku, jenž tvořilo 59 článků publikovaných v denících Mladá fronta DNES, Právo, Lidové noviny a Hospodářské noviny v roce 2017, které pojednávaly alespoň částečně o parlamentních volbách v sousední Spolkové republice Německo konaných v září téhož roku, byly formulovány hypotézy, jejichž platnost byla následně ověřena pomocí kvantitativní obsahové analýzy na celém vzorku. Na základě hypotéz, které se vztahovaly ke způsobu konstrukce voleb do Spolkového sněmu jako události, tématům, s nimiž byla tato událost spojována, jednotlivým aktérům voleb a konstrukci obrazu Německa jako „toho druhého“, měly být zodpovězeny následující výzkumné otázky: 1) Jak byly v českých denících zobrazovány události, aktéři a německá politika v souvislosti s volbami do Spolkového sněmu v roce 2017 a s jakými tématy byly volby spojovány? 2) Byly argumenty asymetrického partnerství a hegemonického postavení Německa v Evropské unii užívány jako premisy podporující postoje a názory?

Výzkumu předcházelo teoretické pojednání o sociální konstrukci reality, která byla hlavním východiskem pro tuto práci. Navazuje tedy na Bergera a Luckmanna, kteří vycházeli částečně také z poznatků sociální psychologie a došli k závěru, že na formování a udržování identity se podílejí sociální procesy dané sociální strukturou, která je touto identitou sama zpětně ovlivňována, udržována, obměňována a měněna. Hovořili také o tzv. typizačních schématech, která jsou přítomna v realitě každodenního života a jejichž prostřednictvím vnímáme ostatní lidi. S tím je zároveň úzce spjat vznik stereotypů, které vyjadřují sdílené obecné představy, hodnocení a předsudky, jež jsou součástí dané společnosti. Jako na sociální konstrukci reality a formu znalosti lze pak nahlížet také na diskurz. Zde práce vycházela ze sociální teorie diskurzu a tradice jeho kritické analýzy zaměřené na sociální změnu a ideologii a navázala tak na přístupy Normana Fairclougha a Teuna van Dijka.

Všechna tato východiska umožnila vnést do práce i teoretický koncept z oboru mezinárodních vztahů, s jehož pomocí mohl být interpretován kontext vzniku zkoumaného materiálu a konstrukce reality v rámci něj. Tímto kontextem byla především problematika vývoje česko-německých vztahů v posledních deseti letech a formování role sjednoceného

Německa v Evropě a ve světě. Jednalo se o koncepci role civilní mocnosti, která Německu na základě Holstiho teorie a empirických analýz z oboru mezinárodních vztahů přisuzuje role „pomocníka“, regionálního vůdce“ a „exportéra norem“. Tyto role jsou v případě Německa dány do značné míry také vnějšími faktory. Hovoří se tedy rovněž o tom, že se Německo stalo nedobrovolným hegemonem Evropské unie. Samotný vztah mezi Německem a Českou republikou pak lze vnímat jako asymetrické partnerství, a to v několika rovinách: v otázkách zahraniční a bezpečnostní politiky, evropské a integrační politiky, migrační politiky, energetiky, ekonomiky nebo otázkách minulosti. Všechny tyto roviny navíc s sebou nesou ještě další, vnitřní asymetrii v rovině praktické a strategicko-politické. Jak ukázaly už dřívější analýzy Ústavu mezinárodních vztahů, projevovaly se některé argumenty vycházející z asymetrie mezi oběma zeměmi i vnímání role Německa v Evropě v poslední dekádě i v českém mediálním prostředí.

Záříjovým volbám do Spolkového sněmu pak předcházela volební boj, který ve světle vnějších okolností mnohé zaskočil tím, že v něm nedocházelo k vyostřeným debatám ohledně témat, která hýbala tehdejší německou, ale i českou společností. Očekávalo se, že pozice dosavadní spolkové kancléřky Angely Merkelové a její křesťanskodemokratické CDU/CSU bude oslabena v důsledku migrační krize a silícího postavení Alternativy pro Německo, která se ostře vymezovala proti politice otevřených hranic a Evropské unii. Alternativu však dle mnohých pozorovatelů mohl voličům v Německu nabídnout i kancléřský kandidát druhé nejsilnější strany SPD. Očekávání těsného souboje o kancléřské křeslo se však vytratila nejpozději po debaklu SPD v zemských volbách v Severním Porýní-Vestfálsku, tradiční baště sociální demokracie a zároveň zkumavce preferencí voličů ve volbách do Spolkového sněmu.

V tomto kontextu se tedy výzkum snažil odpovědět na otázku, jak byli v souvislosti s volbami v českých denících zobrazováni aktéři voleb, německá politika i událost voleb jako taková. Z kritické diskurzivní analýzy vzešla hypotéza, že český seriózní denní tisk v komentářích a názorech na průběh a výsledky parlamentních voleb v sousední Spolkové republice Německo očekával nějaký zásadní zlom ve vnitropolitickém uspořádání a až postupem času byl tento názor korigován. Tuto hypotézu bylo možné v kvantitativní části výzkumu v zásadě potvrdit – ke změně názoru v průběhu času skutečně docházelo – avšak zlom vnitropolitického uspořádání byl očekáván až v reakci na samotné výsledky voleb, nikoliv z důvodu nedůvěry v politickou sílu křesťanskodemokratické Unie v čele s Angelou

Merkelovou. Co se týče témat, bylo možné se na základě provedené kvalitativní analýzy i kontextu vývoje v poslední dekádě domnívat, že volby do Spolkového sněmu byly reprezentovány převážně jako událost v širším kontextu dění v Evropě. Tuto hypotézu se ve výzkumu podařilo potvrdit, což dokládá diskurz evropeizace v pohledu na Německo jako aktéra v českém mediálním prostředí. Po boku tématu německých parlamentních voleb se v evropském kontextu v komentářích často vyskytovala i témata migrace a multikulturalismu, bezpečnosti a terorismu. Pozoruhodný byl následně fakt, že reflexe výsledků zemských voleb se v souvislosti s dalším očekávaným vývojem vyskytovala v českých denících jen minimálně. To můžeme považovat za další doklad evropeizace Německa, kdy je větší důraz kladen na zemi jako celek a méně se česká média zajímají o vnitropolitické dění v sousední zemi a jeho detailní analýzy.

Kvantitativní analýza naopak nepotvrdila hypotézu, že pokud byly volby v komentářích konstruovány jako událost, která by ovlivnila dění v Evropě, v případě úspěchu populistických antiimigračních či euroskeptických stran by se podle nich jednalo v souvislosti s bezpečnostními riziky a migrací o změnu k lepšímu. Tento názor sice padl, ale pouze ve čtyřech článcích, takže bylo možné ho vyhodnotit jako okrajový jev. Stejně tak byla vyvrácena hypotéza, že by vlastnosti Alternativy pro Německo jako protiimigrační a euroskeptické strany byly zdůrazňovány jako pozitivní. Stalo se tak pouze v jednom případě, a pokud byly tyto vlastnosti zdůrazňovány, vázalo se k nim neutrální nebo negativní hodnocení, a to i přesto, že co do počtu článků, kde byla tato strana zmíněna, jasně převažovala nad druhou SPD, třetí FDP a až čtvrtou CDU/CSU. Průměrné pořadí, v jakém se jednotlivé strany v článcích objevovaly, však v zásadě odpovídalo volebním výsledkům a nelze tedy tvrdit, že by Alternativa pro Německo byla v celkovém obrazu stavěna do popředí na úkor silnějších stran. Potvrzena však byla hypotéza, která očekávala důraz na personifikaci německé politiky v souvislosti s Angelou Merkelovou. S její osobou se pojilo rovněž zdůrazňování její funkce. Zároveň se potvrdilo že komentáře více zdůrazňovaly pozitivní vlastnosti Martina Schulze, než tomu bylo u kancléřky Merkelové, a tím se mohly částečně stavět na jeho stranu, ačkoli počet článků, kde byl zmíněn, zdaleka nedosahoval tak vysokého počtu jako těch, kde jako aktér figurovala Angela Merkelová.

Na otázku, zda byly argumenty asymetrického partnerství a hegemonického postavení Německa v Evropské unii užívány jako premisy podporující postoje a názory pak lze odpovědět ano. Kritická diskurzivní analýza umožnila formulovat hypotézu, že

argumenty asymetrického partnerství nebo hegemonického postavení Německa vůči České republice byly ve všech denících spojeny s generalizací německých aktérů pomocí příslušnosti k národnostní skupině Němců. Argumenty vyplývající z asymetrického partnerství byly přítomné celkem ve čtvrtině článků výzkumného vzorku, které však publikovaly jen deníky Právo, Lidové noviny a Hospodářské noviny. Národnostní stereotyp se přitom objevil ve čtyřech komentářích Lidových novin a jednom komentáři Hospodářských novin. Častěji se objevovaly argumenty vyplývající z vnímání role Německa jako hegemonu Evropské unie, a to celkem ve 43 % případů. Národnostní stereotyp se zde objevil pouze v denících Lidové noviny a Hospodářské noviny, stejně tak jako tomu bylo u argumentů odkazujících přímo na některou z rolí Německa jako civilní mocnosti. Tyto argumenty zazněly v pětině případů ve všech denících kromě Mladé fronty DNES. Nebylo tedy možné potvrdit, že by se národnostní stereotyp i argumenty vyplývající z kontextu asymetrického partnerství či role Německa v Evropě objevovaly ve všech českých denících. Přítomnost argumentů však byla v poměru k výzkumnému vzorku poměrně výrazná. Vyvrácena však mohla být hypotéza, že některé názory a komentáře ve všech českých denících konstruovaly v roce 2017 obraz Německa jako země, která přijala mnoho uprchlíků. Ten byl explicitně přítomen celkem pouze v pěti případech.

Z výsledků výzkumu tedy vyplývá, že v českém mediálním prostředí převládá konstrukce obrazu Německa v kontextu jeho role vyplývající z vnitřních i vnějších faktorů. Německo jako aktér je konstruován v evropském kontextu, kde se střetává s asymetrií partnerství na úrovni česko-německých vtaů. Výsledky výzkumu dokazují, že se tento kontext projevuje nejen na sociálních procesech tvorby české zahraniční politiky, ale také v mediálním prostředí, kde se na základě těchto procesů a jejich kontextu stejně jako v akademickém prostředí formuje diskurz Německa jako hegemonu. V rámci něj však do značné míry nachází uplatnění ideologie „my versus Němci“, která v některých případech staví na národnostním stereotypu tam, kde se uplatňují právě argumenty formulované na základě kontextu asymetrického partnerství a role Německa jako hegemonu Evropské unie.

Metoda výzkumu, kdy kvantitativní obsahové analýze předcházela kritická diskurzivní analýza, se jevila jako užitečný způsob, jak na základě analýzy části výzkumného materiálu dojít k hypotézám, které bylo možné posléze potvrdit či vyvrátit. Nevýhodou zvoleného postupu však bylo to, že ač byl zúžený vzorek článků poměrně diverzifikovaný a byly v něm zastoupeny jak všechny deníky, tak i autoři s různým

profesním zaměřením, nemohl přeci jen pokrýt celou šíři témat, v jejichž souvislosti se komentáře německým volbám do Spolkového sněmu věnovaly. Během kódování tedy nabývala hodnot i proměnná „Téma – jiné“. Výskyt jiných, než předem určených témat sice nebyl co do počtu výskytu významný, ale zejména tam, kde se objevila i souvislost s parlamentními volbami v České republice, které následovaly měsíc po těch německých, by si toto téma bývalo zasloužilo samostatnou kategorii a více pozornosti. To by mohlo být případným námětem pro další výzkum. Zvolená metoda by pak mohla analyzovat i širší rámec sociální praxe formování české zahraniční politiky vůči Německu a hledat paralely mezi diskurzy přítomnými v médiích a těmi, které se objevují například v projevech českých vrcholných politických aktérů, kteří se na koncepci české zahraniční politiky podílejí.

Summary

The aim of this thesis was to find out what opinions the Czech daily newspapers presented about neighbouring Germany in the election year 2017, to identify the stereotypes contained in them and to clarify the nature of their origins. Several hypotheses were formulated based on a critical discourse analysis performed on smaller part of the research sample, which consisted of 59 articles published in the daily *Mladá fronta DNES*, *Právo*, *Lidové noviny* and *Hospodářské noviny* in 2017 and which covered the topic of the parliamentary elections in the neighbouring Federal Republic of Germany held in September of the same year. Their validity was subsequently verified by quantitative content analysis on the entire sample. On the basis of the hypotheses relating to the way in which the elections were presented as events, the topics this event was associated with, the individual actors of the elections and the construction of Germany's image as "the other", the following research questions should be answered: 1) In which way were events, actors and German politics displayed in connection with the elections to the Bundestag in 2017 and which topics were the elections associated with? 2) Have the arguments of the asymmetric partnership and hegemonic position of Germany in the European Union been used as premises supporting attitudes and opinions?

The results of the research showed that the European dimension of the event prevailed in the Czech daily press in connection with the elections to the German Bundestag. In this context, particular emphasis was placed on migration and multiculturalism, security and terrorism. There was also an emphasis on the personification of German politics in relation to Angela Merkel, who was represented, in particular, by the emphasis on her role

as chancellor. On the contrary, in case of her challenger Martin Schulz the Czech press put more emphasis on his positive personal qualities. Critical discourse analysis made it also possible to formulate the hypothesis that the arguments of the asymmetric partnership or hegemonic position of Germany towards the Czech Republic were associated with the generalization of German actors by virtue of their membership of the German ethnic group. This was proven in part of the research sample, covering two of the named newspapers – *Lidové noviny* and *Hospodářské noviny*.

The results of the research show that in the Czech media environment, the construction of the image of Germany in the context of its role as a result of both internal and external factors prevails. Germany as an actor is constructed in a European context where it is confronted with the asymmetry of the partnership at the level of Czech-German relations and policy-making. The research results show that this context is manifested not only in the social processes of Czech foreign policy making but also in the media environment where the discourse of “Germany as a hegemon” is formed on the basis of these processes and their context as well as it had been discussed in previous studies on the field of international relations research. However, in cases where the arguments apply to the context of the asymmetric partnership the ideology of “us versus the Germans” comes along with the national stereotype.

Použitá literatura a zdroje

Monografie a sborníky

- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN, 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vyd. Přel. Jiří SVOBODA a Radim MARADA. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 978-80-85959-46-8.
- BERGER, Thomas U., 1996. Norms, Identity, and National Security in Germany and Japan. In: Peter J. KATZENSTEIN, ed. *The culture of national security*. New York: Columbia University Press, s. 317–356. ISBN 978-0-231-10469-2.
- BERGER, Thomas U., 1998. *Cultures of antimilitarism: National Security in Germany and Japan*. Baltimore, Md.: The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-5820-8.
- BIERLING, Stephan, 2014. *Vormacht wider Willen: Deutsche Außenpolitik von der Wiedervereinigung bis zur Gegenwart*. München: C.H.Beck. ISBN 978-3-406-66766-4.
- EBERLE, Jakub, 2011. Zahraničněpolitická kultura jako normativní a ideový základ zahraniční politiky Spolkové republiky Německo. In: Vladimír HANDL, ed. *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 76–91.
- FAIRCLOUGH, Norman, 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press. ISBN 978-0-7456-0674-3.
- FAIRCLOUGH, Norman, 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. 1st ed. London: Routledge. ISBN 978-0-415-25893-7.
- FAIRCLOUGH, Norman a Ruth WODAK, 1997. Critical discourse analysis. In: Teun A. VAN DIJK, ed. *Discourse as social interaction*. 1. vyd. London: SAGE Publications, Discourse studies : a multidisciplinary introduction, vol. 2, s. 258–284. ISBN 978-0-8039-7847-8.
- GAREIS, Sven, 2006. *Deutschlands Aussen- und Sicherheitspolitik: eine Einführung*. 2., aktualisierte Aufl. Farmington Hills [MI]: Barbara Budrich. ISBN 3-8252-2843-6.
- HALLIN, Daniel C. a Paolo MANCINI, 2004. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. B.m.: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-54308-8.
- HANDL, Vladimír, 2002. *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymmetric partnership?* Hamburg: Institut für Internationale Politik an der Universität der Bundeswehr Hamburg. Studien zur internationalen Politik ; 2002,3.
- HANDL, Vladimír, 2004. Česká politika vůči Německu. In: Vladimír HANDL a Otto PICK, ed. *Zahraniční politika České republiky 1993-2004: Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 71–82. ISBN 80-86506-39-8.
- HANDL, Vladimír, 2008. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2007: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 161–182. ISBN 978-80-86506-67-8.
- HANDL, Vladimír, 2009a. Česká politika vůči Spolkové republice Německo: od

- normalizace k evropeizaci. In: *Česká zahraniční politika v zrcadle sociálně-vědního výzkumu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 19–43.
- HANDL, Vladimír, 2009b. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2008: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 141–156. ISBN 978-80-86506-78-4.
- HANDL, Vladimír, 2010a. Češi a Němci jako spojenci: sbližování strategické kultury. In: Petr DRULÁK *Hledání českých zájmů*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 126–150. ISBN 978-80-86506-86-9.
- HANDL, Vladimír, 2010b. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2009: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 135–149. ISBN 978-80-86506-89-0.
- HANDL, Vladimír, ed., 2011a. *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. ISBN 978-80-87558-03-4.
- HANDL, Vladimír, 2011b. Rámce zahraniční politiky a rolí sjednoceného Německa. In: Vladimír HANDL, ed. *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 13–75.
- HANDL, Vladimír, 2011c. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 109–127. ISBN 978-80-86506-95-1.
- HANDL, Vladimír, 2012. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN a Ondřej DITRYCH *Česká zahraniční politika v roce 2011: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 111–131. ISBN 978-80-87558-05-8.
- HANDL, Vladimír, 2013. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2012: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 85–106. ISBN 978-80-87558-12-6.
- HANDL, Vladimír, 2014. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2013: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., s. 97–115. ISBN 978-80-87558-19-5.
- HANDL, Vladimír, 2015. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2014: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 105–121. ISBN 978-80-87558-22-5.
- HANDL, Vladimír, 2016. Spolková republika Německo v české zahraniční politice. In: Michal KOŘAN *Česká zahraniční politika v roce 2015: Analýza ÚMV*. B.m.: Ústav mezinárodních vztahů, s. 87–104. ISBN 978-80-87558-26-3.
- HODGE, Robert a Gunther R. KRESS, 1988. *Social Semiotics*. B.m.: Cornell University Press. ISBN 978-0-8014-9515-1.
- JIRÁK, Jan a Barbara KÖPPLOVÁ, 2015. *Masová média*. 2., přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0743-6.
- JIRÁK, Jan a Tomáš TRAMPOTA, 2008. O vztahu médií a politiky v komparativní perspektivě. In: Daniel C. HALLIN a Paolo MANCINI *Systémy médií v postmoderním světě*. Praha: Portál, s. 9–23.
- KŘÍŽ, Zdeněk, 2011. Německá bezpečnostní politika: Adaptace civilní mocnosti.

- In: Vladimír HANDL, ed. *Německo v čele Evropy? SRN jako civilní mocnost a hegemon eurozóny*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 176–210.
- LIPPMANN, Walter, 1922. *Public opinion* [online]. New York: Harcourt, Brace and Company [vid. 2018-03-27]. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwisppOWuY3aAhVI3KQKHVZaAnsQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.rosingsdigitalpublications.com%2Fdownload.php%3Ffile%3Dlippmann_walter_1889_1974_public_opinion.pdf&usg=AOvVaw3q7pqUI0g24QQLmt_3uKPK
- LONGHURST, Kerry, 2004. *Germany and the Use of Force: The Evolution of German Security Policy, 1990-2003*. Manchester: Manchester University Press. ISBN 978-0-7190-6708-2.
- MACHIN, David a Andrea MAYR, 2012. *How to do critical discourse analysis: a multimodal introduction*. 1st ed. 2012, reprinted 2013. London: Sage. ISBN 978-0-85702-892-1.
- MAULL, Hanns W., 2000. German Foreign Policy, Post-Kosovo: Still a „Civilian Power“? *German Politics*. 9(2), 1. ISSN 09644008.
- MCQUAIL, Denis, 2009. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vydání čtvrté, rozšířené a přepracované. Přel. Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-574-5.
- SCHNEIDEROVÁ, Soňa, 2015. *Analýza diskurzu a mediální text*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2884-4.
- TRAMPOTA, Tomáš, 2006. *Zpravodajství*. Praha: Portál.
- TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ, 2010. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-683-4.
- VAN DIJK, Teun A., 1997. Discourse as interaction in society. In: Teun A. VAN DIJK, ed. *Discourse as social interaction*. 1. vyd. London: SAGE Publications, Discourse studies : a multidisciplinary introduction, vol. 2, s. 1–37. ISBN 978-0-8039-7847-8.
- WOLFRUM, Edgar, 2013. *Rot-Grün an der Macht*. München: C. H. Beck. ISBN 3-406-65437-1.

Články v odborných periodických

- BENEŠ, Vít, 2010. Teorie rolí: Konceptuální rámec pro konstruktivistickou analýzu zahraniční politiky. *Role theory: A conceptual framework for the constructivist foreign policy analysis*. 45(4), 72–87. ISSN 03231844.
- EBERLE, Jakob, Vladimír HANDL a Kai-Olaf LANG, 2017. Berlin–Prag: Entfremdung vermeiden – Chancen ergreifen. *SWP-Aktuell* [online]. 2017(A 75) [vid. 2018-01-06]. ISSN 1611-6364. Dostupné z: <https://www.swp-berlin.org/publikation/berlin-prag-entfremdung-vermeiden-chancen-ergreifen/>
- HOLSTI, K. J., 1970. National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly* [online]. 14(3), 233–309. ISSN 0020-8833. Dostupné z: doi:10.2307/3013584

- IZADI, Foad a Hakimeh SAGHAYE-BIRIA, 2007. A Discourse Analysis of Elite American Newspaper Editorials: The Case of Iran's Nuclear Program. *Journal of Communication Inquiry* [online]. **31**(2), 140–165. ISSN 0196-8599. Dostupné z: doi:10.1177/0196859906298073
- JOHNSTON, Alastair Iain, 1995. Thinking about Strategic Culture. *International Security* [online]. **19**(issue 4), 32–64. Dostupné z: doi:0.1007/978-1-4020-8866-7_2
- KATSILOULIS, Christos, 2011. Die deutsche Außen- und Sicherheitspolitik nach der Intervention in Libyen. *IPG*. **2011**(4), 27–44.

Online články

- AKTUÁLNĚ.CZ, 2015. Komu patří české noviny? Nově budou jen zdejších miliardářů | Aktuálně.cz. *Aktuálně.cz - Víte, co se právě děje* [online] [vid. 2018-04-29]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/komu-patri-ceske-noviny-nove-budou-jen-zdejsich-miliardaru/r~e6845e2640c511e5b3730025900fea04/>
- ECHO24, 2017. 51 novinářů, kteří opustili za Babiše MF DNES a LN - Echo24.cz [online] [vid. 2018-04-24]. Dostupné z: [//echo24.cz/a/wGuWL/51-novinaru-kteri-opustili-za-babise-mf-dnes-a-ln](http://echo24.cz/a/wGuWL/51-novinaru-kteri-opustili-za-babise-mf-dnes-a-ln)
- HANEWINKEL, Vera, 2017. Wie stehen die deutschen Parteien zu den Themen Migration, Integration, Flucht und Asyl? *Bundeszentrale für politische Bildung* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.bpb.de/gesellschaft/migration/laenderprofile/255670/parteien-zu-migration-integration-flucht-und-asyl>
- KEV, 2017. Jamaika-Abbruch: Jetzt gerät die SPD unter Druck. *Spiegel Online* [online]. [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/spd-lehnt-grosse-koalition-weiter-ab-der-druck-steigt-aber-a-1179293.html>
- KG, 2018. Große Koalition: Schulz will ins Kabinett. *Die Zeit* [online]. [vid. 2018-04-15]. ISSN 0044-2070. Dostupné z: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-01/grosse-koalition-martin-schulz-spd-kabinet>
- KVASNIČKA, Jakub, 2018. Zemřel bývalý novinář TÝDNE Vojtěch Varyš. Král života. *TÝDEN.cz* [online] [vid. 2018-05-01]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/media/zemrel-byvaly-novinar-tydne-vojtech-varys-kral-zivota_463007.html
- LAZAREVIČ, Arsen, 2017. Mezi naším fondem a panem Babišem je betonová zeď, říká Aleš Michl - E15.cz. *nazory.e15.cz* [online] [vid. 2018-05-01]. Dostupné z: <http://nazory.e15.cz/rozhovory/mezi-nasim-fondem-a-panem-babisem-je-betonova-zed-rika-ales-michl-1330818>
- MARTÍNEK, Jan, 2014. Babiš rozjel vlastní líheň pro politiky, chce prosazovat liberální hodnoty – *Novinky.cz* [online] [vid. 2018-04-29]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/351516-babis-rozjel-vlastni-lihen-pro-politiky-chce-prosazovat-liberalni-hodnoty.html>
- MEDIAGURU, 2017. Přehled: Babišova nahrávka s redaktorem MF Dnes. *MediaGuru.cz*

- [online] [vid. 2018-04-24]. Dostupné
z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2017/05/prehled-babisova-nahravka-s-redaktorem-mf-dnes/>
- MEDIAGURU.CZ, 2014. Porybný odstoupil z představenstva Borgisu. *MediaGuru.cz* [online] [vid. 2018-04-29]. Dostupné
z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2014/01/porybny-odstoupil-z-predstavenstva-borgisu/>
- MÜLLER, Henrik, 2017. Themen für den Wahlkampf 2017: Eine Strategie gegen die Angst. *Spiegel Online* [online]. [vid. 2018-04-15]. Dostupné
z: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/bundestagswahl-2017-ueber-welche-themen-die-parteien-sprechen-sollten-muellers-memo-a-1156847.html>
- NOVOTNÝ, Jan, 2017. Hromadné odchody z Mafry? Novináři protestují proti ovlivňování obsahu Babišem. *Euro.cz* [online] [vid. 2018-04-24]. Dostupné
z: <https://www.euro.cz/politika/hromadne-odchody-z-mafry-novinari-protestuji-proti-ovlivnovani-obsahu-babistem-1345878>
- OTTO, Ferdinand, 2018. Andrea Nahles: Die 66-Prozent-Vorsitzende. *Die Zeit* [online]. [vid. 2018-05-01]. ISSN 0044-2070. Dostupné
z: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-04/andrea-nahles-spd-parteitag-wiesbaden-parteivorsitz-simone-lange-unterstuetzer>
- PAULY, Marcel, 2017. Landtagswahl Saarland 2017: Bei diesen Wählern punktet die SPD mit Martin Schulz. *DIE WELT* [online]. [vid. 2018-04-15]. Dostupné
z: <https://www.welt.de/politik/deutschland/article163164369/Bei-Gebildeten-hat-es-die-SPD-besonders-schwer.html>
- PEČINKA, Bohumil, 2017a. Babiš a jeho nahrávky: Popravy v přímém přenosu. *Reflex.cz* [online] [vid. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.reflex.cz/clanek/volby-volby-2017/81378/babis-a-jeho-nahravky-popravy-v-primem-prenosu.html>
- PORTNER, Sarah, 2017. Wie Europa auf die Wahl in Deutschland blickt. *Bundeszentrale für politische Bildung* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné
z: <http://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahl-2017/256390/wie-europa-auf-die-wahl-in-deutschland-blickt>
- ROSENKRANZ, Boris, 2017. Schulz-Effekt-Hascherei | Übermedien. *Über Medien* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://uebermedien.de/13167/martin-schulz-effekt-hascherei-spiegel-online/>
- SCHWESIG, Manuela, 2017. Die SPD geht in die Opposition – Schulz bleibt Parteichef. *Die Zeit* [online]. [vid. 2018-04-15]. ISSN 0044-2070. Dostupné
z: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-09/spd-geht-in-die-opposition>
- TGR, 2018. Große Koalition: Union und SPD unterschreiben Koalitionsvertrag. *Die Zeit* [online]. [vid. 2018-04-15]. ISSN 0044-2070. Dostupné
z: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2018-03/grosse-koalition-union-und-spd-unterschreiben-koalitionsvertrag>

Internetové stránky

- ABC ČR, 2018. *Periodický tisk* [online] [vid. 2018-04-24]. Dostupné z: <http://www.abccr.cz/overovana-data/periodicky-tisk>
- LIDOVKY.CZ, nedatováno. Jan Macháček | Novináři | Lidovky.cz a Lidové noviny. *Lidovky.cz* [online] [vid. 2018-04-29]. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/novinar.aspx?idnov=3438>
- STATISTA, 2018. Anzahl der Einwohner der Bundesländer in Deutschland 2016. *Statista: Das Statistik-Portal* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/71085/umfrage/verteilung-der-einwohnerzahl-nach-bundeslaendern/>
- TAGESSCHAU.DE, 2017a. *Bundestagswahl 2017* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2017-09-24-BT-DE/index.shtml>
- TAGESSCHAU.DE, 2017b. *Landtagswahl Niedersachsen 2017* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2017-10-15-LT-DE-NI/index.shtml>
- TAGESSCHAU.DE, 2017c. *Landtagswahl Nordrhein-Westfalen 2017* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2017-05-14-LT-DE-NW/index.shtml>
- TAGESSCHAU.DE, 2017d. Landtagswahl Saarland 2017. *tagesschau.de* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2017-03-26-LT-DE-SL/index.shtml>
- TAGESSCHAU.DE, 2017e. Landtagswahl Schleswig-Holstein 2017. *tagesschau.de* [online] [vid. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2017-05-07-LT-DE-SH/index.shtml>

Ostatní

- PEČINKA, Bohumil, 2017b. Trendy současných českých médií. In: *Trendy současných českých médií*. Přednáška. Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha.

Novinové články použité v kvalitativní analýze

- KELLER, Jan, 23.8.2017. Napínavý duel. *Právo*. 6.
- MARJANOVIČ, Teodor, 12.9.2017. Volby tlačí německé politiky za volant. *Hospodářské noviny*. 8.
- MOCEK, Michal, 3.1.2017. Rok vykládání karet. *Právo*. 6.
- NOVOTNÝ, Lukáš, 28.2.2017. Unavení Merkelovou. *Lidové noviny*. 11.
- SCHUSTER, Robert, 22.9.2017. Nuda v Berlíně. *Lidové noviny*. 8.
- ŠNOBR, Michal, 28.2.2017. Iluze trvale levné elektřiny zmizí. *Hospodářské noviny*. 8.
- TOMSKÝ, Alexander, 3.1.2017. Co nás letos určitě nemine. *Mladá fronta DNES*. 12.
- VARYŠ, Vojtěch, 1.9.2017. Na německé frontě klid. *Mladá fronta DNES*. s. 11.

Teze diplomové práce

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Stojanovová Kamila	Razítko podatelny:
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2016/2017	
E-mail diplomantky/diplomanta: stojanovova.k@gmail.com	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia, kombinovaná forma	
Předpokládaný název práce v češtině: Německo v českém denním tisku: Stereotypy a „obraz toho druhého“ v komentářích a názorech ve volebním roce 2017.	
Předpokládaný název práce v angličtině: Germany in Czech Daily Press: Stereotypes and the „Image of the Other“ in Comments and Opinions in Polls-Year 2017	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: <i>ZS 2012/2013</i>) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2017/2018	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Německo jako sousední země a nejvýznamnější ekonomický partner České republiky zaujímá v českém prostředí bezpochyby jedno z nejvýznamnějších míst, a to jak v mediálním a politickém diskurzu, tak i v diskurzu akademickém. Vzhledem k vzájemné geografické blízkosti obou zemí lze vycházet z bohatých historických zkušeností, které s sebou však nesou riziko dlouhodobě přetrvávajících stereotypů v tom, jaký obraz o tom druhém vzniká v různých druzích komunikačního procesu. Z významu a charakteru česko-německých vztahů vyplývá, že se jedná oblast poměrně zevrubně akademicky zpracovanou. Avšak přesto lze nalézt skuliny a příležitosti, k dalšímu výzkumu, jenž by měl pomoci k hlubšímu porozumění stavu věci a do budoucna vytvořit základnu pro další mezioborové zpracování a analýzy. Jednou z těchto skulin je mediální komunikace jako prostředek konstrukce reality a vytváření či projekce „obrazu o tom druhém“. Smyslem této práce je tedy navázat na dosavadní poznatky o problematice česko-německých vztahů a uplatnit je ve výzkumu k aktuálnímu tématu z oblasti mediální komunikace. Tématem práce jsou stereotypy v komunikaci o Německu jako o „tom druhém“ v českém denním tisku v roce 2017, tedy v roce, který přináší řadu klíčových událostí a podnětů jako podklad pro komentáře a názory. Vzhledem k jeho aktuálnosti se jedná o téma dosud nezpracované.	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Rok 2017 lze považovat za významnou zkoušku pro image Německa v českých médiích, a to z několika důvodů: V první řadě je to agenda migrační krize a bezpečnostní situace v Evropě, která zaměstnává politické představitele i média v roce 2017 o to více z toho důvodu, že se jedná o volební rok nejen pro Českou republiku, ale také pro sousední Spolkovou republiku Německo, již odborníci z oblasti politologie a mezinárodních vztahů pasují do role hegemonu současné Evropské unie. Dále je však rok 2017 také příležitostí k bilancování dosavadního vývoje česko-německých vztahů a zamyšlení se nad jejich budoucností, neboť si právě v tomto roce připomínáme 25 let od podpisu	

Smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi SRN a ČSFR a 20 let od podpisu Česko-německé deklarace. V dosavadním výzkumu věnovanému česko-německým vztahům po roce 1989 se často hovoří o tzv. asymetrickém partnerství. Cílem této práce je zjistit, jak na Německo jako „toho druhého“ pohlížel český denní tisk v pro obě země politicky významném roce 2017. Přitom lze vycházet z hypotézy, že se v českém mediálním diskursu o Německu jako sousední zemi objevují mnohé stereotypy vyplývající z již zmíněného kontextu asymetrického partnerství, aktuálních otázek migrační krize a bezpečnosti i hlubších souvislostí vzájemné koexistence ve střední Evropě. Výsledkem této práce by měla být klasifikace nejčastěji se objevujících názorů a stereotypů v nich obsažených a pokus o identifikaci hlavních příčin jejich vzniku, zejména s ohledem na záměry relevantních aktérů včetně role médií pro budoucnost česko-německých vztahů.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Teoretický rámec

V rámci širšího teoretického ukotvení této práce bych se v této kapitole ráda věnovala oblastem jako jsou konstrukce reality a diskurz. Následně zde budou definovány pojmy „stereotypy“ a „obraz toho druhého“, jež budou tvořit základní kámen pro praktický výzkum, jenž bude součástí této práce. Zároveň zde budou představeny použité metody výzkumu, jenž bude kombinací kvalitativních a kvantitativních metod.

Ve stínu hegemonu? Česko-německé vztahy po roce 1989

Tato kapitola představuje historický kontext jako jedno z východisek pro následný výzkum. Jejím cílem je představit tři hlavní oblasti relevantní pro výzkum mediálního obrazu Německa, a to jsou: zátěž minulosti, problematika tzv. asymetrického partnerství, integrace a bezpečnosti.

Volební rok 2017 v ČR a SRN: Témata, kauzy, ohlasy

Tato kapitola bude mít za cíl zasadit praktický výzkum do konkrétních souvislostí aktuálních pro mediální komunikaci v roce 2017, neboť lze vycházet z hypotézy, že téma voleb, ať už do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR nebo Spolkového sněmu SRN bude představovat jedno z klíčových témat komentářů a názorů v nichž nějakým způsobem figuruje Německo, které budou předmětem samotného výzkumu. Proto zde budou představena hlavní vnitro- a zahraničněpolitická témata volebních kampaní, předvolební kauzy, výsledky voleb a jejich ohlasy.

Výzkum: Obraz Německa v komentářích a názorech v českém denním tisku

Samotný výzkum se bude skládat z kvantitativní a kvalitativní části. Nejprve budou na základě kvantitativní obsahové analýzy stanovena hlavní témata, aktéři a přvládající názory na základě jejich četnosti. V návaznosti na to pak bude provedena kvalitativní obsahová analýza, která se bude soustředit na stereotypy, jejich souvislosti a celkový „obraz toho druhého“ v komentářích a názorech v denním tisku.

Diskuse výsledků výzkumu

Na závěr práce budou výsledky výzkumu diskutovány jednak s teoretickým rámcem práce, ale také ve vztahu ke kontextu česko-německých vztahů a volebnímu roku 2017. Výsledkem diskuse by měl být rovněž návrh prognózy dalšího vývoje obrazu Německa v českých médiích.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Podkladový materiál pro výzkum budou tvořit články publikované v denících Mladá fronta DNES, Lidové noviny, Hospodářské noviny a Právo v rubrikách „Komentář/e“ a „Názor/y“ v časovém období 1.1.2017 až 31.12.2017.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Kvantitativní část výzkumu – kvantitativní obsahová analýza; kvalitativní část výzkumu – kritická analýza diskurzu

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

LUHMANN, Niklas. *Die Realität der Massenmedien*. 2. vyd. Opladen: Westdt. Verl, 1999. ISBN 3531128418.

Niklas Luhmann byl německý sociolog, jehož dílo lze zařadit mezi klasické práce tzv. radikálního konstruktivismu. Konstrukce reality patří ke klíčovým otázkám, jimž se věnoval ve svých úvahách. Byl přesvědčen o tom, že objektivita neexistuje a každá reflexe, mediální nevyjímaje, je sociálně podmíněnou konstrukcí reality. Tuto problematiku rozebral blíže ve výše zmíněné monografii, kde operuje mj. s pojmy jako „sebereference“ a „reference druhého“.

LIPPMANN, Walter. *Veřejné mínění*. Praha: Portál, 2015. 334 s. ISBN 978-80-262-0939-3.

Americký publicista a intelektuál Walter Lippmann se zasadil o významný krok v rozvoji oblasti studia médií, politologie a sociální psychologie. Tato kniha přináší český překlad jeho klíčového díla z roku 1922, v němž popisuje proces vzniku veřejného mínění a poukazuje na faktory, které ho ovlivňují či deformují. Jedna z kapitol je věnována fenoménu stereotypů.

van DIJK, Teun A. *Discourse and power*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 256 s. ISBN 9780230574083.

Nizozemský jazykovědec Teun A. van Dijk je jedním z předních současných autorů zabývajících se problematikou diskurzu. Tato kniha je souborem esejů autora o roli diskurzu ve vztahu k moci a dominanci ve společnosti, zabývá se tím, jak média a politické elity kontrolují přístup do veřejného diskurzu. Teorie, s níž autor pracuje, se nazývá kritická analýza diskurzu.

WODAK, Ruth, Michael Mayer (eds.). *Methods of critical discourse analysis*. 2. vyd. London: Sage, 2009. 216 s. ISBN 9780761961543.

Tato kniha představuje úvod do metod kritické analýzy diskurzu. Druhé rozšířené vydání editorů Ruth Wodak a Michaela Mayera reflektuje kontext vývoje kritické analýzy diskurzu jako přístupu a literatury s ní spjaté. Podává obsáhlý přehled o příspěvcích jednotlivých autorů a obsahuje také příklady konkrétních výzkumů.

SHULZ, W et. al. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004. 150 s. ISBN 9788024608273.

Knih kolektivu autorů Univerzity Karlovy v Praze a Universität Nürnberg-Erlangen poskytuje základní přehled o metodách analýzy mediálních sdělení a problematice politické komunikace a představuje tak užitečné vodítko pro design vlastní analýzy. Součástí publikace je také konkrétní příklad kvantitativního výzkumu.

JENSEN, Klaus Bruhn. *A handbook of media and communication research: qualitative and quantitative methodologies*. London: Routledge, 2002. 332 s. ISBN 0-415-22514-0.

Publikace představuje kvalitativní a kvantitativní přístupy ke studiu médií a komunikace. Nabízí komplexní a zasvěcenou revizi problematiky včetně pohledu na metodologii jako strategickou úroveň analýzy propojující její praktickou složku s teorií. Díky tomu je užitečným pomocníkem při plánování a realizaci mediálních a komunikačních výzkumů v různých kontextech.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

GULDANOVÁ, Michaela. Mediální obraz „toho druhého“: Česi a Nemci optikou tlače [online]. Brno, 2013 [cit. 2017-05-21]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/273865/fss_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Jaromír Volek.

FEISTAUEROVÁ, Jana. *Obraz odsunu Němců na Vrchlabsku v regionálních periodikách z let 1945-1948* [online]. 2014 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/139318>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Barbara Köpplová.

SÁLOVÁ, Anna. *Obraz sudetských Němců v českém tisku v krizovém roce 1938* [online]. 2012 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/111667>. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Petr Bednařík.

BRUNER, Štěpán. *Česko-německá deklarace ve vybraných českých a německých denících* [online]. 2012 [cit. 2017-05-22]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/118008>. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Vladimír Handl.

Datum / Podpis studenta/ky

25.5.2017 podpis Kamila Stojanovová

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

JIRÁK JAN

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

25.5.2017 podpis Jan Jirák

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Kódovací kniha (textový soubor)

Kódovací kniha

P1: Médium

- Mladá fronta DNES
- Právo
- Lidové noviny
- Hospodářské noviny

P2: Měsíc

- proměnná nabývá hodnot ve tvaru $n = 1, 2, \dots, 12$ podle pořadí měsíce v roce, kdy článek vyšel

P3: Jméno autora

- proměnná nabývá hodnot ve tvaru jména a příjmení autora daného článku

P4: Profesní pozadí autora

- novinář, komentátor, redaktor nebo stálý redakční spolupracovník
- politolog
- sociolog
- ekonom
- bezpečnostní analytik
- ostatní

P5: Přímá vazba autora na vládní stranu

- ano
- ne

P6: Názor na volby – Volby v SRN přinesou zlom ve vnitropolitickém uspořádání

- ano
- ne
- názor není přítomen

P7: Téma – Parlamentní volby v SRN

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P8: Téma – Zemské volby v SRN

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P9: Téma – Vnitropolitické dění v SRN

- proměnná nabývá hodnot $0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P10: Téma – Dění v Evropě

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P11: Téma – Dění ve světě

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P12: Téma – Populismus a nacionalismus

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P13: Téma – Migrace

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P14: Téma – Bezpečnost a terorismus

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P15: Téma – Energetika

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P16: Téma – Ekonomika

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P17: Téma – Jiné téma

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 11$ podle toho, v jakém pořadí se v textu téma poprvé objevilo v závislosti na dalších tématech, hodnota 0 znamená, že téma není přítomné

P18: Názor – Výsledky voleb ovlivní dění v Evropě

- ano
- ne
- názor není přítomen

P19: Názor – Pokud uspějí populistické strany, bude změna pro Česko nebo Evropu pozitivní

- ano
- ne
- názor není přítomen

P20: Aktér – CDU/CSU

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P21: Aktér – CDU

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P22: Aktér – CSU

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P23: Aktér – SPD

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P24: Aktér – AfD

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P25: Aktér – Zelení

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P26: Aktér – FDP

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P27: Aktér – Die Linke

- proměnná nabývá hodnot $n = 0, 1, 2, \dots, 8$ podle toho, v jakém pořadí se v textu aktér poprvé objevil v závislosti na dalších aktérech, hodnota 0 znamená, že aktér není přítomen

P28: Zdůraznění vlastností AfD – euroskeptická a protiimigrační

- pozitivní vlastnosti
- negativní vlastnosti
- neutrální hodnocení
- nezdůrazněny

P29: Aktér – Angela Merkelová – důraz na personifikaci

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P30: Aktér – Angela Merkelová – důraz na funkci

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P31: Aktér – Angela Merkelová – důraz na jméno

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P32: Aktér – Angela Merkelová – důraz na pozitivní vlastnosti

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P33: Aktér – Martin Schulz – personifikace

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P34: Aktér – Martin Schulz – důraz na funkci

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P35: Aktér – Martin Schulz – důraz na jméno

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P36: Aktér – Martin Schulz – důraz na pozitivní vlastnosti

- přítomen
- nepřítomen
- aktér není přítomen

P37: Argumenty – Asymetrické partnerství

- přítomen
- nepřítomen

P38: Argumenty – Německo jako hegemon

- přítomen
- nepřítomen

P39: Argumenty – Role civilní moci

- přítomen
- nepřítomen

P40: Stereotyp – národnostní stereotyp „Němci“

- přítomen
- nepřítomen

P41: Stereotyp – Země, která přijala mnoho uprchlíků

- přítomen
- nepřítomen